#DEFYHATENOW

የመስክ ስራ መመሪያ

የማህበራዊ ሚዲያ የጥላቻ ንግግር መከላከያ

ኢትዮጵያ

ሞጁል 1

ሁለተኛ እትም 2017

https://defyhatenow.org
ethiopia@defyhatenow.org

©2025 r0g_agency for open culture and critical transformation gGmbH Berlin
Concept: r0g_agency gGmbH Berlin, Stephen Kovats & Susanne Bellinghausen

መምርሒር መረዳእታ ኣከብቲ ኣርኪተክግደት፦ ኬንዲ ጂኩንዳ እና ብሌን ገብረህይወት ደስታ
መምርሒ መረዳእታ ኣከብቲ ፀሓፍቲ + ኣርታእቲ፦ ካሮላይን ፓትሪክ፣ ኬንዲ ጂኩንዳ እና ሳራ ቡዳርዝ
ናይቲ ትካል መካየዲ ስራሕ ኣብ ሃገረ ኢትዮጵያ፦ -ኣይተ ብሩክ መዝገቡ
መምርሒ መኣከቢ ዓውደ-ፅሑፋዊ ኣዳላዊ ኣማኸርቲ፦ ኤደን በሪሁን፣ ኣበሰሎም ሳምሶን፣ ርሆቦት ኣያሌው፣ ማቲያስ ኣሰፋ እና የምስራች የትነበርክ
መምርሒ መረዳእታ ኣከብቲ ኣመርቲፅዋታት፦ ጆዲ ሮዝ እና የምስራች የትነበርክ
ንድፊ ኣቀማምጣን መምርሒ፦ የምስራች የትነበርክ
መምርሒ መረዳእታ ኣከብቲ ኣብ ኢትዮጵያ ምድላዉናይቲ መጽሓፍ ስእልታት፣ A2-ፖስተራትን ንድፋፅዋታት፦ የምስራች የትነበርክ
መምርሒ መረዳእታ ኣከብቲ ህየሳከይዲ ኣመራርሓ፦ ይበልጣል አሰፋ
መምርሒ መረዳእታ ኣከብቲ ዓውደ-ፅሑፋዊ ጉጅለ ዳግመ ምርመራን፣ ሃየሳን፦ መሀመድ አሊ፣ ህይወት አሸናፊ፣ አቤል ዮናስ፣ ተስፋዬ ይመር፣ አንተነህ ሰይፋ፣ አብዱራዛቅ ነስሮ፣ ቆንጂት ዘውዴ፣ ኤደን ወርቃለማሁ፣ ተመስገን ቢረዳ፣ አሰፋሽ ከተማ፣ ሳራ ገዛኸኝ (MD)፣ ሰላም ገብረመድህን፣ እልልታ ሞላ እና ሃና አድማሱ
የመስክ መመሪያው ነባረዊ ትርጉም ገምጋሚዎች፦ ባልቻ ቢርቢሳ ጂማ_አፋን ኦሮሞ፣ ኃይለመለኮት ታደሰ_ትግርኛ፣ ቴዎድሮስ አለማየሁ _አማርኛ
ትርጉም፦ ሰላም ነጋሽ [ሰላም ስራሕቲ ትርጉም ኣገልግሎት]፣ ተርጎምቲ - ፍቕረስላሴ የማነ፣ ተሰማ በቀለ ፣ ጥላሁን ሸዋየ

የ#defyhatenow የማህበራዊ ሚዲያ የጥላቻ ንግግር የመስክ ስራ መመሪያ በሼር አላይክ 4.0 አለም አቀፍ ፍቃድ ያለው የጋራ የፈጠራ ውጤት ነው።

የ#defyhatenow የማህበራዊ ሚዲያ የጥላቻ ንግግርን የመከላከል እንቅስቃሴ የr0g_ኤጀንሲ ፎር ኦፕን ከልቸር ኤንድ ክሪቲካል ትራንስፎርሜሽን gGmbH በርሊን ሲሆን፣ ኢትዮጵያ ውስጥ ካሉ ተባባሪዎች ጋር የሚተገበርና በአውሮፓ ህብረት የገንዘብ ድጋፍ የሚደረግለት ነው።

Print ISBN: 978-3-949253-12-6
EBook ISBN: 978-3-949253-13-3

ኢትዮጵያ፣ ሁለተኛ እትም፣ 2017

#defyhatenow
https://defyhatenow.org/ethiopia/
https://www.facebook.com/defyhatenowethiopia/
https://www.instagram.com/defyhatenow_ethiopia/

Funded by the European Union

መእተዊ

ከም ሓደ ታሪክ ነጋራይን ዕውት ኣፍረካው ኣብ ዲግታላዊ ሓበሬታ ናይ ምርካብ መሰል ኣብ ዲግታል ዓልም ናይ ተሳታፋይነት ዕድልን ከምኡ ውን ተሳታፋይነት ኣብ ሲቪካዊ ትካላትን ካብ ለቢ ዝነቀለ ነመንነት ደቂ ሰባትን ከምይ መንነት ደቂ ሰባት ኣብ ዕለት ተዕለት ናብርኦም ብመዳይ ምርጭኦም ነማሕበረሰቦም ዘለወም ወገናውነት ከመ ኡውን ብጠቅላላ ነት ማሕበረሰብ ይፀለው ኣብ ዝበል ኣፍልጦ ክህብ ይደሊ። ስለምንታይ ኣብ ምስ ሚድያታት ሲቪል ማሕበረሰብ ኣካላትን መናእሰይን እንትንሰርሕ ብግለፂ እንርድኦ ነገር እንተሃለወ መንነት ምንጪ ኩርዓትና ንማሕበረሰብና ዘለና ውግንናን ዓላማን መካኑ እዩ። አዚ ኮነ ኢልካ ወይ ብግዲየብለይን እንተዘይተጠቂምካሉ ድማ ዘላቂ ዝኮነ ዘይምለስ ተነፅሎ ከስዕብ ዓቅሚ ኣለዎ። ስለዚ ኣብ እዋን ሰላም መንነት

ሓደ ንደቂ ሰባት ኣዝዩ ዘጠናክሮም ገመድ እንትከውን ብኣንፃሩ ኣብ ግዜ ጎንፂ መንነት ንባዕሉ ነቲ ማሕበረሰብ ከም መሳርሒ ተጠቂሙ ሕድ ሕዶም ከይሳነዩ ብምግባር ከም ጉዚ ስጋ ክቆራርፆም ተክእሎ ኣለዎ እዩ።

ኣብዚ ሐዚ ሰዓት ዓለምና ምስ ኣብ ኣገዳዲ ዝኮነ ናይ ኢንተርነት ዘመን ኣብ እትነብረሉ ዘላ ግዜ ኣብ ኢትዮጵያ መመረሒ መረዳእታ ኣብ ኣንፃር ቃልሲ ፅልኢ ዘረባ ኣገዳሲ ኮይኑ ይርከብ ኣሎ። ብመሰረቱ እዚ መምርሒ መረዳእታ ብወሳኒ መለክዑ ካብ ኣገዳስነትን ተሓላላካይነት ባህሪ እቲ ዋና ጉዳይ ዝረሓቀ ኣይኮነን። የግዳኣስ ብዝተክኣለ መጠን ህንፀት መንነት ብዝምልከት ከመይ ገይሩ ካብ ልደት ጀሚሩ ክሳብ ዕብየት ምስ ስድራን ማሕበረሰብን ባህሊ ሃይማኖት ቃንቃን ትምህርትን ከምኡ ውን ክሳብ እታ ሕዚ ዘለናያ ናይ ማሕበራዊ ሚድያን ኢንተርኔት ዓለምን ፅዕንቶኣን ዝርኢ ኮይኑ ንረክቦ። ኣብ ዝሰመረ መፅማድ ስነ ጥበብን ህንፀት ሰላምን መሰረተ ብምግባር ኣብ ቀፃሊ ዝኮነ ተስፋ ዘለዎ ብሩህ መገዲ ብምካን ምስ ስርዓተ ፆታን ፆታዊ ጥቅዓትን ከምኡ ውን ሕቶታት ስነ ኣእምሮኣዊ ምዝብዓትን ንምፍታሕ ይፅዕር። ቀንዲ ክነኣድን ክምጎስን ዘለዎ ነገር ኣብዚ ከይዲ ስራሕ እንተሃለየ ድማ ከመይ ዝተፈላለዩ ኣካላት ብዝተሓባበረ መልክዑ ሰላም ንምህናፅ ይተግሁ ዝብል ይከውን።

እዚ መምርሒ መረዳእታ ኣትኩሮቱ ኣብ መራሕቲ ማሕበረሰብን (ዓበይቲ ዓዲ መራሕቲ ሃይማኖት መናእሰይ መራሕቲ) ሚድያን ኣገዳስነት ኣፍልጦ ሓበሬታ ከመ መሰረት ንምፍላይን ንምፍታሕን ናይ ፅልኢ ዘረባ ክፍተት ሓበሬታን ተበግሶታት ጥቅዓትን ካብ ኣብ ኢንተርኔት ዝመሰረቱ ዝገበረ ናይ 21 ክፍለ ዘመን ዓለምን ብውፅኢቱ ድማ ካብኦም ንዝፈለቁ ፀገማትን ጉድኣታትን ኣብ ግምት ኣእትዩ ዝሰርሕን እዩ።

ኣብዚ ሐዚ ሰዓት እንድሕር ዳኣ ኣብ ፅቡቅን ዝጠቅምን መዓላ ውዒሎም መናእሰይ ልዕሊ ዝኮነ ይኩን እዋን ብኣጠቃቅማ ኢንተርኔት ኣብ ዝዓበየ ደረጃ ይርከቡ። ብመሰረት እቲ መምርሒ መረዳእታ መናእሰይ ኣብ ሓደ ማሕበረሰብ በቀፃልነት ናይ ለውጢ ሃወርያ ኮይናም ካብ ዝፃወትዎ ንላዕሊ ምክንያት ወነንቲ ሰበ ፍሉይ ክእለትን ዓቅምን ምካናም ብወሳኒ መልክዑ ኣብ ምምይያጥ ዝኣመን ሓቃፋይ ዝኮነ ኣገባብ ዝወናኑ እዮም። ከምቲ ዝፍለጥ ስነ ጥበብ ብተፈጥሮ ዘይተበረዘ ምሒር ፀገም ናይ ምሕካም ናይ ምንፅብራቅ ከምኡ ውን ድሕሪ ፀገም ምፍጣሩ ሓዘኔታን ጣዕሳን ንምግላፅ ውን ከም ሓደ መነገዲ ንጥቀመሉ ኢና። ትያትር ትረካ ሙዚቃን ስእልነ ካበቶም ዓይነታት ፍሉየ ክእለት እነሪኣሎም መዳያት እዮም። ኣብ ዝተገማምዐ ማሕበረሰብ እዞም ኣብ ላዕሊ ዝተጠቀሱ ናይ ስነ ጥበብ መዳያት ንዳግመ ዕርቅን ህንፀት ሰላምን ፍቱናት መስርሓት እዮም።

ኣብዚ ሐዚ ሰዓት ኣብ ማሕበረሰብ ዘሎ ፍልጠት ኢነተርኔታዊ ተሓታትነትን ፅንዓት ማሕበረሰብን ኣንፃር ናይ ፅልኢ ዘረባን ኮነ ኢልካ ዝስራሕ ናይ ሓበሬታ መዝባዕ ተገባር ቅድሚያ ካብ ዝወሃቦም ነገራት እዮም። ስለዚ እዚ መምርሒ መረዳእታ ኣፍልጦ ብምሃብን ካብ ዝተፈላለዩ ኣካላት ክንረክቦ ዝግባኣና ብምርካብ መፍተሐታት የዕዝዝ። ጠበቃታት ሰላም መማህራን ጋዜጠኛታት ስነ ጥበባውያን ጎጀልቲ ማሕበረ ሰብን ከመኡ ውን ዝምልከቶም ኩሎም ዜጋታት ነዚ መምርሒ መረዳእታ እዚ ከመ ግድን ክክተልዎ ዝግባእ ኣብ ከይዲ መመያየመንፀባረቒ ሓሳብ ንመፃኢ ኣወንታዊ ተግባር ክጥቀምሉ ግቡእ ይከውን።

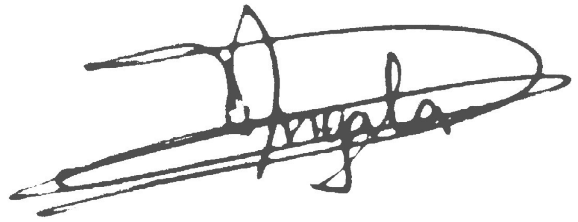

ዶክተር ንጋላ ዴዝሞንድ ንጋላ፣
የሲቪክ ዋች ካሜሩን ዋና ሥራ አስፈፃሚ እና
***የ#defyhatenow** ካሜሩን ቅርንጫፍ*
ስራ አስኪያጅ

01

መንነት

ርድኢት መንነት ኣብ ኩነታት ሰላምን ጎንፅን

ትሕዝቶ

8 ዕላማ ክፍሊታት ናይዚ ምዕራፍ
9 ትርጓመ መንነት
9 መንነትን እንታይነት ኣተሃናንፃ መንነትን
13 ተፃባኣይ ኩነት መንነት
21 ከይዲ ህንፀት መንነትን፣ ሰላምን ዕርቅን

ዕላማ ክፍሊታት ናይዚ ምዕራፍ

ኣብ ወዳእታ እዚ ምዕራፍ ኣብ እንታይነት መንነት ዘለና ኣፍልጦ ክብ ብምባል ኣቢልና ከምኡ ድማ ብተወሳኺ ብዛዕባ መንነት ምስ ከም ብሄር ፣ ሃይማኖት፣ ቋንቋን ከባቢን ዝኣመሰሉ ኣምራት ዘለዎ ረክቢ ይኩን ምትእስሳር ካብ ምርዳእ ብዝዘለለ ብተወሳኺ እዚ ምዕራፍ ኣብ ወሳናይነትን ተክእሎታትን ከምኡ ውን ተፅዕኖ ህልዊ ኩነታት መሰረት ዝገበረ ተለዋዋጣይነት መንነትን ሰባት ኣብ ዓርሶም ይኩን ኣብ ካልኦት ዘለዎም ርድኢት ይገልፁን ንምርኣይ ኣክኣላይ ዝኮነ ኩነናታት ዝፈጥር ክከውን እዩ።

ስለምንታይ እንተይልና ድማ ክልቲኦም ጫፋት ማለት ውን ሰላምን ጎንፅን ብመሰረቱ ኣብ ኣረኣእያን ኣመለካክታን ደቂ ሰባት ባኣጋ መሰረት ስለዝገብሩ። መንነታት ድማ እንትጀመር ተጎራባታይ ካብ ምካኖም ዝተልዓለ ንክልትኦም ጫፋት ሰላምን ጎንፅን ብተፈጥሮ ተቃላዕቲ ብምካኖምን ኣብ ክይዲ ቀለልቲ ዝመስሉ ምትፍናናትን ምትህልላካትን ናብ ዝዓበየ ግርጭት ክሰጋገሩ ተክእሎ ይህልዎ። እዚ ብዛዕባ ተፈጥሮ ክልቲኦም ጫፋት ሰላምን ጎንፅን ካብ በልና ማዕረ ማዕረ እዞም ክልተ ኣምራት ዝኮኑ ክድህሰሱን ኣቃልቦ ክወሃቦም ዝግባእ እንተሃለወ ድማ ብዛዕባ ኣብ ከይዲ ህንፀት ሰላምን ዕርቅን ዘለና ግንዛበን ንዐኦም ንምስካዕ እንገብሮ ፃዕርታትን እዩ። ስለዚ ንስለ ዕውት ህንፀት ስላም ከምኡ ውን ቀፃሊ ጎንፅታት ንምትራፍ ባህግ እንትህልወና ኣብ ዝተፈላለዩ መንነታት ዘለው ሕሉፍ ጎንፅታትን ዘይፍትሓዊ ርክባትን ተቀራሪብካ ብምዝርራብን ብልዛብን ክፍተሑ ብምግባር እንኮላይ እቶም ኣብ ሕሉፍ ዝነበሩ ዘይምቅድዳዋትን ዘየፍትሓዊ ረክብታትን ምፍታሕ ይክእለና። ካብዚ ብተወሳኺ ኣብዚ ምዕራፍ ከም ሓደ ቐንዲ ዕላማኡ ገይሩ ዝድህስሶ ሓይሊ መንነት ብምግንዛብን ወገናውነት ብኣግኡ ብምፍታሕን ናብ ዕርቅን ኣዝዩ ሰላማዊ መፃእን ክንፈጥር ኸመይ ከም ንኽእል ምርኣይ እዩ ክኸዉን።

1. ትርጓመ መንነት

መንነት ማለት ንሓደ ሰብ ወይ ጉጅለ ዝገልፅ ፍሉይ እኩብ ባህርያት እምነታትን ባህርያትን ዘመልክት ኾይኑ ውልቃውን ማሕበራውን መዳያት ዘካተተ ንውልቀሰባት ነንሕድሕዶምን ንኻልኦትን ብኸመይ ከም ዝርድእዎ ዝቐርፅ እዩ። መንነት ክልተ ስብጀክቲቭ (ንገዛእ ርእስና እንታይ ኢና ኢልና እንሓስባ) ከምኡ ውን ዕላማዊ ባእታታት (መን ምዃንካ ብመንፅር ፍሉይ ስነ-ህይወታዊ ወይ ማሕበራዊ ሓቂታት ብዛዕባኻ) ዝሓዘ እዩ። እዚ እንትበሃል ድማ መንነት ባህላዊ፣ ብሄራዊ፣ ሃገራዊ፣ ሃይማኖታዊ፣ ፆታንማሕበረ-ቑጠባውን ሸነኻት ዘካተተ ከም ዝኾነ ዘርኢ እዩ።

ስለዚ ነዚ ድማ እዩ መንነት ንባህርያት፣ ምትእስሳርን ማሕበረሰብኣዊ ኣቃውማን ይፀልዉ እዩ ተባሂሉ ዝሕሰብን ብኡ እንትርኣ ድማ እዚ ሓቂ ኣበሃህላ ካብ ኣበሃህላ ሓሊፉ ሓቂ ኾይኑ ንረኽቦ ን። እዚ ብመንፅር ኹነታት ኢትዮጵያ እንትርኣ ድማ መንነት መብዛሕትኡ ግዜ ብሓደ ወገን ናይ ሓድነትን፣ ሕብረትን ብኻልእ ወገን ድማ ናይዚ ብተቓራኒ ከም ናይ ምፍልላይን ምብትታኽን ምኽንያት ምንጪ ኾይኑ ኣብ ታሪኽ ይኹን ናይ ቀረባ ግዜን ትርእዮታት ዝተፈጠሩ ምስሕሓባት፣ ዘይምቅድዳዉ፣ ቕልዉላዋትን ጎንፅታትን ልዑል ግደ እናተፃወተ ምኻኑ ዝይጥቀስ።

እዚ ምዕራፍ እዚ ምርድዳእን ሰላምን ንምድንፋዕ ዝዓለመ ኾይኑ መንነት ኣብ ጎንፂ ዘለ ዎ ግደ ብምስትንታን ኣተሃናነንፅኡን እንታይ ከም ዝመስል ንምርኣይ ዝዓለመ እዩ።

2. መንነትን እንታይነት ኣተሃናንፃ መንነትን

ብመሰረተ ኣፈጣጥርኡ መንነት ተለዋዋጢ እንትከውን ብተወሳኺ ድማ ብዙሓት ሸነኻት ዘለዉዎ እዩ። ሓደ ሰብ ወይ ጉጅለ ብሓንሳብ ብዙሕ መንነታት ከንፀባርቕ ይኽእል እዩ። መንነት ናብ ሓደ ረቛሒ ኣቃሊልኻ ምርኣይ ዝተሓላለኩ ተሞኩሮታት ደቂ ሰባት ዕሽሽ ክብል ዘይሙለእ ምስሊ ክህልወናን ይገብር እዩ።

ኣብ ግዘ ቆልዕነት ከለና ንሰባት ቀልጢፍና ኣብ ፍሉያት ጉጅለታት ንምድቦም ኢና። መን ኣካል ጉጅለና ምዃኑን መን ናይ ደገ ሰብ ምዃኑን ንመሃር ኢና። ቐፂሎም ዘለዉ ተርእዮታት ብኸመይ ኾነ ኢልና ወይ ብዘይፍላጥ ነቲ ምስ ካልኦት ዘለና ኣረኣእያን ተግባራትን ዝቐርፅ “ንሕና ኣንፃር ንሳቶም” ዝብል ልምዲ ከም እነማዕብል ዘርእዩ እዮም።

- ኣካል ጉጅለ ስድራቤትና ዝኾኑ ኣለዉ ኣካል ጉጅለ ስድራቤትና ዘይኾኑ ድማ ኣለዉ።
- ሓቢርኻዮም እትፃወት ቐልዑት ኣለዉ ከምኡ ዉን ሓቢርኻዮም ዘይትፃወት ቐልዑት ኣለዉ።
- ረክቢ ኣብ ተመሳሳሊ ከባቢ ዝነብሩ ምስ ካብ ካልኦት ከባቢ በፂኦም ዝነብሩ ሰባት።
- ገሊኦም ሰባት ምሳና ሓደ ዝኾነ ሃይማኖትና ዘለዎም እንትኾኑ ገሊኦም ድማ ናይ ኻልእ ሃይማኖት ተኸተልቲ እዮም።
- ለባማት፣ በላሕቲ፣ ስልጡናት ወይ ዝተምሃሩ ኢልና እንቐፅሮም ሰባት ኣለዉ ካልኦት ድማ ከምኡ ኣይኮኑን ኢልና እንኣምኖም ኣለዉ።

ከምኡ እናበለ ይቕፅል፡-

እዞም ከምዚኦም ዝበሉ ኣብ ንሕናን ንሳቶምን መሰረት ዝገበሩ ምጉጅጃላት ድማ ኣብ ሓደ ከበቢ ይኩን ወቅቲ ደው ዘብሉ ዘይኮኑስ ብቀፃሊ ኣብ ርእስና እናተፈጠሩ ዝቅፅሉ እዮም።

ሃይማኖታት፣ ብሄራት፣ ዓልየታትትን ቋንቋታትን ኹሎም ነዚ ንዓለም ዝረኣየሉ ኣገባብ ንምፍጣርን ንምድልዳልን ይገብሩ እዮም። እዚ ኣተሓሳስባ እዚ ብቐሊሉ ዝመፅእ እዩ ። ካብ መንነትቱ ዝነቐለ ንሓደ ጉጅለ ምፍቃር ወይ ምፍታዉ እኳ እከኣል እንተኾነ ንኻልኦት መንነቶም መሰረት ብምግባር ብዝተፈላለየ መገዲ ምግላል ግን ኣብ መንጎ ውልቀ - ሰባት ወይ ጉጅለታት ዓፀበ ቐለለ ወጥሪታትን ጎንፅን ክፈጥር ይኽእል እዩ። እዚ ንምንታይ ይኸዉን? ምኽንያቱ ድማ ሰባት ካብና ወይ ካብ ጉጅለና ኣዝዮም ዝተፈለዩን ከማና ከምዘይኮኑን እንተመሲ.ምናን እንተተረዲእናን ሕማቕ ኣተሓሕዛ ምግባር ዝቐለለ ኾይኑ ስለእንረኽቦ ብምኻኑ እዩ።

ኾይኑ ግን እዚ ከምዚ እናሃለወ ካሊእ ክነስተብህሎ ዝግብኣና ዜና ብስራት ግን ኣሎ። እዚ ድማ ብዛዕባ ናይ ገዛእ ርእስናን ናይ ካልኦትን መንነት ብኣዝዩ ብዝተረዳእናን ዘስተንተናን ቑፅሪ ካብቲ ፍልልያት ንላዕሊ ሓባራዊ ነገራትና ንምርዳእ ከም እንኽእል እዩ። እዚ ማለት ብመሰረቱ ንሕና-ኣንፃር-ንሳቶም ዝብል ኣተሓሳስባ ብዝተኽኣለና መጠን ክንዕርዮ ኮይኑ ውን ፈፂምና ክንቅበሎ የብልናን። የግዳስ ኣብቲ እንመሳሰሎ ነገራት ኣተኩርና ብዙሕነትና ክነኽብርን ክንፈቱን ከመኡ ውን ብዝሓነትን ሓቃፋይነትን ከም መግለፂ ፅባቀና ክንጥቀሞ ንክእልን ኢና።

ኣፅንኦት፡- ኣብዚሕና ኣብ ዘመሳስሉና ሓባራዊ ዝኮኑ መግለፂታት ሰብኣዊ መንነትና ብዝሰራሕና ቁፅሪን መጠን እቲ ዘለና ብዙሕነት ኣወንታዊ ኣፅንኦት ብዝሃብናን ብዘድነቅናን ቁፅሪ ብሰላም ክንነብር እንኽእለሉ ባይታ ክነጠጥሕ ንክእል ኢና።

ነዞም ዝስዕቡ ናይ ሰብ መግለፅታት ፀባይ ወይ ፐርሰናሊቲ ኣብ ግምት ብምእታው እዞም ሲዒቦም ዘለው መዛተይ ሕቶታት ኣስላስልዎም፡-

- ሰብ ሀ፡- ጓል ኣንስተይትን ተኸታሊት ሃይማኖት እስልምና ዝኮነት ግን ድማ ብሰላማዊ ዝኮነ ናይ ኦንላይን ኣክቲቪዝም ወይ ብሓርበኛነት ብርዒ እትፍለጥ ናይ ሶፍትዌር ኢንጅነሪንግ ተማሃሪት ኣብ ዶባዊት ከተማ ዓፋርን ትግራይን እትነብር።
- ሰብ ለ፡- ቋንቋ ኣምሓርኛ ኣፋን ኦሮሞ ከምኡ ውን ንትግርኛ ሓዊሱ ሽዱሽተ ቋንቋታት ኣፀቢቑ ምዝራብ ዝኽእል ወዲ ተባዕታይ መምህር።
- ሰብ ሐ፡- ሓደ ኣብ ከተማ ደሴ ዝነብር ፓን ኣፍሪካዊ ወይ ድማ ብኣፍሪካውነቱ ዝሕበን ተጣባቒ ሰብኣዊ መሰላት።
- ሰብ መ፡- ሓደ ፕሮፌሰር ዩኒቨርሲቲ ኾይኑ መበቆሉ ካብ ጋምቤላ ዝኾነ ን15 ዓመት ኣብ ሃረር ዝነብር።
- ሰብ ሰ፡- ሓደ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ከተማ፣ ጨርቆስ ክፍለ ከተማ ተወሊዱ ዝዓበየ ኣምሓርኛ ጥራሕ ዝዛረብ ሰብ።
- ሰብ ረ፡- ሓደ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ከተማ፣ ቦሌ ክፍለ ከተማ ዝተወለደ ግን ድማ ቋንቋታት ኣምሓርኛን ጉራጌኛን ዝዛረብ።
- ሰብ ሠ፡- ካብ ኣዲስ ኣበባ ከተማ፣ የካ ክፍለ ከተማ ዝምዘዝ ግን ድማ ቋንቋታት ኣፍን ኦሮምኛን ኣምሓርኛን ፅቡቕ ገይሩ ዝዛረብ ሰብ።
- ሰብ ሸ፡- ኣብ መንጎ ድሬዳዋን ከተማ ጅቡቲን ዝነብር ጅቡታዊ ዲፕሎማት።
- ሰብ ቀ፡- ኣብ ቦሌ መድሃኒኣለም ን20 ዓመታት ዝነብር ሶማላዊ ስደተኛ ኾይኑ ዝተወሰነ ወይ ቁሩብ ቁሩብ ኣምሓርኛ ምዝራብ ዝኽእል ሰብ።
- ሰብ በ፡- ኣብ ወለጋ ተወሊዱ ዝዓበየ ኣብ ነቀምቲ ዝነብር ሰብ።
- ሰብ ተ፡- ካብ ዓዲ እንግሊዝ ናብ ኢትዮጵያዊ ድሕሪ 35 ዓመት ዝተመልሰ ሰብ።

መዛተዩ ነጥብታት

- እቶም ገፀ ባህርያት እንታይ ናይ ሓባር ዋጋ ወይ ድማ ኽብርታት ኣለዎም?
- እንታይ ከመይን ዝበሉ ባህርያት ይገልፅዎም?
- ነንሕድሕዶም ብዝበለፀ ንዓርሶም ክገልፁ ዝኽእሉ ኸመይ ገይሮም እዮም?

ተወሰኺ፡- *ን5 ደቓይቕ ወሲድኹም ብዛዕባ መንነትኹምን ንሕድሕድኹም ብኸመይ ብሓደ ሓረግ ክትገልፅዎ መከኣልኩም ሕሰቡሞ ኣብ ከይዲ እዚ እንታይ ከ ቐዳምነት መሃብኩም?*

- መንነት እንትበሃል ሐደ ዓይነት ዘይልወጥ ድዩ ወይስ ተለዋዋጢ እዩ?
- ኣብ ከይዲ ዘለና መጠን ኣፍልጦ ንምምዛን ዝቐረበልና ሕቶ - ብሄር ዝተዋህበ መንነት ድዩ ወይስ መረፅኻ ትኾኖን ትቅበሎን መንነት እዩ? ዖታ ኸ?

2.1 Identity and Its Formation

ማሕበራዊ መንነት መሳርሒ መንነት ብዙሓት ዘጋጩ ባእታታት ከም ዝሓቖፈ ንምርዳእ ዝሕግዝ እዩ። ናይ ሓባር መዳያት መንነት ብምዕማቅ ምርድዳእ ከዓቢን ብኡ ኣቢሉ ጎንፅታት ንከመናመኑ የኽእልና እዩ።

ኣብ ብዛዕባ መንነት ዘለና ርድኢት እንትንብል ክንሓስቦ ዝግባኣና ነገር እንተሃለወ መንነት ናይ ብዙሓት ኣውማታት ውህሉል እምበር መግለፂኡ ሓደን እነኮነ ከምዘይኮነ ኣብ ግምት ከም ሓደ ነገር ዘይኾነስ ካብ ብዙሕ ነገራት ከም ዝተዋህለለ ብምሕሳብ ምስ ካልኦት እዉን ምስቶም መብዛሕትኡ ግዜ ከም ጉጅለና ዘይኾኑ ዝሓስቦም ሰባት ብቐሊሉ ተመሳሳልነት ክንረክብ ንኽእል ኢና።

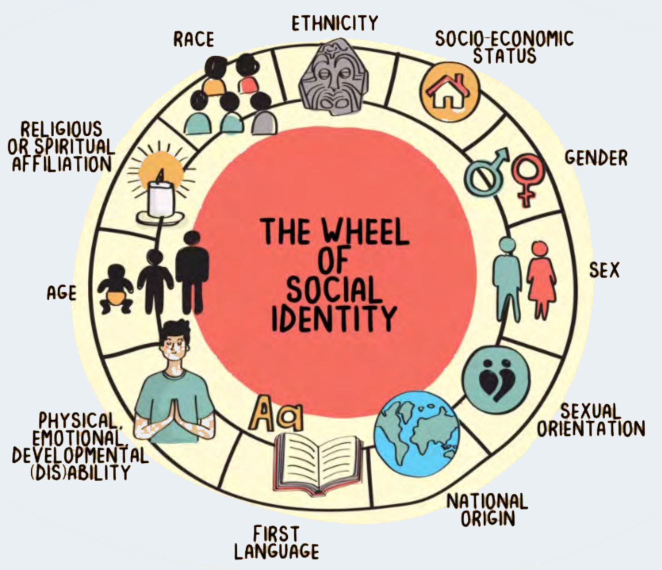

እቲ ስእላዊ መግለፂ ኣብ ክፍልታት ዝተኸፋፈለ ብዓንኬል ዘርኢ ኾይኑ ሕድሕዶም ንሓደ ክኸውን ዝኽእል መዳይ መንነትና ዘውክሉ እዮም። ብርግፅ ብዙሕ ነገራት ንመንነትና ይፈጥሩ እዮም። ካዚኦም ስዒቦም ዝተዘርዘሩ ድማ ካብቶም ገለ ልሙዳት ባእታታትእዮም።

መዘዉር ማሕበራዊ መንነት

መፅመጺ

- **ውልቃዊ ነፀብራቕ ሓሳብ፦** ተሳተፍቲ ብሄሮም፣ ሃይማኖቶም፣ ቋንቋኦም፣ ማሕበራዊ ብርኪታት፣ ዕድሚኦምን ፆታኦምን እናኣስተብሃሉ መዘዉር ማሕበራዊ መንነቶም ይምልኡ።
- **ናይ ጉጅለ ዘተ፦** ኣብ ኣናእሽተይ ጉጅለታት ተሳተፍቲ ኣየኖት ባእታታት ንመንነቶም ኣዝዩም ኣገደስቲ ምኳኖም ኣብ መንጎኦም ናይ ሓባር ነገራት የለልዩን የካፍሉ።
- **ማዕዳ፦** ኣብ ሓባራዊ መንነት ምትኳር ምፍልላይ ብኸመይ ክቕንስን ሰላም ከስፋሕፍሕን ከም ዝኽእል ዘትዩ።
- **ክለሳ፦** መንነት ክንገልፅ ከለና እንታይ ኣብ ግምት ክኣቱ ኣለዎ?

2.2 ተወሳኺ ፍልፍላት

ብዛዕባ መንነት፣ ዓርስኻ-ምልላይ ፣ ማሕበረሰብኻ ምልላይ ወይ ፈሊኻ ምፍላጥ፣ ባህሊ፣ ዓልየት፣ ጎንፂ፣ ኣብ መንጎ ወለዶታት ዝፍጠር ጎንፂ፣ ማሕበራዊ ጎንፂ፣ ናይ ብሄር መንነት ዝበለፀ ወይ ብዕምቆት ዳህሳስ ንምክያድ እንተደልዮም ከም ኣማረፂ ዝስዕቡ መስመራት ድህረ-ገፃት ከም ተወሳኺ ፍልፍላት ምርኣየይ ይኽእሉ እዮም

Ethnic Identity and Conflict | Elements of Identity in Conflict | Culture and Conflict

3. ተዓባኣዩ ኩነት መንነት

ታሪኽን ዓውድን

ድሕሪ ውድቀት ስርዓት ደርጊ ኣብ 1983ዓ.ም ኣብ ኢትዮጵያ ዓሌት መሰረት ዝገበረ ፌደራሊዝም ዝተመስረተ ኾይኑ እዚ ድማ ነቲ ዝተሓላለኸ ብሄር-ቋንቋ ብዙሃንነት ሃገር ንምምሕዳርን ጎንፅታት ንምንካይን ከም መሳርሒ ክውዕል ዝኽእል ግቡእ መንግስታዊ መሓውር ንምርካብ ዝፈጠሮ መፍትሀ ዝነቐለ ይመስል።

እዚ ስርዓተ ምሕደራ ድማ ንብዓሰርተታት ዓመታት ብብሄር ዝተወደቡ ጉጅለታት ዓርሰ ውሳነን ውክልናን ዝደልዩ ፖለቲካዊ ቃልስታት ስዒቡ ዝመፀ እዩ። ብመሰረት መቕድም ናይ ሽግግር ቻርተር መንግስቲ ኢትዮጵያ (1991) "ዓርሰ ውሳነ ኹሎም ህዝብታት [ሓደ ካብ] ፖለቲካዊ፣ ቁጠባውን ማሕበራውን ህይወት ዓርሞ፣ ምሕደራዊ መትከላት ክኸውን እዩ" ክብል ይገልፅ። ናይ ሽግግር ቻርተር መንግስቲ ኢትዮጵያ (1991) ካብ ሐዚ ንደሓር ኹሎም ተፃብኦታት፣ ምትፍናንን፣ ብሄራዊ ወፅዓታት ከብቅዕ እቲ (ብሄራዊ) ቑስሊመሊኡ ንምሕዋይ ሰላምን ምርግጋእን ምፍጣር ከም ዘድሊ ኣስሚሩሉ እዩ ።

ብሄራዊ ፌደራሊዝም ኣብ ማሕበረ-ፖለቲካዊ መልክዕ ኢትዮጵያ ዘለዎ ኣድማዕነትን ፅልዋን ብዝምልከት ዝተፈላለዩ ኣረኣእያታት፣ ኣተሓሳስባታት ይፀባረቑ እዮም። በቲ ብሓደ ወገን ዘለዉ ስነ-ሞጎታዉያን ብሄራዊ ፌደራሊዝም ምንጋሱን ዝተፈላለዩ ድልየታት ብሄራት ከም መሰል ዓርሰ ዉሳነ ባህላውን ፖለቲካውን ውክልና ከምኡ ውን ዘይምእኹል ምምሕዳራዊ ስልጣን ከም መንገዲ ዲሞክራስያውነት ካልኦት ድማ ብሄራዊ ፌደራሊዝም ንኻልኦት ነገራት ኣብ ልዕሊ ናይ ሓባር መንነት ፍልልያት፣ ምርሕሓቓት፣ ኢሉ ዉን ኣብ ብሄራት ንዝርኣይ ምትእንናፍን ካብ መጠን ንላዕሊ ብምጉላህ ኣብታ ሃገር ኣብ መንነት ዝተመስረተ ጎንፅታት ከም ዘጋደዶ ይምጉቱ እዮም።

ኣብዚ ናይ ሓዚ ጋህዳዊ ኹነታት ኢትዮጵያ ጎንፂ ኣብ ዝተፈላለየ ብርክታት ካብ ኣብ መንጎ ሰባት፣ ኣብ ውሽጢ ጉጅለ፣ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ከምኡ ውን ኣህጉራዉን ዓለምለኻዊ ብርኪ እናተንፀባረረቐ እዩ። ናብዚ ብርኪ ክበፅሕ ዘደረኹዎ ብዙሓት ረቛሒታት እዮም። ካብኦም ንኣብነት ንምቃጥስ ዝኣክል ንኣብነት ተፈጥራዊ ይኹን ካልኦት ሃፍትታት፣ ስነ-ሓሳባዊ ፍልልያት፣ ታሪኻዊ ቅሬታታት [ምቅርሓናት] ምፍጣር፣ ዘይምዕሩይነት ስልጣንን ንመንነት ወይ ኣብ መንነት ዘንቀልቀሉ ስግኣትን ሓደጋታትን ኾይኖም ይርከቡ።

ንመሃሃር፡- ፌደራልሊዝም ካብቶም ኣብ ዓለምና ዝርከቡ ዝተፈላለዩ ሃገራት ዝጥቀማሎም ስርዓተ ምሕደራ መንግስትነት ኮይኑ ብሉይ ድማ ካብ ካልኦት ብዝተፈለየ መልክዑ ስልጣን ኣብ ሞነጎ ማእከላይ መንግስትን ክልላዊ ምንግስትን ዘማቅል ወይ ድማ ዘከፋፍል ዓይነት ምሕደራ እዩ። በዚ መሰረት ስርዓተ ምሕደራ ፌደራሊዝም ክልላት ዋላ ኣካል እቲ ፌደረሽን ይኩና እምበር ብወሳኒ መልክዑ ኣብ ከም ትምህርትን ቃንቃን ዝኣመሰሉ ጉዳያተን ብነፃነት ክውስና የፍቅደለን እዩ። ኣብ ዓለምና ዝተፈላለያ ሃገራት ስርዓት ፌደራሊዝም ዝክተላ እንትኮና ከም ኣርጀንቲና ካናዳ ጀርመንን ደቡብ ኣፍሪካን ድማ ብቀንዱ ተጠቀስቲ እየን።

3.1 ብሄር መንነት ምግባር

ብዙሓት ብሄራዊ ፌደራሊዝም ምቕባል ኣብ ልዕሊ ብሃገራዊ መንነት እቲ ብሄራዊ መንነት ኣዝዩ ትኹረት ክወሃቦ ከም ዝገበረ ይዛረቡ እዮም። እዚ ድማ ብሄራዊ መንነት (Ethnification of identity) ተባሂሉ ዝፅዋዕ ተርእዮ እዩ።

እዚ ኣብ ኢትዮጵያ ክረአ ዝኽእለሉ ገለ መንገድታት ኣሎ ካበኣቶም ድማ፡-

- መንእሰይ ወለዶታት ካብ ምስ ሃገራዊ መንነቶም ንላዕሊ ምስ ብሄሮም ናይ ምልላይ ተኽእሎኦም ዝለዓለ እዩ።
- ንብዙሓት ገለ ማሕበራውን ጉጅለታት ዓብላሊ ናይ ምልዕዓል፣ ምብርባርን ማሕበራዊ ይኹን ፖለቲካውን ረቛሒ ኾይኑ ኣሎ።

3.2 ዓሴትን ብሄርን ዝመሰረቱ ፌደራሊዝምን ጎንፅን

ዓሌትን ቋንቋ መሰረቱ ዝገበረ ብሄራዊ ፌደራሊዝምን ዋላ እዉን ንዝተገለሉ፣ ዝተወፅዑ፣ ዝተፀቐጡ ማሕበረሰባት ንምሕያልን ጎንፂ ንምንካይን ዝዓለመ ዝተሃንፀ ስርዓት ይኹን ብብዙሕ መዳይ ግን ኣብ መንጎ ጉጅለታት/ብሄራዊ ጎንፅታት ንኽዓቢ ኣበርክቶ ገይሩ እዩ። ***ብሄራዊ ፌደራሊዝም ብኸመይ ብቐጥታ ይኹን ብተዘዋዋሪ መንገዲ ኣብ ጎንፅታት ንኽዓቢ እንታይ ዓይነት ኣሉታዊ ኣበርክቶ ከም ዘለዎ ዘርእዩ ሓደ ሓደ ምርኢታት ወይ ነጥብታት ኣብ ታሕቲ ንምስፋር ተሞኪሩ ኣሎ።***

- ኣብ መንነት ዝተመርኮሰ ጎንፅታት ምስ ፖለቲካውን ማሕበራውን ምትፍናናት ተፃሚዱ ኣብ ዝሓለፉ ዓሰርተታት ዓመታት እናገደደ ብምምፅኡ ንሚልዮናት ኢትዮጵያውያን ዝተፈላለዩ ዓይኒ ዘዉፅኡ ጥቕዓትን ምምዝባል ኣስዒቡ እዩ። ኣብ ኢትዮጵያ ካብ ዝርከቡ 4.4 ሚልዮን ኣብ ውሽጢ ሃገር ዝተመዛበሉ ሰባት ልዕሊ ፍርቂ ብስንኪ ጎንፂ ገዝኦም ገዲፎም ተፈናቂሎም እዮም።
- መብዛሕትኦን ዓበይቲ ፖለቲካዊ ውድባት እታ ሃገር ብሄርመሰረት ዝገበራ ዉድባት ብምዃነን ብሄርተኝነት ርኡይ ወሰኽ ፖለቲካ ዕብለላ ከም ዘርኣየ ይፍለጥ እዩ። እዚ ድማ ኣብ ህዝብታት ኣፈልላይ፣ ሕድሕዳዊ ምጥርጣርን ካብ ቑፅፅር ወፃኢ ክኸውን ዝኽእል ብሄርተኛዉነት ንክህሉ ሰፊሕ ስርፀት ፈጢሩ እዩ።
- ካብቲ ፈለማ ዝተሓሰበሉ ወይ ዝተዉሃቦ ወፃኢ ብሄር ዝብል ትርጓምኡ እናተቐየጠ ካብቲ ዝተመስረቶ መትከል ብተቓራኒ "ናይና" ወይ "ኣንፃርና" ዝብል ተረኽ እናፈጠረ መፂኡ እዩ። እዚ ድማ ናብ ፀግዒ ምሓዝ ወይ ድማ ፖላራይዘሽን፣ ኣድላዊ፣ ሓደ ሓደ ግዜ ድማ ኣብ መንጎ ወይ ኣብ ልዕሊ "ሰፋሮ" ወይ ድማ ካብ ኻልእ ብሄር ወይ ዓልየት ተወለድቲ ኮይኖም ካብ ዝተወለድሉ ኸባቢ ርሒቖ ንዝነብሩ ኢትዮጵያዉያን ከም ጓና ሰባት ብምርኣይ ኣብ ብዙሓት ቦታታት ዝፍፀም ጥቕዓት እንትፍፀም ፖለቲካዊ መሰላቶም ክሕደጉ ካብ ዝተርኣዩ ተርእዮታት ሓደ እዩ።

ሕተቱ፡- ኣብ ኢትዮጵያ ዓሌት መሰረት ዝገበረ ስርዓት ምሕደራ ፌደራሊዝም ኣብ ምፍጣር ሰላም ውይ ድማ ጎንፂ ኣበርክቶ ኣለዎ ዶ ትብሉ እስቲ ብዝተክኣለ መጠን ምሰ ኣብ መንበሪ ከባቢኩምን ቤት ትምህርትኩምን ከመኡ ውን ናይ ምስ ኣብ ስራሕ ቦታ እተረክብዎም ሰባት ሓሳብኩም ኣካፍሉ።

3.3 ተዓባኣዩ ኩነት መንነት

ናይ ብሄር መንነት ማለት ሓደ ውልቀሰብ ኣብ ሓደ ፍሉይ ብሄር ምኧን ዝስምዖ ስምዒት ዘመልክት ኾይኑ ኣብ ሓባራዊ ባህርያት ከም ባህላዊ ውርሲ ታሪኻዊ ተሞኩሮታት ዜግነት ሃይማኖት ቋንቋ ወይ ገፀ-መሬት መንበሪ ዝተመርኮዘ እዩ። ኣብ ኹነታት ኢትዮጵያ ብሄራዊ መንነት ተበፃሕነት ፀጋታት ፖለቲካዊ ውክልና ማሕበራዊ ብርኪ ዝረኣየሉ ብቀዳማይ ብርኪ ዝፅራሕ መነፅር እናኾነ መፂኡ እዩ።

ኣብ ብሄር ልዕሊ ዓቐን ትኹረት ምሃብ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝግበር ንሕንሕ የዕብይ ጥራሕ ዘይኾነስ ውልቀሰባት ኣብ ውሽጢ ኸባቢኦም "ናይና" ወይ ድማ "ኣንፃርና" ተባሂሎም ዝምደቡሉ ናይ ምግላል ኣሰራርሓታት እውን ኣማዕቢሉ ዝብሉ ብሓደ ወገን ዝምጉቱ ከም ዘለዉ ኾይኖም ገሊኦም ድማ ብሄራዊ ጎንፂ ብብሄር ክውቀስ ኣይኽእልን። እንታይ ደኣ ኢልና እንተሓቲተትና ግን ንብሄራዊ መንነት ንነብሶም ዝሓልዩ በለፀኛታት ፖለቲከኛታት እዚ ከም መቆማሪ ፖለቲካዊ መስርሕ ብምግባሮም እዩ ይብሉ። እዚ መዋቕራዊ ቅርፂ እዚ ኣብ ኸባብያዊ ጎንፅታት ዖባዊ ክርክር ከምኡ ውን ኣብ መንጎ ውሑዳት ጉጅለታት እናዓበየ ዝኸይድ ዘሎ ኣብ ንኡሳት ብሄራት ብፍላይ ረዚን ናይ ምግላል ወፅዓ እናኸተለ ይርከብ።

ካብ ዝሓለፉ ቀረባ ዓመታት ብፍላይ ኣብ ኢትዮጵያ ካብ መንነት ዝነቐሉ ወይ ምስኡ ዝተኣሳሰሩ ቅሬታታት ዝተሳወረ ርኡይ ጎንፅታት ብተደጋጋሚ እናተፈጠረ እዩ። ታሪኻዊ ዳግመ-ትርጓመን ነዚ ዘመን ትንታነታትን ብምዝርግሑ ከምኡ ዉን ንሕፅረት ተፈጥሮዉን ሰብ ሰራሕን ፀጋታት ዝግበር ንሕንሕን ብሄር መስረት ገይሩ ዝተመርኮዘ ፖለቲካዊ ምልዕዓልን ነቲ ወጥሪ ክጋደድ ገይርዎ እዩ። ኣብ ማሕበራዊ መራኸቢታት ምልዓል ነዚ ኣብ ክንዲ ምፅባብ እቲ ኣፍልላይ ኣዝዩ ክጎልህ ምግባሩ ንጎንፅታት ዘጋድድ ብቕሉዕን ብስዉር ናይ ፅልኢ ዘረባን፣ ብነድሪ ዝተመልአ ናይ ቃላት መልውዋጥ ኣብ መድረኽ ክቐርብ እናተገበረ ትኹረት ክረክብ ገይርዎ እዩ።

3.4 ፅልኢ

ኣብ ጋህዳዊ ዓለም መብዛሕትኡ ግዜ ማሕበረሰብ ዝተፈላለዩ ብሄራት፣ ሃይማኖት፣ ባህላውን ጉጅለታት ሓቑፋ ዝቐመ እዮም። ሓደ ሓደ ግዜ ሓደ ሓደ ጉጅለታት ብሓባር ኾናም ምስኦም ንዝነብሩ ከም ንሶም ምስኦም ክነብሩ፣ ዘይኮኑ ገይሮም ብትዕቢት ይምልከቱ ወይ ክሓስቡ ይርኣ እዩ። እዚ ድማ መብዛሕትኡ ግዜ እዚኦም ብሰንኪ ታሪኻዊ ምኽንያታት፣ ባዕዳዉያን ገዛእቲ ንመግዛእቲ ክጥዕሞም ዝመስረትዎ ወይ ዝፈልፈልዎ ኣፈላላይን ነኒ ሕድ ሕዶም ፅልኢ፣ ምቅይያም ከሕድሩ ዝፈጠርዎ ሕድገት ሽርሒ ባዕዳዊ መግዛእቲ ወይ ኣብ ቀረባ እዋን ብዝተፈፀሙ ፍፃመታት እዮም። እዚ ኣረኣእያ ወይ ሕሳበ ድማ ካብ ወጥሪ ሓለፉ፣ ዉዒሉ ሓዲሩ እናኸረረ ናብ ጎንፅታት ክዓቢ ይኽእል እዩ።

ብዙሕ ግዜ ኣብ ማሕበረሰብ ብኻልእ ጉጅለ ዝለዓል ባእታታት መንነትና ንፈልጦ ኢና። መንነትና ኣብ ምስ ሓደ ንሓደ ዝግበር ርክባት ካብዚ ሓሊፉ እዉን ብኸባቢባዊ፣ ክልላዊን ሃገራውን ብርኪ ፀገማት ወይ ኣብ ሓደጋ ክዉድቕ ዝኽእል ዝተሓላለኹ ዝክኣሉ ሳዕቤናት ክፈጥር ይኽእል እዩ።

ኣብ ጉጅለና ዘለዉ ሰባት ፈቲና ካብ ካልኦት ጉጅለታት ዝመፁ ሰባት ምፅላእ ዝርኣየሉ ማሕበራዊ ምትእስሳር እዩ ድማ ተፈጢሩ ዘሎ። እዚ ባህሪ እዚ ወገናውነት፣ ንሓደ ሰብ ወይ ጉጅለ ዝድግፍ ወይ ኣንፃር ዝኾነ ምድዝኮን ድማ ፅልኣት ይበሃል።

ጎርደን ኦልፖርት ዝተባህለ ዉሩይ ክኢላ ስነ-ኣእምሮ ፅልኢ እናሓደረ፣ እናወዓለ ሰራዉሩ እናዘርገሐ፣ እናጠጠዐ፣ እናገወደ ዝኸይድን ዝኸይድን ተግባራት ገይርካ ክርአ ከም ዝኽእል ይገልፅ። እዚ ድማ ግዘ እናወሰደ ምስ ዝኸደ ብተግባራት ማለት እዉን ካብ ቐሊል ተግባራት ንሓደ ሰብ ዘይምፍታው ክሳብ ነቲ ሰብ ምግላል፣ ኣካላዊ ጥቕዓት ምብፃሕ፣ ምውጋድ ዋላ እውን ክሳብ ምፅናት ዓልየት ምብፃሕ ዝዝርጋሕ ወይ ድማ ክዓቢ ይክእል እዩ ይብለና።

ኣብ መበል 20 ክፍለ ዘመን ዝነበረ ኣብነታት ምፅናት ዓልየት እንተርኢና ተግባራት ወገናውነት ኣብ ውሽጢ ሒደት ዓመታት ጥራሕ ናብ ምፅናት ዓልየት ክዓቢ ከም ዝኽእል ብጭቡጥ ተራእዩ እዩ። እቲ ወገናውነት ብኸመይ ክዓቢ ከም ዝኽእል ምዕዛብ ስለምንታይ ንጐዳኢ ዘይመስል ተግባራት ወገናውነት ምስ ተፈፀሙ ብቕልጡፍ ክንምልሶም፣ ክንገርሖ ከም ዘለና ዘዘኻኽረና እዩ።

ብዛዕባ ፅልኢ ክንሓስብ ከለና ኣብ ኣእምሮና ክንሕዞም ዘለና ነገራት እነሆ፦

- ብዓቐበን ቐለለን ምፅልላእ ናይ ድሑርን፣ ዘይተማህረ፣ ደንቆሮነት ዝዓብለሎ፣ ኢ-ሰብኣዊ ባህሪ እዩ።
- ንፅልኢ ንምፍታሕ ዝሕግዝ ግብራዊ ኣገባብ ኣብ ጉጅለታት ዘይኾነስ ኣብ ውልቀ ሰባት ትኹረት ምሃብን ናይ ሓባር ነገራት ምድላይን እዩ።
- ብዛዕባ ገዛእ ርእሶም ፅቡቕ ዝስምዖም ሰባት ንኻልኦት ምጥቃዕ ኣየድልዮምን እዩ። ኣብ ልዕሊ ገዛእ ርእስና ሕያውነትን ለውሃትን ከነርኢ ብዝኽኣልና መጠን ንኻልኦት ከነርእዮም ንኽእል ኢና።

3.5 ፒራሚድ ፅልኢ

ፒራሚድ ፅልኢ ኣሉታዊ ባህርያት ካብ ታሕቲ ክሳብ ላዕሊ ብኸመይ ብዝተሓላለኸ መንገዲ ከም ዝዓቢ ዘርኢ እዩ። ኣብ ነፍሲ ወከፍ ብርኪ ዝረአ ባህርያት ንውልቀ ሰባትን ጉጅለታትን ኣሉታዊ ፅልዋ እኳ እንተሃለዎ ሓደ ሰብ ናብቲ ፒራሚድ እናደየበ ምስ ከደ ግን ሳዕቤኑ ንህይወት ኣብ ሓደጋ ዘእቱ እናኾነ ይኸይድ እዩ።

እቶም ላዕለዎት ብርኽታት ፒራሚድ ብታሕተዎት ብርኽታት ዝድገፉ ወይ መገብቲ እዮም ። ሰባት ወይ ትካላት ኣብ ታሕተዎት ብርኽታት ንዘሎ ባህርያት ከም ቅቡል ወይ ከም "ንቡር" እንተቐፂሮምዎ እቶም ኣብ ዝቕፅል ብርኪ.ዘለዉ ባህርያት ኣዝዩ ተቐባልነት ይረኽቡ።

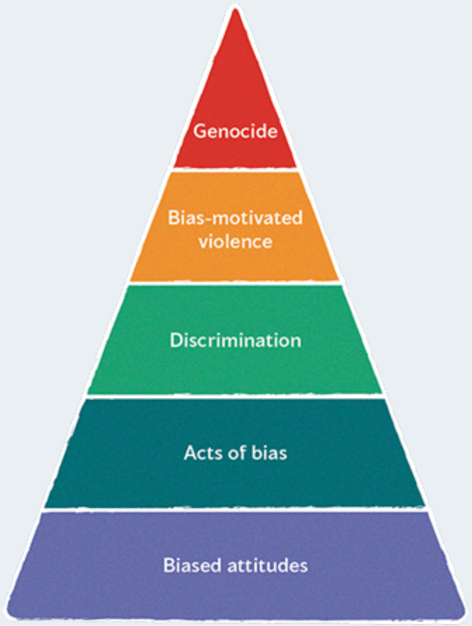

ኣብ ታሕተዎት ብርኽታት ናይቲ ፒራሚድ ዝተገልፁ ኣሉታዊ ባህርያት፣ ከም ኣድልዎን ምፅራፍን ኣብ ምቕባል ዝሃንፁ ተግባራት ምኺዳም ዘርኢ. እዩ።

ፒራሚድ ፅልኢ.

ከግምት ውስጥ መግባት ያለባቸው ጥያቄዎች

ኹለና ብመጠኑ ኣብ ፒራሚድ ፅልኢ. ከም ዝተሳተፍና ምእማን ኣገዳሲ. እዩ። ***ብዛዕባ ሕሉፍ ተግባራትና ብቕንዕና ክንከውን ብዝኽኣልና መጠንን ብኣዝዩ ብዘስተንትነሉን መጠን ንፅልኢ. ኣብ ምፅራርን ሕያውነትን ሰላምን ኣብ ምዝርጋሕን ዝሓሸ ንኸውን።***

- ኣብ ዝተፈላለየ ብርኽታት እንታይ ዓይነት ተግባራት ከም ዝገበርካ ክትኣምን ትኽእል?
- ንዓታቶም ንምኽሓስ እንታይ ክትገብር ትኽእል ዶ?
    - *ዳግማይ ከምዘይትገብሮም ክትምሕል ትኽእል ዲኻ?*
    - *ንዝጎዳእካዮ ሰብ ይቕሬታ ክትሓትት ትኽእል ዲኻ ?*
    - *ሰላም ክሰፍን ዝሕግዙ ካልኦት እንታይ ኣማራፂታት ክትሓስቡ ትኽእሉ?*
    - *ኣተዓባብያኻን ባህልኻን ሃይማኖትካን ነቲ ወገናዊ ተመክሮኻ ብኸመይ ኣበርክቶ ይገብር?*

3.6 ኣብ ኢትዮጵያ ምስ መንነት ዝተኣሳሰሩ ንጎንፅታት ፖለተካዊ ምኽንያታት መዘዛትን

- መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ ብሄር ዝተመስረተ ንፀጋታት መንግስቲ ዝግበር ንሕንሓት ኣብ መሬት፣ ማይን ቑጠባዊ ዕድላትን ዘይምርድዳእ የስዕብ እዩ።
- ብሄር ከም መሳርሒ. ፖለቲካ ገይርኻ ብምልዕዓል፣ ብምትላልን፣ ፖለቲካዊ መራሕቲ ብሄራዊ መንነት ተጠቒሞም ደገፍ ዝእክብሉን ስልጣን ዘደልድልሉን እዩ።
- ኣብ ልዕሊ. ግዝኣታዊ ዶባት ተደጋጋሚ ጎንፅታት፣ ገለ ኸባቢታት/ማሕበረሰባት ምስ ዝወዳደሩ ኸባቢታት ታሪኻዊ ወይ ባህላዊ ርክብ ኣለዎም ይብሉ።
- ንብሄር ዝምልከት መሰላት ዜግነት ተገዚኡ፣ ኣብ ውሽጢ. ከባብታት ምድብ "ሽመታዊ ስያመ" ዝተዉሃቦምን "ሽመታዊ ስያመ ዘይተዉሃቦም"ን ህዝብታት ብምፍጣር መብዛሕትኡ ግዜ ንውሑዳት ምግላል ይፈጥር እዩ።
- ብተረኽ፣ ኣፈታሪኽን ፅዉፅዋያት እናሓዋወስኻ ናቲ ሓደ ልዕነት ብዘጉልህን ፖለቲካዊ ትርጉሙ ዳግማይ ብምቕራፅ፣ ታሪኻት፣ ዓሌታት ብገመድ ምትእስሳርን ዳግማይ ምትፍናን ዘይድሊ. ትርጋመ ወይ ኣረአእያ ዝፈጥር እዩ።

መዘኻኸሪ፦ መፅናዕትታት ከም ዝሕብርዎ ኣብተን ብብሄራት ዝተፈላለያ ሃገራት እምነት ዝህብዎ ተኣማንነት ፖለቲካ ውድብ ብብሔሮም ንዝተወደበ ብምኻኑ ኣብ ኻልእ እምነት ዘይብሎምን ኣብ ሃገራዊ መረፃ ድማ ድምፆም ነቲ ብብሄሮም ዝተወደበ ዉድብ ክህቡ ይገብሮም እዩ። እዚ ድማ ብሄራዊ ቅሬታን፣ ምቅርሓን ክውስኽ ናይ ምግባር ብዘለዎ ተክእሎ እቲ ኹነታት ፖለቲካዊ ኣድማስ እናፅበበ ክሳብ ናብ ኲናት ሕድሕድን ከምርሕ ይኽእል እዩ።

መፅናዕቲ ምኽንያት፡- ኣብ መንነት ዝተመርኮሰ ጎንፂ

ሓደ ካብ ዓባይ ብሪታንያ ዝተመልሰ ኬ ዝበሃል ኢትዮጵያዊ ንናይ ቀደም ዓርኩ ኤች ንምርኣይ ናብ ድሬዳዋ ይጓዓዝ። ድሕሪ እዚ. ኣብ ከባቢ. መንበሪ ገዛ ኤች ኣብቲ ከባቢ. ዝርከብ እንዳ ቡን እናተፀበየ እንተሎ ኬ ምስ ኣቐንቓኒ ተጋድሎ ፓን ኣፍሪካዊ ኣክቲቪስት ዝኾነ ሲ. ዝበሃል ይራኸቡ። ብዛዕባ መንግስቲ ዓባይ ብሪታንያ ኣብ ቀረባ እዋን ብዘይሕጋውያን ስደተኛታት ናብ ሩዋንዳ ንምስጓግ ዝወሰዶ ፖሊሲ. ዘረባ ይርእሞ በዚ. ሓደ፣ ኽልተ ምስ ተዘራረቡ እቲ ዕለታዊ ዕላሎም እናረሰነ ኸደ። ክልቲኦም ኬን ሲን ተፃራሪ ኣረኣእያታት ስለ ዝነበሮም ክትዕ እናኸረረ፣ ናብ ብርቱዕ ሞጎት እናዘንበለ ኸደ።

ዶ/ር ዲ ዝተብሃለ ናይ ዩኒቨርሲቲ ፕሮፌሰር ኣብ ድሬዳዋ ሓፂር ናይ ስራሕ መገሻ እውን ኣብቲ እንዳ ቡን ነይሩ። ዶክተር ዲ ነቲ ክትዕ ሰሚዑ ንውሳነ መንግስቲ ዓባይ ብሪታንያ ደገፉ ገሊፁ። ኬ ኣዝዩ ተናዲዱ ንዶክተር ዲ “ባርያ” (ዘነኣእስ ቃል) ኢሉ ከነኣእሶ ጀመረ። እቲ ናይ ቃላት ክርክር ቀልጢፉ ናብ ኣካላዊ ጎንፂ ወይ ግብግብ ተለወጠ።

ኤች ኣብቲ ቦታ በፂሑ ጣልቃ ክኣቱ ፈተነ። ኣብቲ ብርቱዕ ክርክርን ሓዝ ክሕዝ ባእሲ ህውከት ግን ብጌጋ ብዶክተር ዲ ተወቒዓ። እቲ ዘሕዝን ግን ኤች ብዘጋጠሞ መጉዳእቲ ድሕር ሓደ መዓልቲ ኣብ ሆስፒታል ምማቱ እዩ።

መዛተዩ ሕቶታት

- **ጠንቂ፦** እዚ ጎንፂ እዚ ንኽዓቢ ኣበርክቶ ዝገበሩ እንታይ መሰረታዊ ረቛሒታት እዮም?
- **ጉዳያት፦** መንነት ታሪኻዊ ቅሬታን ፅልዋታትን ብኸመይ ግደ ተፃዊቱ?
- **ፅልዋ፦** ናይዚ ፍፃመ ቅፅበታውን ነዊሕን ሳዕቤናት እንታይ እዩ ነይሩ?
- **ምሕደራ ጎንፅታት፦** ኬ ሲ ወይ ዶክተር ዲ እንተትኸውን ነቲ ኩነታት ኸመይ ገይርካ ተትርፎ ምኸኣልካ?
- **ንመሃሮ ወየ ድማ ክውሰድ ዝግባእ ትምህርቲ፦** ማሕበረሰባት ኣብ መፃኢ ከምዚ ዓይነት ጎንፅታት ንምክልኻል እንታይ ስትራተጂታት ክኽተሉ ይኽእሉ?

ንመሃሃር፦ ትንተና ጎንፂ ማለት ኣብ እነታይነት ጎንፂ ጎንፂ ንምፍጣሩ መሰረት ዝኮኑ ምክንያታት ኣብ ከይዲ ጎንፂ ተሳተፍቲ ዝኮኑ ኣካላትን ለውጥታት ወይ እናፀንሑ ዝምዕብሉ ዓይነት መግለፂ ጎንፅታት ብዝምልከት ዝግበር ትንተና ዘጠቃለለ እዩ። ስለዚ ኣብ ከባቢና ዝኮነ ዓይነት ጎንፂ እንትገጥመና እቲ ፀገም ንምፍታሕ ክንሃፅፅ የብልናን የግዳስ ብዝተክኣለ መጠን ኣብ ተፈጥሮን ምክንያትን ከምኡ ውን ተሳተፍቲ ኣካላት እቲ ዘጋጠመ ጎንፂ ኣድላይ ዝበሃል ኩሉ ትንተና ክነካይድ ይግበኣና።

4. ከይዲ ህንፀት መንነትን፣ ሰላምን ዕርቅን

4.1 ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝግበር ትርጉም ዘለዎ ዘተ ዝህልዎ ግደ

ኣብ መንጎ ጉጅለታት ብፍላይ ድማ ዝተፈላለየ ዓይነት ሃይማኖት፣ እምነት ወይ ባህላዊ ድሕረ ባይታ ዘለዎም ማሕበረሰባት ትርጉም ዘለዎ ዘተ ኣብ ሞንጎኦም እንተካይዱ ወጥሪ ወይ ጥርጣረታት ንምንካይ ይሕግዝ እዩ።

ትርጉም ዘለዎ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ርክብ ዘይምህላውን ካብ ነንሕድሕድኻ ተነፂልኻን መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ንዝፍጠር ወጥሪ ርኡይ ኣበርክቶ ዝገብሩ ረቛሒታት ምዃኖም ይፍለጥ እዩ። እዞም ኩነታት እዚኦም ንፅልኢ ኣድልዎ ፅልኢ ዝመልኦ ዘረባን ንጥቕዓት ምልዕዓልን ዓቢይ ድጋፍ ይገብሩ እዮም። እዚ ብፍላይ ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝዓበየ ወጥሪ ዝረኣየሉ ታሪኽ ኣብ ዝህልወሉ እዋን ግልፂ ኾይኑ ይርኣ እዩ።

ካብ ፅንሰ-ሓሳብ ዝፈለቐ ዛንታታት

ነዚ ዝስዕብ ዛንታ ኣንቢብኹም ብዛዕባ ድሩትነትን ዓቕምን ናይቲ ናይ ዝርርብ መደብ ተዘራረቡ።

ኣብ ሓደ ፍሉይ ድሕሪ ጎንፂ ዝነበረ ማሕበራዊ ኩነታት ሓደ ጉጅለ መንእሰያት ብመንገዲ ናይ ሰላም ክለቦም ኣቢሉ ማሕበረሰባዊ ዘተ ኣዳለየ። እቲ ክለብ ካብ ነፍሲ ወከፍ ክፍሊ ማሕበረሰብ ወከልቲ ከም ኣብቲ ጎንፂ ዝተኻፈሉ ወገናት ዓዲሙ እዩ። ኩሎም እቶም ዝተዓደሙ ተሳተፍቲ ኣዝዮም ስለ ዝተቐጥዑ ኣብ ልዕሊ እቶም ኣብቲ ክፍሊ ዝነበሩ ካልኦት ጉጅለታት ክስታት እናኣቕረቡ ግዳይነቶምን በደልን ንምግላፅ ናብቲ ዝርርብ ኣተዉ። ኩሎም ብሰንኪ ዜይተፈፀሙ ግን ክግበሩ ዝግበኦም ነቲ ጥቕዓት ምኽንያት ዝኾኑ ተግባራት ገሊፆም እዮም። ዋላ ሓደ ካብኣቶም ኣቕረብቲ ናይቲ ሓደ መዘንኦም ፍፁም ክሰምዑ ድልዋት ኣይነበሩን። ተሳተፍቲ ሙሉእ መዓልቲ ነኒሕድ ሕዶም ከይተሰማምዑ ተዛረቡ። እቲ ክፍለ ግዜ ብሰንኪ ባህርያት ካልኦት ተሳተፍቲን ኣጠቓቕማ ቃላውን ዘይቃላውን ርክብን ብተሳተፍቲ ተናወፀ። ቀዳማይ መዓልቲ ናይ ዘተ መድረኽ ድማ ብኸምዚ መልክዕን ኣገባብን ተዛዘመ።

ሕቶ፦ ትኽክለኛ ዘተ ተኻይዱ ዶ ትብሉ? እንተዘይኮይኑ እቲ ፀገም እንታይ እዩ? ብፅምዲ ብምኻን ተዛተዩን ድሕሪ እዚ ድማ ሓሳባትኹም ንኻልኦት ኣካፍሉ።

ንዘተ ቅሩብ ምኳንን ኣንፈት ወጥሪ ናይ ምልዋጥን ተክእሉን።
ዘተ ውፅኢታዊ ንኽኸውን ንይምስል ዘይኾነስ ትኽክለኛ ናይ ሓሳብ ምልውዋጥ ቦታ ክህብ ይግባእ። ንፍልልያትን፣ ዘይምስምማዕን ዝዝተየሉ ቦታ እውን ክህሉ ኣለዎ። ዘተ እውን ንኹሉ ዝሓቁፍ ክኸውን ኣለዎ። ዘተ እንትካየድ ወይ ንምክድ ኪነ-ባህላውያን መራሕቲ ወከልቲ ማሕበረሰብ ዘፍቅድ፣ ድምፂ ኣዋልድ፣ ደቂ ኣንስትዮ፣ መንእሰያት ከምኡ ውን ተመዛበልቲ/ ህዳጣን ወይ ናይቲ ማሕበረሰብ ንእሱሳን ወይ ዉሑዳት ኣባለት፣ ማሕበረሰባት ናብ ቅድሚት ምምፃእ ኣገዳሲ እዩ።

ዘተን ዕርቅን
ዕርቂ ውሑስን ንኹሉ ዝሓቁፍን ናይ ዘተ ቦታ ብምፍጣር ክመቻቸዉ ይኽእል እዩ። እዚ ባይታ እንትፍጠር ድማ ናብ ንዳግመ ህንፀት ርክብ ዝምድናታት ምምስራት ናይ ሓባር መርገፂ ንምሓዝ፣ ሕሉፍ በደላትን መጉዳእትን ምፍታሕ ንምፍጣር ከምኡ ውን ንመፃኢ ዝምልከት ሓባራዊ ራእይ ምምዕባል ዝመርሕ ክኸዉን ይግባእ።

ክንዝትየሉ ዘለና ሕቶታት

- ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝግበር ዝርርብ ተሳቲፍኹም ትፈልጡ ዶ?
- ዝተፈላለዩ ጉጅለታት ኣብ ሓደ ብምትእኽኻብ ንሰላም ብኸመይ ከም እትድግፍ ትርጉም ዘለዎ ምይይጥ ንምክያድ ክትሰርሕ ክትሓስብ ትኽእል ዲኻ?
- ኣብ መንጎ ጉጅለታት ዝግበር ዘተ ንምስታፍ እንታይ ዓይነት ስጉምቲ ክትወስድ ትኽእል?
    - *ካብ ጉጅለኻ ወፃኢ ንሓደ ኻልእ ሰብ ጥራሕ ክትበፅሖ ወይ ድማ ንምትንካፍ ኣብ እትገብሮ ፃዕሪ ብውልቃዊ ብርኪ ክትጅምር ትኽእል ዲኻ?*
    - *ሰባት ተኣኪቦም ክዛረቡን ክዛረቡን ዝኽእሉሉ መድረኽ ኣብ ከባቢኻ ኣብ ዝርከብ ቤት ትምህርቲ ወይ ቤተ ክርስቲያን መደብ ክትጅምር ትኽእል ዶ?*
    - *ኻልእ ዘተ ንምድንፋዕ ዝሕግዝ እንታይ ሓሳባት ትሓስቡ?*

- ሰባት ብዘይ ስግኣትን ብኣኽብሮትን ብናፅነትን ዝዛረቡሉ ቦታ ምፍጣር ኣገዳሲ ዝኾነሉ ምኽንያት ስለምንታይ እዩ?

ኣብቲ ዘተ መን ክሳተፍ ኣለዎ?
ሓደ ካብ መሰረታዊ መትከላት ዝኾነ ይኹን ናይ ዘተ ተበግሶ ንኹሉ ዝሓቁፍ ምዃኑ እዩ። እዚ ንኽዕወት ኹሎም ኣብ ጎንፂ ዝተዋፈሩን ዝተሃስዩን (ንኣብነት ዕጡቓት ጉጅለታት፣ ትካላትን ውልቀሰባትን) እዉን ረብሓታቶም፣ ዕላማታቶም፣ ዓቕሞምን ዝምድናታቶምን ናብ መኣዲ ዘተ ከቕርቡ፣ ተሳተፍቲ ኸይናም ክቐርቡ ክዕደሙ ኣለዎም። ኣብ ዘተ ዝሳተፉ ተዋሳእቲ መራሕቲ ማሕበረሰብ፣ ሽማግለታት፣ መራሕቲ ሃይማኖት፣ ደቂ ኣንስትዮ፣ መሓውራት ምምሕዳር ኸባቢ፣ ዕጡቓት ሓይልታትንን መንእሰያትን ይርከብዎም።

4.2 ግደ መራሕተ ማሕበረሰብ

መራሕቲ ማሕበረሰብን ሃይማኖትን ኣብ ህይወትን ባህርያትን ካልኦት ዓቢይ ፅልዋ ናይ ምሕዳር ጭቡጥ ዓቕሚ ኣለዎም እዩ። ድምፆም እንተስምዑ ድማ ብመንፅር ዘለዎም ዓቢይ ፅልዋ ከለዉ መልእኽቶም ልዑል ፅልዋ ክህልዎ ይኽእል እዩ። ስለዚ ድማ እዮ መራሕቲ ኣንፃር ፅልኢ ዘረባን ጥቕዓትን ኣብ ምዝራብ ኣገዳሲ፣ ዕዙዝ ግደ ዘለዎም።

ዕዉት ዛንታ፡- ግደ ሽማግለታት፣ ዓበይቲ ዓዲ ኣብ ምክልኻል ዓሌታዊ ጥቕዓት

ካብ ቐረባ ግዚያት ዘጋጠሙ ዕዉት ናይ ሽማግለታት ጋሞን ኣብ17 መስከረም 2018 ዓ.ም ኣብ ከተማ ኣርባ ምንጭ ተፈጢሩ ንዝነበረ ወጥሪ ዝገበርዎ ዕዉት ከይዲ ዕርቂ ንምጥቃስ ይክኣል እዩ። ኣብዚ ወጥሪ ናብ ጎንፂ ሰጊሩ ብዙሓት ኦሮሞ፣ ጋሞን ካልኦት ብሄራት ዝተጨፋጨፉ እንትኸዉን ብኣሽሓት ዝቑፀሩ ሰባት ኣብ ክልል ኦሮሞያ ዝርከብ ከባቢ ቡራዩ ናብ ዓርሰ ከተማ

ኣዲስ ኣበባ፣ ናብ ካልኦት ከባብታት ኢትዮጵያ ክመዛበሉ ግድን ኾይኑ እዩ። ኣብ ምዕራባዊ ክፋል ኢትዮጵያ ኣብ ዝርከብ ኣርባ ምንጭ ጋሞ ጎፋ ጉጅለታት መንእሰያት ነቲ ኣብ ኣርባምንጪ ንንግዲ ኦሮሞ ዒላማ ዝገበረ መጥቃዕቲ ሕነ ንምፍዳይ ስጉምቲ ኣብ ዝወሰዱሉ እዋን ሽማግለታት ጋሞ ሓድሽ ዝተቖርፀ ሳዕሪ ኣብ ኢዶም ብምሓዝ ኣብ መሬት ተንበርኪኾም መንእሰያት ንናይ ኦሮሞ ዓልየት ሹቓት ከይጥቅዑ ለሚኖም ጣልቃ ብምእታዎም እቶም ሽማግለታት ነቲ ጥቕዓት ክተርፍ ገይሮም እዮም። ንብዙሓት ኢትዮጵያውያን እዚ ብጥበብ ሽማግለታት ጋሞ ዝተርኣየ ጎንፂ ናይ ምዝሓል፣ ምትራፍ ኽይዲ ዕርቂ ኣኣዝዩ ዝንኣድን ካብ ኣብ ቐረባ ዝተርኣዩ ጎንፅታት ከም ኣብነታዊ ዕዉት ዛንታ ተገይሩ ምጥቃስ ይክኣል እዩ (ዩኔስኮ 2020)።

- ናይ ሰላም ምፅውዋር ምቕባል ሕድሕዳዊ ምክብባር ዝገልፅ መልእኽቲ ምዝርጋሕ፣
- ኣብ መንጎ ማሕበረሰባት ዝፍጠር ወጥሪ ንምንካይ ብፍላይ ድማ ዘተ ብምዕባይን ሰላማዊ ሓባራዊ ህይወት ዘተባብዑ ፍፃመታት ብምእንጋድን ስጉምቲ ምውሳድ ኣገዳሲ እዩ።
- ብዝተኻኣለ መጠን ናይ ሰላም መልእኽትታት ብናይቲ ከባቢ ቋንቋታት ብኢንተርኔትን ካብ መስመር ወፃኢን ኣወንታዊ መልእኽቲ ብኽባብዉን፣ ለዛ እቲ ማሕበረሰብ ብምጥቃም መልእኽታት ምዝርጋሕ ይግባእ።
- ብመራሕትን ሰበስልጣንን ንዝቐርቡ ምልዕዓል ዝኹንኑን/ወይ ድማ ኣማራፂ መልእኽቲ ዘቕርቡን ሃይማኖታዊ፣ ማሕበረሰባውን ብሄራውን መግለፂታትን ኣዋጃትን ፀብፃባት ምውፃእን ምዝርጋሕን ኣገዳሲ እዩ።
- ንመንእሰያት ኣዋፊርካ ንበደል ብሃናፅን ብሰላምን መንገዲ ክፈትሕ ክፅዕሩ ግበር።
- መንእሰያት ዝዛረብዎ መረረት ወይ ኣካታዒ ኣብ ዝኾነሉ እዋን እውን እንተኾነ ቅሬታኦም ምስምዑን ምላሽ ምርካቡ ምርግጋፅን ኣገዳሲ እዩ።
- መናእሰይ ኣምባሰደራት ብምብቃዕ፣ ብምስጣልን ጥቕዓትን፣ ፅንፊ ዝሓለፎም መነወርቲ ተግግባራት ኣብ ሕድ ሕድ ኣካል ማሕበረሰብ ከይፍፀም፣ ልዕልነት ሕጊ ዝሕለየሉ ባይታ ዘናድዩን ኩነታት ምፍጣር ውፉያት ተዋሳእትን ኣመዛዘንቲ፣ ተሓለቕ ፍትሒ ክኾኑ ምኽኣል።

4.3 ናዩ ፖሊሲ ለበዋታት

- **ትምህርቲ፦** ብዛዕባ ዝተፈላለዩ መንነታትን ሓባራዊ ታሪኽን ኢትዮጵያ ንቕሓት ንምድንፋዕ የኽእል እዩ።
- **ናይ ዘተ መድረኻት፦** ኣብ መንጎ ጉጅለታት ንዝግበር ርክብን ምርድዳእን ቦታታት ምፍጣር፣ ነዚ ግቡእ ኩነታት ንክፍጠር ምስራሕ ።
- **ምቁፅፃር ፅልኢ ዘረባ፦** ኣንፃር ፅልኢ ዘረባን ኣድልዎን ዝምልከት ሕግታት ምትግባር ምጥንኻር ኣገዳሲ እዩ።
- **ውህደት ቴክኖሎጂ፦** ጎንፅታት ብኣግባቡ ንምፍላጥን ንምፍታሕን ዲጂታላዊ መሳርሒታት ምጥቃም ዕዙዝ ረብሓ ኣለዎ።
- **ባህላዊ ኣገባባት ምድጋፍ፦** ባህላዊ ኣገባብ ኣፈታትሓ ጎንፅታት ምሕያልን ዘመናዊ ምግባርን ኣዝዩ ሓጋዚ ኽይዲ ብምኻኑ እዚ ክዕምብብ ምግባር ኣገደዳሲ እዩ።

02

ሚድያን ምዝባዕ ሓበሬታን

ሚድያ ንጎንፂ ኣብ ምፍጣር ክህልዎ ዝኽእል ኣስተዋፅኦ

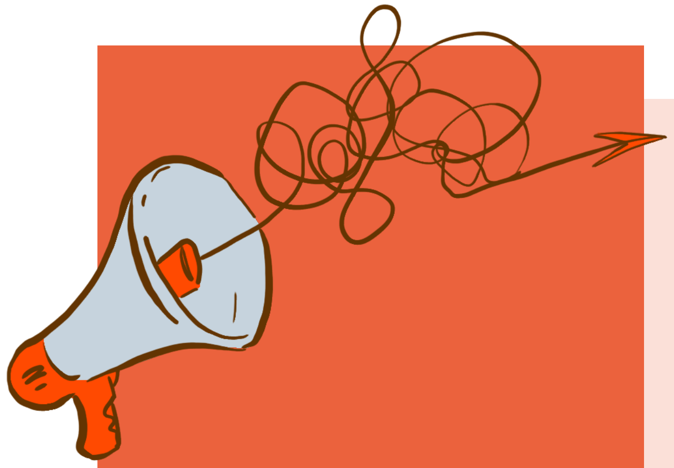

ትሕዝቶ

34 ሚድያን፣ ተበፃሕነት ኣስተምህሮ ሓበሬታቶምን
38 ናይ ፅልኢ ዘረባን ዓፀፋ ፅልኢ ዘረባን
45 ምዝባዕ ሓበሬታን ሓቂታት ምፍታሽን

ኣብ ዝሓለፈ ምዕራፍ ብዛዕባ ፅንሰን ክልሰ ሓሳብ መንነት ብዉስን መልክዑ መርሚርና ንምርኣይ ፈቲና ነይርና ኢና። መንነት ንዓለምና ብኸመይ ከም ዝቐርፃን ተመኩሮታትና ንኣረኣእያ ዓለምና ብኸመይ ከም ዝቐርፅን ብውሽጥን ብደገን ብዉስን መልክዑ እዉን ዋላ ይኹን ተማሂርናን ዘቲናሉን ኢና። እቲ ቐፃሊ ዝቐርብ ሕቶ መራኸቢ ማዕከናት ብኸመይ ይፀልወና? ናይ ፅልኢ ዘረባ ንምምካትን መልእኽቲ ሰላምን ዕርቅን ብዓፀፋ

ንምዝርጋሕ ክንሰርሕ ኣብ ዝግብኣና ክነድምዕ ንፍትን ኢና።

ኣብ መወዳእታ ናይዚ ምዕራፍ መራኸቢ ማዕኸናት መራኸቢ ሓፋሽ ንኣረኣእያ ህዝቢ ብኸመይ ከም ዝቐርፆኦን ኣብ ሰላም ወይ ጎንፂ ብፍላይ ኣብ ኹነታት ኢትዮጵያ ዘለዎ ኣበርክቶ ኣብ ምንታይ ኹነታት ከም ዝርከብ ክንግዘብ ኢና። ኣብ መንጎ ባህላውን ሓዱሽን መራኸቢ ማዕኸናት ዘሎ ፍልልይ ከምኡ ውን ትምህርቲ ሚድያን ሓበሬታን (MIL) ብኸመይ ንትሕዝቶ ሚድያ ብሓላፍነት ክትረኽቦ ክትትንትን ክትፈጥር ከተስተንትነሉን ክትዋሳእን ክእለት ከም ዘስንቕ ክትመሃር ኢና። እቲ ምዕራፍ ፅልዋ ፅልኢ ዘረባን ሓደገኛ ዘረባን ዝምርምር ኾይኑ ከም ማዕቀፍ ዘረባ ፅልኢ ዝኣመሰሉ መሳርሒታትን ብዛዕባ ሕጋዊ ምላሽ ኢትዮጵያ ዝምልከት ርድኢትን እዉን ከቕርብ እዩ።

ኣብዚ ዝተፈላለዩ ዓይነታት ስርዓት-ኣልቦነት ሓበሬታ-ዘይግቡእ ሓበሬታ ግጉይ ሓበሬታን ሕማቕ ሓበሬታን- ብኸመይ ከም እተለልዮምን ከም እትቃለሶምን ብጭብጢ ምፍታሽ ነቐፌታዊ ኣተሓሳስባን ኣጠቓቕማ ክፍተት ምንጪ ዘለዎም መሳርሒታትን ንምርካብ ዳህሳስ ነካይድ ኢና። ብሓፈሻ እዚ ፍልጠት እዚ ንጐዳኢ ትረኻታት ክትፈታተን፣ ንኹሉ ዝሓቑፍ ዘተ ከተስፋሕፍሕን ኣዝዩ ሓበሬታ ዘለዎን ሰላማውን ማሕበረሰብ ኣበርክቶ ክንገብር ከም ዝግባእ ንምርዳእ የኽለና እዩ ኢልና ንኣምን።

1. መእተዊ

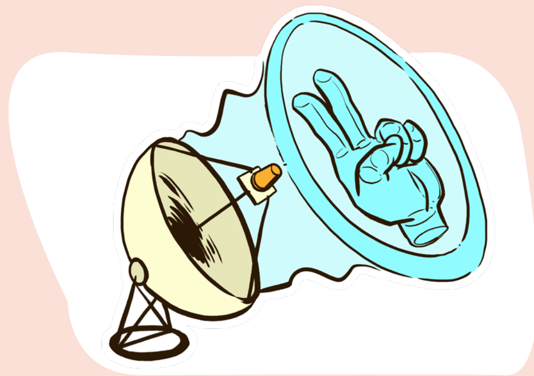

1.1 ሚድያ ማለት እንታይ እዩ?

ብሓፈሻ "ሚድያ" ማለት ሓበሬታ ወይ መኣከቢ ሓበሬታ ኾይኑ ብተወሳኺ ድማ ሚድያ ወድዓዊ ይኩን ዝኮነ ዓይነት ሓበሬታ ከምኡ ውን ቅድም ክብል ኣብ መእከቢ ናቁጣ ሓበሬታ ተኣቢቡ ንዝፀንሸ ሻበሬታ ከም መሊሱ ንምብፃሕ ዝሕግዝን ዝሕግዙ ናይ ርክብ መውፅኢታት ወይ መሳርሒታት ዝሓዘ ወይ ዘመላኽት እዩ።

ሚድያ ቐንዲ መሳርሒ ህዝባዊ ርክብ ኾይኑ ከም ፈነወ ሕትመትን ኢንተርኔትን ዝኣመሰሉ መድረኻት ይጥቀሙ። መራኸቢ ብዙሃን ብዝቐለለ መልክዑ ንሰፊሕ ተዓዛቢ ዝበፅሕ ወይ ዝወፀሉ ከም ሬድዮ ቴሌቪዥን ጋዜጣታት መፅሔታትን ኢንተርኔትን ዝኣመሰለ ናይ ርክብ መሳርሒ የመልክት።

1.2 ግደ ባህላዊ ሚድያ ምስ ዘመናዊ ሚድያን

ባህላዊ መራኸቢ ማዕኸናትእንትበሃል ኣብ ዝሓለፈ ዓመታት ዝተመስረተ ልምዳዊ ኣገባባት መራኸቢ ማዕኸናት ዘካተተ ኾይኑ እዚ ድማ ሕትመት ጋዜጣታት፣ ቴሌቪዥን፣ ሬድዮን፣ ኣብ ወረቐት ዝተሓተሙ መፃሕፍትን ብዝግበር ዝሰራጨዉ ሓበሬታ ዝሓቖፈ እዩ። እዚ ማዕኸናት ካብ ነዊሕ እዋን ኣትሒዙ ቐንዲ ምንጪ ዜናን መዘናግዕን ኾይኑ ፀኒሑ እዩ። ገለ ኣብነታት ባህላዊ ማዕኸናት ኢትዮጵያ ዜና ኣገልግሎት፣ ሸገር ኤፍ ኤም ሬድዮ፣ ፈነወ ቴሌቪዥን ኮርፖሬሽን ኢትዮጵያ (ቴሌቪዥን ኢትዮጵያ [ኢቲቪ]) ጋዜጣ ሪፖርተር ወዘተ ይርከብዎም።

ዘመናዊ መራኸቢ ማዕኸናት ብዘመናዊ መልክዕ ርክብን ቴክኖሎጅን ንዝደራጀው ዘመልክት ኾይኑ ብኢንተርኔት ማሕበራዊ መራኸቢታት ሞባይል መሳርሒታት ቨርቹዋል ሪኣሊቲን ካልኦት ዲጂታላዊ መትረባትን ዝሓቖፈ እዩ። እዚ ኣብ ባይታ ንዝነበሩ መሳኹቲ ሓበሬታ ሚድያ ብዘስደምም መልክዑ ብምሽጋር ዘለዎም ሓበሬታ ብመንፅር ትሕዝቶ ከመይ ከም ዝመጋገቡ፣ ዝተሓላለኹሉ፣ እንራኸበሉን ኽይዲ ብመሰረቱ ቀይሩዎ እዩ። ገለ ካብቶም ኣብነታት ሓደሽቲ ማዕኸናት ዜና ኣብ ኢትዮጵያ ቲክቫህ-ኢትዮጵያ (ቴሌግራም መሰረት ዝገበረ ናይ ዜና ሚድያ መድረኽ)፣ ድሬቱብ (ፌስቡክ መሰረት ዝገበረ ናይ ዜና ሚድያ መድረኽ)፣ ከምኡ እውን ኢትዮጵያ ኢንሳይደር (ሓዱሽ መርበብ ሓበሬታዜና) ምጥቃስ ይከኣል።

መለለዪ ባህርያት ባህላዊ መራኽቢ ማዕኸናት	መለለዪ ባህርያት ዘመናዊ ሚድያ መራኽቢ ማዕኸናት
- ሓደ ኣንፈት ዘለዎ ርክብ - ውሱን መስተጋብር - ኣካላዊ/ጉእዝ/ ቅርጺ - ብመልክዕ መደብ ዝተገብረሉ ምስርጫዉ - ከባብያዊ ምብፃሕ - ወፃኢታት ምፍራይ - ሞያውያን ሓለዋ የካይድ - ነዊሕ ዕድመን ቀዋምነትን - ውሱን ትንታነታት - ካብ መስመር/መትረብ ኢንተርነት ወፃኢ ኮይና እንጥቀመሉ	- መስተጋብራዊ ፣ ተመጋጋቢ መስርሕ - ሰፊሕ ተበፃሕነት - ዓለምለኻዊ ምብፃሕ - ውሁደ ቡዙሓት ምድያታት - ኣብ ሓቀኛ ግዜ ዝግበር ርክብ - ተጠቀምቲ ዝማእከሉ ትሕዝቶ ዝፈጠረ - ውልቃዊ ምግባር - ገኒኑ ክወፅእን ክባፃሕን ተክእሎ ዘለዎ - መድረክ ፍልፍል ዘይነፅፍ ፍልቀታት ትንታነ - ሓቀኛን ቨርቹዋል ዓለማት ዘዋደደ

ብሓፈሻ ባህላዊ መራኽቢ ማዕኸናት ርእይቶን ፖሊሲን ህዝቢ ብቻነላትን እቲ ስልጣን ዝሓዘ ኣካል ኣቢሉ ፀብፃብ ብምቕራብ ይቐርፅ። ናይዚ ብተቓራኒ ዘመናዊ መራኽቢ ማዕኸናት ዝተፈላለዩ ድምፅታትን ኣብ ጋህዳዊ ወይ ህልዊ ግዜ ብምዉሃድ ጎፍ ንጎፋዊ ዝግበር ምርኻባት ዘማዕብል እዩ። እዚ ድማ ንኣረኣእያታትን ውሳነታትን ማሕበረሰብ ብቕልጡፍ ይፀልዎ እዩ። ብሓባር ድማ ሕብረተሰባዊ ርእይቶታትን መደምደምታን ኣብ ምቕራፅ ተደጋጋፊ ግደ ይፃወቱ እዮም።

መዘተዩቲ ሕቶታት

- ካብቶም ዝተጠቕሱ ማዕኸናት ዜና ወፃኢ እንታይ ዓይነት ማዕኸናት ዜና ትፈልጡ?
- ሓበሬታ ንምርካብ ኣየናት ማዕኸናት ዜና ኢኻ ትጥቀም? ኣይናት ማዕኸናት ዜና ኣዓሪኻ ከም እትኣምኖም ወይ ከም እትጥቀመሎም ነዚ ምኽንያት እትብሎም ረቛሒታት ኸ እንታይ እዮም?
  - *ሕተት፦ 5 ደቓይቕ ወሲድኻ ነቲ ዝኣምንዎ/ዝጥቀምሉ ዓይነት ሚድያ ዝፀልዉ ረቛሒታት ኣስተብህል*
  - *ተኣማንነትን ትኽክለኛነትን ግሉፅነትን ዕላማነትን ዝና ተበፃሕነት ፖለቲካዊ ወይ ስነ-ሓሳባዊ ፅምዶን ትሕዝቶን ፅልዋ መዛኑ*
- ገለ ኣብነታት ባህላዊ ማዕኸናት ዜና እንታይ እዮም?
  - *ባህላዊ መራኽቢ ማዕኸናት ጋዜጣታት መፅሔታት ሬድዮን ተለቪዥንን የካትት*
- ዘመናዊ መራኽቢ ማዕኸናት እንታይ ይገልፁ? ካብ ባህላዊ መራኽቢ ማዕኸናት ኸ ብኸመይ ይፍለጥ?
  - *ምራቑት፦ ዘመናዊ መራኽቢ ማዕኸናት ሰባት ምስ ዜናን ሓበሬታን ዝዋስኡሉ ኣገባብ ብኸመይ ቀይሮምዎ?*

1.3 ኢንተርኔትን ማሕበራዊ መራኸቢታትን

ኢንተርኔት እንታይ እዩ?

ኢንተርኔት ዓለምለኻዊ TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol) ኣቢሉ ወይ ተጠቒምካ ኮምፒዩራት ዘራኽብ መርበብ እዩ። እዚ ምትእስሳር እዚ መረዳእታ ኣብ ኸረጢት መርበብ እናተቓፀረ ክምቀል፣ ብመስመራት መረዳእታ ክመሓላለፍን ንተጠቃሚ ዳግማይ ክእከብን ዘኽእል እዩ ። ከም ኢ.መይል ዝበሉን ካልኦት ማሕበራዊ መራኽቢታት ከምኡ ውን ዓለምለኻዊ መርበብ ሓበሬታ ዝተፈላለዩ ኣገልግሎታት ይምግብ። ኢንተርኔት ሰፊሕ ናይ መርበባት መርበብ ክኸውን እንተሎ ዓለምለኻዊ መርበብ ሓበሬታ (ወይ ብቐሊሉ መርበብ ሓበሬታ) ኣብ ውሽጢ ኢንተርኔት ዝርከቡ ሃይፐርሊንክድ ገፃትን ሰነዳትን ዝሓዘ ስርዓት እዩ።

WWW ዝብል ምሕፃረ ቃል ንዓለምለኸ መርበብ ሓበሬታ ዝገልፅ ወይ ድማ (World Wide Web) ንምባል ኾይኑ ኣብ መንጎ ሰነዳት ብቐሊሉ ምትእስሳር ንምጉዓዝ ዘኽእል ስርዓት ናይ ኢንተርኔት ኣገልገልቲ እዩ። ኢንተርኔት ዝሰፋሐ መርበብ ክኸውን እንተሎ ዓለምለኻዊ መርበብ ሓበሬታ ድማ ሓበሬታ ንምርካብ ዝሕግዝ ሜላ እዩ።

በዓል ዋና ኢንተርኔት መን እዩ?

መዓረዩ ሕቶ፦ ንተሳተፍቲ ወናንነት ኢንተረኔት ኣብ ዝምልከት ኢንተርኔት ብሓደ ማእከላይ ወገን ወይ ትካል ይውነን ዶ ኣይውነንን ኢልኩም ብምሕታት ንመልሶም ሓቂ ወይ ሓሶት ክብሉ ግበሩ።

ዋነነት ኢንተርኔት ብዝምልከት ንኢንተርኔት ዝወነና ዝኮነ ይኩን ዝፍለጥ ኣካል የለን። ሓፈሻዊ ኣብ ዝኮነ ፍልጠት ብምሙርካስ ግን ኢንተርኔት ዘይተማእከለ መርበብ "ናይ መርበብ መርበባት" ኾይኑ ውልቀ ትካላት በብወገኖም መርበባት ዝውንንሉ ኹሉም ወነንቲ መርበባት ድማ ንኒሕድ ሕዶም ዝተኣሳሰሩ ኾይኖም ኢንተርኔት ይፈጥሩ። ካብ ሓደ ዝጭበጥ ኣካል ንላዕሊ ኣብ ኣካላዊ ትሕቲ ቅርፂ ዝምርኮስ ክልሰ ሓሳባት እዩ።

ማሕበራዊ ሚድያ እንትበሃል እንታይ ማለት እዩ?

ማሕበራዊ መራኸቢታት ኣብ ኢንተርኔት ዝተመርኮሰ ናይ ርክብ መሳርሒ ኾይኑ ኣብ መንጎ ተጠቀምትን ቨርቹዋል ማሕበረሰባትን ብኢንተርኔት ዝግበር ርክብ ዘመቻዉ እዩ። ካብ 1990ታት ጀሚሩ ማሕበራዊ መራኸቢታት መርበባት ደቂ ሰባት ኣዕብዮምን ምትእስሳር ኣስፋሕፊሖምን እዮም። ማሕበራዊ መራኸቢታት መድረኻት ተሳትፎን ምትእስሳርን ክፈቕዱ ኣለዎም። ገለ ካብቶም ኣብ 2025 ንብዙሕ ሰብ ከምመጥቀሚ መድረካት ዝኮኖም ዝተጠቕሱ ብሉፃት ማሕበራዊ መራኸቢታት *ፌስቡክ፣ ዩቱብ፣ ኢንስታግራም፣ ዋትስኣፕ፣ ቲክቶክ፣ ዊቻት፣ ቴሌግራም እና ስናፕቻት* እዮም።

ተግባራት ማሕበራዊ ሚድያ፡-

ማሕበራዊ ሚድያ ኣፕሊኬሽናት [መተግበርቲ] ብተጠቀምቲ ዝፍጠር ትሕዝቶ ንምፍጣርን ንምልውዋጥን የኽእሉ። ንሳቶም ከማይን ከማኻን ዝኣመስሉ ተጠቀምቲ ኣካላዊ ኣቀማምጣ ብዘየገድስ ትሕዝቶ ክሃልኹን ክዝርግሑን ኣብ ዝርርብ ክዋፈሩን ኣብ ሓቀኛ ግዜ ክራኸቡን የኽእሉ።

ማሕበራዊ መራኸቢታት ንውልቀሰባት ካብ ዝፈቕድሎም ተግባራት፡-

- ህዝባዊ ወይ ፍርቂ ህዝባዊ ፕሮፋይል ንምህናፅ
- ዝርዝር ናይ ምትእስሳራት ኣስፍር
- ዝርዝር ምትእስሳራቶምን ብኻልኦት ዝተሰርሑን ምርኣይን ምትሕልላፍን።

ኣብ ብዙሓት ሃገራት ከም ፌስቡክ ዝኣመሰሉ ማሕበራዊ መራኸቢታት ንባህላዊ መራኸቢ ብዙሃን በሊፆም ቐንዲ ምንጪ ሓበሬታ ኮይኖም ኣለዉ። ዝተፈላለዩ ቴክኖሎጂታት ሚድያን ርክብን ዘወሃህዱ ዝተዋደዱ መድረኻት ብምኳኖም ካብ ቐንዲ ሚድያ ተመራፂ ይገብሩ።

ንመሃሃር፡- ዜግነት ዝመሰረቱ ጋዜጠኝነት ትበሃል እንተሎ ተራ ዜጋታት ኣብ ዝተፈላለዩ ጉዳያት መሰረት ጌሮም ኣብ ማሕበራዊ ሚድያታትን ናይ ትእስስር ገፃትን ዜና እንትሰርሑ ምርኣይ ምዕዛብነ ዘጠቓለለ ጉዳይ ጋዜጠኝነት ማለት እዩ።

ኣብ ማሕበረሰብ ዘለዎ ፅልዋ፡-

ማሕበራዊ መራኸቢታት ኣወንታዊ ይኹን ኣሉታዊ ፅልዋታት ኣለዉዎ። እቶም መብዛሕትኡ ግዘ ዝግለፁ ድማ፡-

- ምውሳኽ ምትእስሳር፡- ማሕበራዊ መራኸቢታት ሰባት ርሕቀት እንተይዓቀቦ ምስ መቅርቦምን ቤተሰቦምን ንኽራኸቡ ይሕግዞም እዩ።
- ምልውዋጥ ሓበሬታ፡- ቅልጡፍ ምዝርጋሕ ዜናን ሓበሬታን ዘመቻቸዉ እዩ።
- ህንፀት ማሕበረሰብ፡- ተጠቀምቲ ናይ ሓባር ድልየታት ወይ ዕላማ ዘለዎም ናይ ኦንላይን ማሕበረሰባት ክፈጥሩን ክፅንበሩን ይኽእሉ።
- ማሕበራዊ ምንቅስቓሳት፡- ማሕበራውን ፖለቲካውን ምንቅስቓሳት ክዕብዮም፣ ንቕሓት ክዕቢን ምልዕዓል ክፈጥር ይኽእል።
- ምፍጣር ቁጠባዊ ዕድላት፡- ንነጋዶም ሰብ ሃፍትን ናብ ሓደሽቲ ተዓዘብትን ዕዳጋታትን ክሰፍሑ መድረኻት የቕርብ።
- ፅልዋታት ጥዕና ኣእምሮ- ንጥዕና ኣእምሮ ፅልዋ ከሕድር ይኽእል እዩ። ብሰንኪ ምውድዳርን ሳይበር ምግንታልን ከም ጭንቀትን ትሑት ዓርሰ-ምትእምማንን ከምዙ ድማ ንዘይተደለየ ናይ ማሕበራዊ መራኸቢታት ኣጠቓቕማ ሱስ ዝኣመሰሉ ጉዳያት ከስዕብ ይኽእል እዩ።
- ሕቶታት ብሕታዊነት፡- ብዛዕባ ድሕነት መረዳእታን ውልቃዊ ብሕታዊነትን ዝምልከት ሕቶታት የልዕል።
- ምዝርጋሕ ግጉይ ሓበሬታ፡- ንቕልጡፍ ዝርግሐ ግጉይ ሓበሬታ ከቃልዕ ይኽእል እዩ።
- ንምልውዋጥ ባህሊታት ይሕግዝ፡- ዓለምለኻዊ ምልውዋጥ ባህላዊ ሓሳባትን ኣሰራርሓታትን የስፋሕፍሕ እዩ።

መዛተዩ ሕቶታት

- ኢንተርኔት እትጥቀመሉ ዕላማታት ንምንታይ እዩ?
    - *ኢንተርኔት ብዛዕባ እዋናዊ ፍፃመታት ዜና ንምንባብን ሓበሬታ ንምርካብን ይጥቀም*
    - *ንትምህርታዊ ዕላማታት ከም ናይ ኦንላይን ኮርሳት፣ መፅናዕቲ ወይ ትምህርቲ*
    - *ምስ ስድራቤትን ፈተውትን ብኢ-ሜይል ናይ መልእኽቲ መተግበሪታትን ብቪድዮ ፃውዒትን ንምርድዳእ*
    - *ንመዘናግዒ ኣገልግሎት ማለት እዉን ሙዚቃ ንምዝርጋሕ ቪድዮ ንምርኣይ ወይ ድማ ኣብ ኢንተርኔት ፀወታታት ንክንፃወተሉ*
    - *ንናይ ስራሕን ንግድን ንጥፈታት ከም ርሑቕ ስራሕ ናፃ ስራሕ ከምኡ ውን ዕዳጋ*
    - *ምራቆት፦ ንተሳተፍቲ ፈለማ ንሕድ ሕዶም ናብ ኣናእሽቱ ጉጅለታት ብምምቃል ቀፂልና ድማ ኣብ ዝተፈላለዩ ዕላማ ንመድቦም ንኣብነት (ኣብ ትምህርቲ ንግዲ ከምኡ ውን መዘናግዒ)። ካብዚ ብምቅፃል ነኒሕድ ሕዶም ረብሓታት ኢንተርኔት ኣብ ሕድ ሕድ ስርሖም ክመያየጡ ዕድል ፍመሎም።*
- እንታይ ዓይነት ውልቃዊ ማሕበራዊ ሚድያ ኣካውንት ኣለኩም?
    - *ሕተት፦ ተተሳተፍቲ ኹሎም ዝጥቀሙሉ ማሕበራዊ መራኸቢታት ክዝርዝሩ ሕተቶም። ከም ጉጅለ ብተግባር (ንኣብነት መርበብ ሓበሬታ፣ ዜና፣ መዘናግዒ፣ ሃርበኛ ብርዒ) ምድብዎም*

2. ሚድያን ተበዓሕነት ኣስተምህሮ ሓበሬታቶምን

ኣብ ዝሓለፉ ሒደት ዓሰርተታት ዓመታት ንባብን ፅሒፈትን ንምርዳእ ዝጥቀሙሉ ኣገባባት ቀስ ብቐስ ለውጢ ኣርእዮም እዮም።

ምፅሓፍን ምንባብን ድሕሪ ሓዚ ቋንቋ ናይ ምንባብን ምፅሓፍን ምቑፃርን ምርዳእን ክእለት ጥራሕ ገይርኻ ኣይርአን እዩ። ምስ እዚ ለውጢ ተተሓሒዙ ድማ ሚድያን ሓበሬታን ኣብ ምቕናስ ድንቁርና፣ ምሃብ ኣስተምህሮ ወሳኒ ግደ ዝፃወት እዩ።

ሚድያን ሓበሬታን ትምህርትን ንሰብኣዊ መሰላት ብዘኽብር፣ ፈጠራዊ፣ ሕጋውን ስነ-ምግባራውን መንገዲ ሓበሬታን ፍልጠትን ንምርካብ፣ ንምትንታን፣ ንምግምጋም፣ ንምጥቃም፣ ንምፍራይን ንምትሕልላፍን ዘድልዩ ፍልጠት፣ ኣተሓሳስባ፣ ክእለትን ኣሰራርሓታትን ኣብ ምዕባይ ዕዙዝ ዉህደት እናፈጣረ እዩ።

መዘኻኸሪ፦ ሚድያን ሓበሬታን ትምህርትን ኣተሓሳስባን ክእለትን ኣብ ምስፍፋ፣ ውልቀሰባት ትረኻታትን ብሚድያታት ዝቐርቡ መደባት፣ ትሕዝቶታት ክሓቱ፣ ክትንትኑ፣ መርማሪ መሓተት ብምቕራብ ካብዚ ተላዒሎም ምግማትን ምእማትን ክኽእሉ የኽእሎም እዩ።

2.1 ባእታታት ኣስተምህሮ ሚድያን ሓበሬታን

ተበፃሕነት ማለት ካብ ዝተፈላለዩ ምንጭታትን መድረኻትን ሓበሬታን ትሕዝቶ ሚድያን ምድላይ፣ ምውሳድን ምርካብን ዝግበር መስርሕ እዩ። ንሱ ድማ ኣገዳሲ ሓበሬታ ብብቕዓት ንምርካብ ከም ኮምፒዩተር፣ ስማርትፎናትን ቤተ-መፃሕፍትን ዝኣመሰሉ ብዙሓት ቴክኖሎጂታት ኸመይ ገይርካ ከም እትጥቀመሉ ምርዳእ ዘጠቓልል እዩ። ካብዚ ብተወሳኺ እዚ ተበፃሕነት ንሓበሬታ ንምርካብ ዝዕንቅፉ ነገራት ከም ማሕበረ-ቑጠባዊ ረቛሒታት ወይ ቴክኖሎጂካዊ ድሩትነት ምፍላጥ እውን ዘጠቓልል እዩ።

በዚ ትርጉም እዚ ምብፃሕ ወይ ዕድላት ሚድያ ምህላው ቴክኖሎጂ መሳርሒታትን ኢንተርኔትን ሓሊፋ ብዛዕባ ሚድያ ብኸመይ ከም ዝሰርሕን ብኸመይ ብዝሓሸ መንገዲ ከም እትጥቀመሉን ብዕምቆት ምግንዛብ ኣገዳሲ ምኻኑ ዘርኢ እዩ።

ትንታነ፦ ትንተና መልእኽትታት እንትበሃል ሚድያን ምንጪ ሓበሬታን ዕላማኦም ኣረኣእያኦምን ክህልዉ ዝኽእሉ ወገናውነትን ንምርዳእ ብኣገባብ ምምርማር ዘካተተ እዩ። ዝተሓሳለኸ ትሕዝቶ ሚድያ ኣብቶም ዝቖሙ ክፋላቱ ምብታን፣ ፈጠርቲ ትሕዝቶ ዝጥቀሙሉ መሰረታዊ ቴማታት፣ መልእኽትታትን ስነ-ቓላዊ ስትራተጂታትን ምልላይ ዘካተተ እዩ። ትንተና እንትበሃል ናይቲ ሓበሬታ ምንጪ ሓቀንነትን ተኣማንነትን ምግምጋም ከምኡ ድማ ኣብ መንጎ ሓቂን ርእይቶን ምፍላይ ከምኡ ውን ፅልዋ ባህላዊ ማሕበራውን ስነ-ሓሳባውን ረቛሒታት ኣብ ትሕዝቶ መራኸቢ ማዕኸናት ምፍላጥ፣ ምፍላይ ዘካተተ እዩ።

ትሕዝቶ ሚድያ ንምትንታን ዝሕግዙ ሓሙሽተ ቁልፊ ሕቶታት

- ነዚ መልእኽቲ መን ዘርጊሕዎ፣ ፈለማ ጠቂዕዎ ወይ ፈጢርዎ? (ፀሓፊነት)
- ኣቓልቦይ ንምስሓብ እንታይ ዓይነት ፈጠራዊ ሜላታት ተጠቒሙ? (ቕርፂ)
- ነዚ መልእኽቲ እዚ ካልኦት ሰባት ካባይ ብዝተፈላለየ መንገዲ ብኸመይ ክርድእዎ ይኽእሉ? (ተመልካቲ)

- ኣብዚ መልእኽቲ እዚ እንታይ ዓይነት ኽብርታትን ኣረኣእያታትን ይውከል ወይ ካብሉ ይግደፍ? (ትሕዝቶ)
- እዚ መልእኽቲ ስለምንታይ እዩ ዝለኣኽ ዘሎ? (ዕላማ)

መዘኻከሪ፦ ናይዚ ባእታ እዚ ረብሓ ብጣዕሚ ዕዙዝ እዩ ስለመንታይ እንተይልና እቲ ቀዒሉ ዝሰዕብ ቁምነገር መሰረቱ ንሱ ስለዝኾነ። ፈጠራ ማለት ትሕዝቶ ሚድያ ብኣድማዕነትን ብሓላፍነትን ምፍራይን ምክፋልን ዘካተተ እዩ። ዝተፈላለዩ ዓይነታት ምፍራይ ሚድያ ዘካተተ ኾይኑ ፅሑፍ፣ ስእሊ፣ ቪድዮ፣ ኤዲቲንግ ግራፊክ፣ ዲዛይንን ማልቲሚድያ ዘንታ ምዝንታውን ዝሓቖፈ እዩ። ምፍጣር ሕግታት መሰል ቀዳሕ ስነ-ምግባራዊ ርእይቶታትን ትሕዝቶ ሚድያ ኣብ ተዓዘብትን ማሕበረሰብን ክህልዎ ዝኽእል ፅልዋ ምርዳእ እውን ዘካተተ እዩ።

ትርጉም ዘለዎ ትሕዝቶ ንምፍጣር ዝሕግዙ ቁልፊ ሕቶታት

- እዚ ሓቂ ድዩ ወይስ ናተይ ርእይቶ ወይ ኻልእ?
- ምንጪ ናይዚ ሓበሬታይ እንታይ እዮም?
- ነዚ መልእኽቲ ዝተፈላለዩ ሰባት ብኸመይ ብዝተፈላለየ መንገዲ ክርድእዎ ይኽእሉ?
- በዚ መልእኽቲ እዚ መን ክጥቀም ወይ ክጉዳእ ይኽእል?
- ሰባት ነዚ መልእኽቲ ንምምላስ እንታይ ዓይነት ስጉምቲታት ክወስዱ ይደሊ?
- እንታይ ሓሳባት ኽብርታት ሓበሬታ ወይ ኣረኣእያታት እዩ ዚሕብር?
- ኣብዚ ክፍለጥ ዝግብኦ ኣገዳሲ ክኸውን ዝኽእል ብስሕታን ወይ ኾነ ተባሂሉ እንታይ ተሪፉ ኣሎ?

ነፀብራቕ ሓሳብ፦ ኣብ ትሕዝቶ መራኸቢ ማዕኸን ምሕሳብ ቁልፊ ንባብን ሚድያ ኾይኑ ውልቀሰባት መልእኽትታት ብነቓፈታዊ መንገዲ ክግምግሙን ወገናውነት ከለልዩን ይሕግዞም እዩ። ሚድያ ንዘለና ወይ ዝነበረና እምነትን ኣተሓሳስባናን የብልሕን ይቖርፅን እዩ። ስለዚ ነፀብራቕ ሓሳብ ፅልዋኡ ክንርዳእን ዝኾነ መሰረታዊ ኣጀንዳ መረዳእታት ኣብ ሕቶ ምልክት ክንኣቱን የኽእለና እዩ። እቲ ትሕዝቶ ብስምዒት ይኹን ብኻልእ መዳይ ብኸመይ ከም ዝፀለወና ንምርዳእ እውን ይሕግዘና እዩ።

ቅድሚ ምንፅብራቕኻ ትሕዝቶ ብዕምቆት ምትንታን ኣገደስቲ ርድኢታት ንምልላይ ይሕግዝ እዩ። እዚ ድማ ብግቡእ ዝተሰነየ መደምደምታ ንምብፃሕ ቐሊል ይገብሮ።

ንጥፈት፦ ብሚድያ ኪኢላታት ንሓደ መልእኽቲ ሚድያ ብጥንቃቐ ድሕሪ ምትንታንን ምስትንታንን ብግቡእ ዝተሰነየ ትንታኔታት ኣሰላሲሎም ውሳነታት ይወስዱ። ዝወስድዎም ዝኾኑ ይኹኑ ስጉምቲታት ብሓላፍነትን ሃናፅን ዝኾነ መገዲ ክወስዱ ይመርፁ። ኣብዚ ክንርድኦ ዘለና ስጉምቲ ምውሳድ እንትብሃል ትኽክለኛ ሓበሬታ ንኻልኦት ክበፅ ንምግባር ምስቲ መልእኽቲ ዝተኣሳሰር ትርጉም ዘለዎ ዘተ ንምክያድ ፃዕርታት ምግባር፣ ኣሳታፊ ምግባርን ወይ እቲ ዘፅባ ንምፍታሕ ጥቡጥ ኣብ ተግባር ዝተመስረተ ምርመራ ብምክድ ተበፃሓይ ምግባር ዝኣመሰሉ ንጥፈታት ዘጠቓልል እዩ።

መፅናዕቲ ፍፃመ ዓውደዉነት ፅሑፍ ፲፦

ህሉው ኩነታት፦ ሓደ ጉጅለ ተማሃሮ ካብ ባህላውን ዘመናዉን ማዕኸናት ዜና ዝመፅኡ ዜና ዝከታተሉ እካ እንተኾኑ ኣብዘም ክልተ ቓንላት ዜና ዝረከብዎ ሓበሬታ ኣብ ሓደ ፖለቲካዊ ፍፃመ ዋላ ውን እነተኮነ እቲ ሓደ ነቲ ሓደ ዝጋጮ ትረኻታት ከሕብራን ከውዕኣን ኣስተውዒሎም።

ዕዮ:-

- ነዞም ፀብፃባት ዜና ተንቲኖም
- ኣብ ክልቲኡ ፀብፃባት ዝተጠቕሙ ቅጥዕን ኣጀንዳን ሜላታትን ኣነፃፅርዎም ።
- ነፍሲ ወከፍ መውፅኢ ብመንገዲ ትረኽኡ ነቲ ኣጀንዳ ብኸመይ ይፀልዎ?
- ዝተፈላለዩ ምንጭታት ምርካብ ኣብ ሚዛናዊ ኣረኣእያ ንምርካብ እንታይ ረብሓ ኣለዎ?
- ካብዚ ኣብ ላዕሊ ዝተጠቕሰ ትሕዝቶታት መሰረት ብምግባር ናይ ባዕልኹም ሚዛናዊ ሪፖርት ማሕበራዊ ሚድያ ፍጠሩ
- ኣብቶም ሓሙሽተ ባኢታታት ምምሃርን ምስትምሃርን ሚድያ ማለት እዉን ትንታነ፣ ፈጠራ፣ ነፀብራቕ ሓሰብ፣ ንጥፈትን ዓውደዉነት - ፅሑፍን ተንትኑ?

3. ናይ ፅልኢ ዘረባን ዓፀፋ ፅልኢ ዘረባን

3.1 ናይ ፅልኢ ዘረባን ሓደገኛ ዘረባን

ናይ ፅልኢ ዘረባ:- ብመሰረት ውድብ ሕቡራት ሃገራት "ዝኾነ ዓይነት ዝርርብ ወይ ኮሚኒከሽን ኣብ ዘረባ ፅሑፍ ወይ ኣካይዳ ብዘዕባ ሓደ ሰብ ወይ ጉጅለ መንነቱ መሰረት ብምግባር ብኽልእ ኣዘራርባ ብሃይማኖቱ፣ ዓሌቱ፣ ብሄሩ፣ ዘርኡ፣ ሕብሩ፣ መበቆሉ ወይ ወልደቱ፣ ፆታኡ ወይ ኻልእ መንነታዊ ረቛሒ መሰረት ብምግባር ብዛዕባ መንነቱ ብዘረባ ብፅሑፍ ወይ ብባህርያትዝፍፀም ዘነኣእስ ወይ ዝፈላሊ ቋንቋ ዝጥቀቕ ወይ ዝጥቀም" ዝብል ትርጉም ይወሃቦ።

ሓደገኛ ዘረባ:- ዝኾነ ዓይነት ኣገላልፃ (ዘረባ ፅሑፍ ወይ ምስሊ) ሰማዕቱ ኣብ ልዕሊ ኣባላት ኻልእ ጉጅለ ንዝፍፀም ጥቕዓት ዕሽሽ ክብሉ ወይ ክሳተፉ ዝኽእል ሓደጋ ክውስኽ ይኽእል።

ናይ ኢትዮጵያ ናይ ፅልኢ ዘረባ ኣዋጅ

ሕቶታት፡- ብዛዕባ ሕጊ ፅልኢ ዘረባ ኢትዮጵያ እንታይ ትፈልጡ?

"ኣዋጅ ምክልኻልን ምፅፋንን ናይ ፅልኢ ዘረባን ሓበሬታ ዘይሓበረን ቑፅሪ 1185 /2020" ዝብል ትርጉም ፅልኢ ዘረባ "ኣብ ልዕሊ ሓደ ሰብ ወይ ኣብ ልዕሊ ሓደ ክርኣ ዝኽእል ጉጅለ መንነት ኾነ ኢልካ ፅልኢ፣ ኣድልዎ ወይ መጥቃዕቲ፣ ብብሄር፣ ሃይማኖት፣ ዓሌት፣ ፆታ ወይ ኣካል ጉድኣት ዝተመርኮዘ መጥቃዕቲ ዘስፋሕፍሕ ዘረባ" ክብል ይገልፆ።

ብመሰረት ሕጊ ናይ ፅልኢ ዘረባ ዝፍጠር:-

- ኾነ ኢሉ ፅልኢ ኣድልዎ ወይ ጥቕዓት የለዓዕል።
- ኣብ ከም ብሄር ሃይማኖት ዓሌት ፆታ ወይ ኣካል ጉድኣት ዝኣመስሉ ረቛሒታት መሰረት ብምግባር ንሓደ ፍሉይ ጉጅለ ዒላማ ይገብር።

ናይ ፅልኢ ዘረባ ብዕላማ ዝገለፅ እምበር ጥቕዓት ወይ ምዝባዕ የስዕብ ድዩ ኣይፈጥርን ኣይኮነን ዘገድስ። ነገር ግን ነቑፍቲ ከም ዝብልዎ ኣብ ሞንጎ "ፅልኢ"ን "ኣድልዎን" ዝኣመስሉ ቃላት ዘሎ ንፁር ዘይኮነን ዘይቅፀል ክምኡ ውን ብነፃነት እዚኦምን ክምዚኦምን ዝበሉ ቃላት ንዘይ ምጥቃም እንተንፀገም ምርኣይ ልሙድ እዩ። ናይቲ ሕጊ መቕድም ብጉልባብ ምቅላስ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ኣቢሉ ሓሳብካ ብነፃነት ንከይትገልፅ ዝገብር እዩ ብምባል ነቓፈታዊ ረኢቶ ይዉሃቦ እዩ።

ናይ ፅልኢ ዘረባ ተዛረብቲ ዝውሃብ መቕፃዕቲ:-

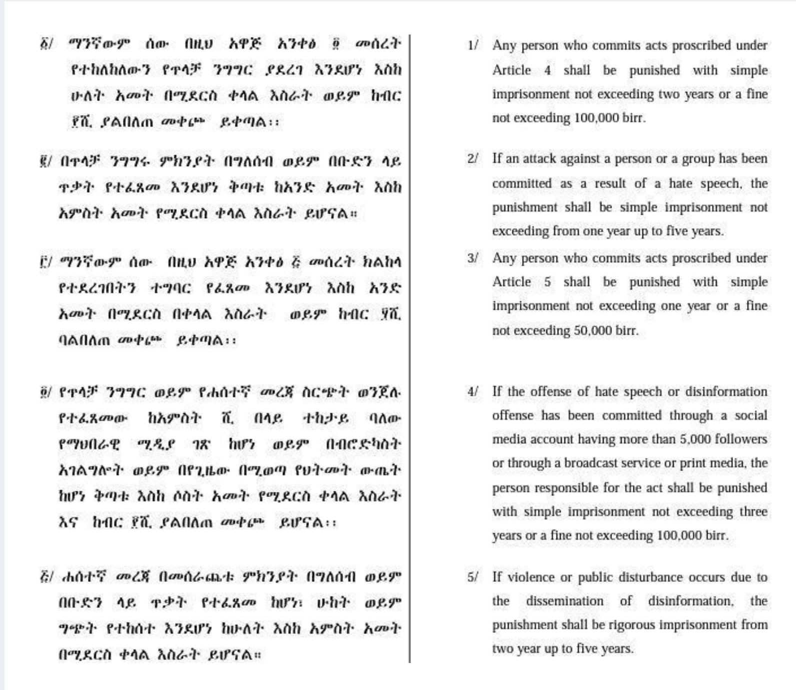

፩/ ማንኛውም ሰው በዚህ አዋጅ አንቀፅ ፬ መሰረት የተከለከለውን የጥላቻ ንግግር ያደረገ እንደሆነ እስከ ሁለት አመት በሚደርስ ቀላል እስራት ወይም ከብር ፻ሺ ያልበለጠ መቀጮ ይቀጣል።

፪/ በጥላቻ ንግግሩ ምክንያት በግለሰብ ወይም በቡድን ላይ ጥቃት የተፈጸመ እንደሆነ ቅጣቱ ከአንድ አመት እስከ አምስት አመት የሚደርስ ቀላል እስራት ይሆናል።

፫/ ማንኛውም ሰው በዚህ አዋጅ አንቀፅ ፭ መሰረት ክልከላ የተደረገበትን ተግባር የፈጸመ እንደሆነ እስከ አንድ አመት በሚደርስ በቀላል እስራት ወይም ከብር ፶ሺ ባልበለጠ መቀጮ ይቀጣል።

፬/ የጥላቻ ንግግር ወይም የሐሰተኛ መረጃ ስርጭት ወንጀሉ የተፈጸመው ከአምስት ሺ በላይ ተከታይ ባለው የማህበራዊ ሚዲያ ገጽ ከሆነ ወይም በብሮድካስት አገልግሎት ወይም በየጊዜው በሚወጣ የህትመት ውጤት ከሆነ ቅጣቱ እስከ ሶስት አመት የሚደርስ ቀላል እስራት እና ከብር ፻ሺ ያልበለጠ መቀጮ ይሆናል።

፭/ ሐሰተኛ መረጃ በመሰራጨቱ ምክንያት በግለሰብ ወይም በቡድን ላይ ጥቃት የተፈጸመ ከሆነ፡ ሁከት ወይም ግጭት የተከሰተ እንደሆነ ከሁለት እስከ አምስት አመት በሚደርስ ቀላል እስራት ይሆናል።

1/ Any person who commits acts proscribed under Article 4 shall be punished with simple imprisonment not exceeding two years or a fine not exceeding 100,000 birr.

2/ If an attack against a person or a group has been committed as a result of a hate speech, the punishment shall be simple imprisonment not exceeding from one year up to five years.

3/ Any person who commits acts proscribed under Article 5 shall be punished with simple imprisonment not exceeding one year or a fine not exceeding 50,000 birr.

4/ If the offense of hate speech or disinformation offense has been committed through a social media account having more than 5,000 followers or through a broadcast service or print media, the person responsible for the act shall be punished with simple imprisonment not exceeding three years or a fine not exceeding 100,000 birr.

5/ If violence or public disturbance occurs due to the dissemination of disinformation, the punishment shall be rigorous imprisonment from two year up to five years.

ክሳብ 2 ዓመት ማእሰርቲ ወይ ድማ ክሳብ 100,000 ብር መቕፃዕቲ። ናብ ጥቕዓት ዘብፅሕ እንተኾይኑ ማእሰርቲ ካብ 1 ክሳብ 5 ዓመት ይበፅሕ። ብማሕበራዊ ሚድያ ወይ ሚድያ ቻነላት ዝዝርጋሕ ናይ ፅልኢ ዘረባ ወይ ናይ ሓሶት ሓበሬታ ክሳብ 3 ዓመት ማእሰርቲ ክሳብ 100 ሽሕ ብር መቕፃዕቲ ክስዕብ ይኽእል።

በጥላቻ ንግግር አዋጅ መሰረት ሀግ ጥሶ የተገኘ ላይ የሚጣል ቅጣት

3.2 እተ ናዩ ፅልኢ ዘረባ ማዕቀፍ

- **መልእኽቲ፦** ትሕዝቶ እቲ ዘረባ ብቐጥታ ድዩ ብተዘዋዋሪ?
- **ተዛራባይ–** እቲ ተዛራባይ ኣብቲ ማሕበረሰብ ዘለዎ ቦታ (ብርኪ ፅልዋ) እንታይ እዩ?
- **ሰማዕቲ፦** እቲ ዘረባ ንመን እዩ ተዳልዩ?
- **ማእከላይ ፦** ኣበይ ክዝረብ ወይ ክካፈል ይግባእ? ክሳብ ክንደይ ከተበፃሒነት ኣለዎ?
- **ዓውደ-ፅሑፍ፦** ማሕበራውን ታሪኻውን ዓውደ-ፅሑፍ እንታይ እዩ? እቲ መልእኽቲ ዝቐርበሉ ዓውደ-ፅሑፍ ምግላል ወይ ጥቕዓት ንምልዕዓል ዝዓለመ ድዩ? እቲ ዘረባ ክጎድኣሉ ዝኽእል ኣኽኣሎ ዝህብ ኩነታት ኣሎ ድዩ?

3.3 መርአዩታትን ምልክታትን ናዩ ፅልኢ ዘረባ

ብፀርፊ ዝመልኦም ቃላት/ሓረጋት፦ መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ ፅልኢ ዝመልኦ ዘረባ ንፅልዋታት ንምጥንካር ንዝተገለሉ ጉጅለታት ንምፅላምን ንኣድልዎ ወይ ጥቕዓት ንምዕባይ ይጥቀሙሉ እዮም። ገለ ኣብነታት ናይቶም ኣብ ፅልኢ ዝመልኦ ዘረባታት ልሙድ ዝኾኑ ፀርፊ ዝመልኦም ቃላትን ሓረጋትን ዝስዕቡ ቀሪቦም ኣለዉ። ዓልየታዊ ፀርፊ፣ ሃይማኖታዊ ፀርፊ፣ ፆታዊ ቛንቛ ምስ ኣካል ጉድኣት ዝተኣሳሰር ፀርፊ ፅልኢ ወፃእተኛታት ወይ ሃገራዊ ቛንቛ ፅልኢ ዝመልኦ ጭርሖታት ወይ ጭርሖታትን ካልኦትን እዮም።

ምቕንጣጥ ሰብኣዊ ኽብሪ፦ ንውልቀ ሰባት ወይ ጉጅለታት ካብ ሰብ ንታሕቲ ብምስኣል ሰብኣውነት ዝጎድሎ ምዝራብ መብዛሕትኡ ግዜ ብባህሪኦም ክፉኣት፣ ሓደገኛታት ወይ ትሕቲ ሰብ ዝኾኑ ዝገልፅ ቛንቛ ዝጥቀም እዩ። ሰብኣውነት ዝጎደሎ ዘረባ ንኣባላቱ ርህራሄን ሞራላዊ ሓልዮትን ብምንካይ ኣብ ልዕሊ እቲ ዕላማዝ ተገበረ ጉጅለ ንዝፍፀም ጥቕዓት ወይ ኣድልዎ ንምምኽናይ ክገልግል ይኽእል እዩ። ንኣብነት ንሰባት "ተመን" ወይ "ጅብ [ዝብኢ]" ምባል ወዘተ ምጥቃስ ይከኣል።

ዘይንፁር ቃላት ወይ ሓረጋት፦ ብላዕሊ ንፁሃት ወይ ንፁሃት ክመስሉ ይኽእሉ እዮም ግን ከኣ ንውልቀ-ሰባት ወይ ጉጅለታት ብመንነቶም ወይ ባህርያቶም መሰረት ዝዓለመ መሰረታዊ ትርጉማት ወይ ትርጉማት ዝሓዙን ኣብነት ከም በዓል "ጁንታ" ዝኣመሰሉ ቃላት እዮም።

ኣብ ጥቕዓት ዝድርኽ ዘረባ፦ ኣብ ልዕሊ ውልቀሰባት ወይ ጉጅለታት ብመንነቶም ወይ ባህርያቶም መሰረት ዝፍፀም ተግባራት ጥቕዓት ወይ ጉድኣት ብቐጥታ ስለ ዘተባብዕ ወይ ዝዉግዝ ብምኳኑ ከም

ናይ ፅልኢ ዘረባ ኮይኑ ዘገልግል እዩ። እዚ ዓይነት ዘረባ እዚ ፅልኢ፣ ዘይምክኣልን ኣድልዎን ክሳወር ወይ ክቀፃፀል ከም ዘጋድድ ብምኻን ኣብ ጋህዳዊ ዓለም ንዝፍፀም ጥቕዓት ወይ ምግሃስ ሰብኣዊ መሰላት ኣበርክቶ ክገብር ስለ ዝኽእል ኣዝዩ ሓደገኛ እዩ። መብዛሕትኡ ግዜ እዚ መደረታት እዚ ብቀጥታዊ ፃውዒት ጥቕዓት ወይ ምፍርራሕ ዝግለፅ እዩ። ንኣብነት ከም ቕተል ወይ ቕተልዎም፣ ኣጥቅዕ ወይ ኣጥቅዕዎም ብዝኣመሰሉ ቃላት ብቀጥታዊ ፃውዒት ጥቕዓት ወይ ምፍርራሕ ዝግለፅ እዩ።

Targets of hate speech: The pie chart below shows, hate speech broken down by slected identity groups. The more targeted groups are women and girls (21%), closely followed by Ethnic Oromos (19.1%) and Ethnic Amharas (16.7%). Other targets of hate speech include Orthodox Christians (8.7%), men (5.9%) and Ethnic Tigrayans (5.5%). The 'additional hate targets' category in the pie chart is comprised of all the other target groups out side of the top 5 most prevalent targets; this includes protestants, white people, atheists, multiracial people and Jews. The 'other target' category was selected in cases where hate speech targeting a protected characteristic was present, but it does not fall under any of the categories.

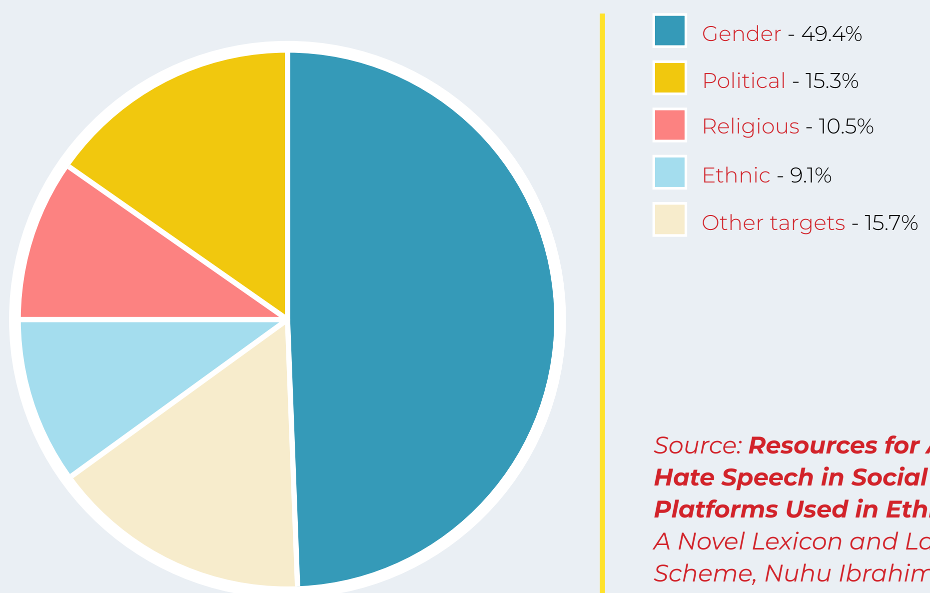

Source: ***Resources for Annotating Hate Speech in Social Media Platforms Used in Ethiopia:*** *A Novel Lexicon and Labelling Scheme, Nuhu Ibrahim, Felicity Mulford, Matt Lawrence and Riza Batista-Navarro*

3.4 ናይ ፅልኢ ዘረባ ምርኣይ/ዝርዝር መፈተሺ

- [ ] ካብዚኦም ሓደ (ዓልየት፣ ብሄር፣ ሃይማኖት፣ ኣካል ጉድኣት፣ ፆታ) ዝዓለመ ድዩ?
- [ ] ካብዞም ባህርያት ሓደ ኣለዎ ድዩ (ምግፋዕ ጥቕዓት ምልዕዓል ስጉምቲ ምፅዋዕ ወይ ናይ ሓሶት ሓበሬታ ምህላው) ?
- [ ] ንተዓዘብቲ ንኽፀርፋ/ክሕፍሩ ንኽፈላልዩ ንኽኢገዱ ወይ ኻልእ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ከለዓዕሉ ይደፍኦም ድዩ?
- [ ] ተዓዘብቲ ክዓልዉ ክቐትሉ ክዘምቱ ከጥቅዑ ክመዛበሉ ወይ ኻልእ ዓይነት ኣካላዊ ጥቕዓት ክፅውዑ የተባብዖም ድዩ?
- [ ] ተዓዘብቲ ስጉምቲ ዝወስድሉ ምቹዉ ኹነታት ኣለዎም ድዩ?

መዛተዩ ሕቶታት

- ንዓኻ ወይ ንኻልኦት ዒላማ ዝገበረ ናይ ፅልኢ ዘረባ ኣጋጢሙካ ይፈልጥ ድዩ?
  - *ንተሳተፍቲ ተኸባቢሮም ኣብ ውሑስን ናይ ዘተ ቦታ ብምኻን ተመኩሮታቶም ከካፍሉ ኣተባብዕ።*
  - *ኣብነት፦ "ኣብ እዋን ፖለቲካዊ ዘተ - ብዛዕባ ንዝተወሰኑ ወይ ሓደ ሓደ ማሕበረሰባት ዘነኣእስ ቃላት ሰሚዐ እየ" ብዝብል ዛዕባ ይዘተዩ።*
- መርኣዩታት ናይ ፅልኢ ዘረባ እንታይን እንታይን እዮም?
  - *ንሓደ ፍሉይ ጉጅለ ዝዓለመ ፀርፊ ዝመልኦ ቃላት፣ ዘዋርድ ወይ ንዕቀት ዝመልኦ ሓረጋት ምጥቃም።*
  - *ኣብ ልዕሊ ሓደ ብሄር፣ ሃይማኖት፣ ፆታ ወይ ኻልእፈልዩ መንነታዊ ረቛሒታት ጥቕዓት ወይ ምግሳል ምፅውዕ።*
  - *ምራቆት፦ ዝተፈላለዩ መርኣይ ክኮኑ ዝክእሉ ዘረባታት በምቅራብ (ኣብ ወድዓዊ ናይ ፖለቲካ ዓለም ብዘይምካን) ተሳተፍቲ ንቶም ቅድም ክንብል ዘቅረብናዮም መርኣይ ዘረባታት ደረጃ ናይ ፅልኢ ዘረባነት የማልኡ ዶ ኣየማለኡን ኢልኩም ሕተትዎም።*

- ንሓደ ዘረባ ሓደገኛ ወይ ፅልኢ ዝመልኦ ዘረባ ዝገብሮ እንታይ እዩ?
  - *ኩሉ ናይ ፅልኢ ዘረባ ናብ ጥቕዓት ከም ዘምርሕ ግለፅ፣ ሓደገኛ ዘረባ ግን ነቲ ሓደጋ ከም ዝውስኾ ግለፅ።*
  - *ሕተት፦ 5 ደቂቃ ብምውሳድ ኣብ ኢትዮጵያ ብታሪክ ኣብ ቀረባ ይኩን ኣበ ሩሑቅ ግዘ ኣጋጢሞም እትብልዎም ጎንፅታት ሕሰቡ። ድሕሪ እዚ ኣብ ሕድ ሕድ ሕሉፍ ጎነፅታት ናይ ፀልኢ ዘረባ ከም መበገሲ ጎንፂ ኮይኑ ዝረከብኩምሉ ግዜ ኣለኩም ዶ?*
- ሓደገኛ ዘረባ ንምልላይ ክሕተቱ ዘለዎም ቐንዲ ሕቶታት እንታይ እዮም?
  - *መን እዩ ነቲ መልእኽቲ ዘብፅሕ ዘሎ ንሰባትከ ይፀልዉዎም ድዮም?*
  - *ታሪኻውን ማሕበራውን ኹነታት እንታይ እዩ? ዝፀንሐ ጎንፂ ወይ ወጥሪ ኣሎ ድዩ?*
  - *ሰማዕቲ ነዚ መደረ እዚ ብኽመይ ክትርጉምዎ ይኽእሉ?ጥቕዓት ከተባብዕ ኽ ይኽእል ድዩ?*
- ንፅልኢ/ሓደገኛ ዘረባ ንምምካት ዝበለፀ ኣገባብ እንታይ እዩ ትብሉ?
  - *ምራቆት፦ መርኣይ ኩነታት ኢንተርኔት መሰረት ዝገበሩ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ኣበይ ይርከቡ። ኣብ ኢንተርኔት ዝመሰረቱ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ተሳተፈቲ ካብ ካለኦት ንዝለኣክዎ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ብካልእ ናይ ፅልዚ ዘረባ እንትምልሱን ዝጠቀመዎ ሜላታትን።*
- ኣብ ማሕበረሰብኻ ንዝፍፀም ፅልኢ ዘረባ ንምምካት ካብቶም ዝተገለፁ ወፃኢ ኻልእ ሜላታት ኣጋጢሙካ ድዩ?

3.5 ምቅዋም፣ ፅልኢ/ሓደገኛ ዘረባ

ፀረን ኣማራፅን ትረኻታት

ፀረ-ትረኻታት እንትበሃል ንፅልኢ ዝመልኦ መልእኽትታት ብፀረ-ምጉትን መንደርደሪ ሓቂታቶም ብምፍራስ፣ ብምድህማስን ወይ መሊስኻ ብሓዱሽ ተረኽ ክቃነዩ ብምግባር ብቐጥታ ዝምለሱሉን ዝትንተነሉን ኽይዲ እዩ። ብኣንፃሩ ኣማራፂ ትረኻታት ኣወንታዊን ንኹሉ ዝሓቁፍን ኣተሓሳስባ ኣብ ምዕባይ ዘተኮረ ኾይኑ ማሕበረሰብ እዉን እቶም ናይ ፅልኢ ዘረባ ዝዝርግሑ ሓዱሽ ኣረኣእያታት ንኽሓስቡ ዘተባብዕ ሃናፂ ሓሳባት የቕርቡ እዮም። ክልቲኦም ስትራተጂታት ኣወንታዊ ዲስኩር ንምድንፋዕን ጎዳኢ ትረኻታት ንምድኻምን ዝዓለሙ እዮም።

እቶም መብዛሕትኡ ግዜ ዝጥቀሱ ኣርባዕተ ኣማራጺ ትረኻታት እነሆ፦

ጥቡጥ ኣማራጺ ትረኽ፦ እዚ ኣማራጺ ትረኽ እዚ ንፅልኢ ዝመልእ ዘረባ ንምምካት ትኽክልን ኣብ ጥብጢ ዝተመርኮዘን ሓበሬታ ዘቕርብ እዩ። ብሓበሬታ እናኣታኣኸኸበ፣ ብስታቲስቲክስን ተኣማንነት ዘለዎም ምንጭታትን ተጠቒሙ ናይ ሓሶት ኣበሃህላታት ብምንፃግን ንኻልኦት ንምምሃርን ይሰርሕ። **ኣብነት፦** ንሓደ ገበነኛ ብሄር ተባሂሉ ዝተሰየመ ብሄር ዒላማ ዝገበረ ናይ ሓሶት ክስታት ንምፍሻል ትኽክል ፍፃመ ስታቲስቲክስ ገበን ዘርኢ እዩ።

ሞራላዊ ኣማራጺ ትረኽ፦ እዚ ትረኽ እዚ ንስነ-ምግባራውን ሞራላውን ኽብርታት ዝማርኽ ኸይኑ ንሓባራዊ ሰብኣዊ ኽብርታትን ርህራሄን ዘጉልሕ እዩ። ፅልኢ ዝመልእ ዘረባ ኣብ ውልቀ ሰባትን ማሕበረሰብን ዘስዕቦ ጉኣት ብምጉላህ ሳዕቤን ንምርኣይ ዝፍትን እዩ። **ኣብነት፦** ኣብ ኣንፃር ዕላማ ዝገበረ ሃይማኖት ዝግበር ናይ ፅልኢ ዘረባ ንምምካት ናይ ሓባር ኽብርታት ርህራሄን ኣገልግሎት ማሕበረሰብን ምጉላህ ዝፍትን እዩ።

ዋዛን ሳርካዝምን፦ ንፅልኢ ዝመልእ ዘረባ ንምንቃፍ ወይ ንምልጋፅ ስሕተትን ምግናንን ይጥቀም፣ መስሓቕ ከም ዝመስል ይገብሮ። ብዋዛ ንስማዕቲ ዘሳትፍን ኣብ ዕሽነት ናይ ፅልኢ ዘረባ ነፀብራቕ ሓሳብ ዘተባብዕን እዩ። **ኣብነት፦** ስነ-መጉታዊ ዘይኾነ ባህሪ ናይ ፅልኢ ዘረባታት ብባልታዊ፣ ዕደራዊ፣ ህላዊ ወይ ብቓንቓ እንግሊዝኛ ስቱሪካል ቪድዮ ዘበሃል እናሓጨጭኽ ምቕራብ እዩ።

ኣወንታዊ ኣማራጺ ትረኽ፦ እዚ ትረኽ እዚ ንፅልኢ ዝመልእ ዘረባ ዝቃወሙን ኣዝዩ ንኹሉ ዝሓቁፍ ኣረኣእያ ዘስፋሕፍሑን ኣወንታዊ ዛንታታትን ኣብነታትን የስፋሕፍሕ እዩ። ዛንታታት ዓወትን ኣወንታዊ ኣበርክቶን ፅላማ ዝገበሩ ጉጅለታት ንምልዕዓልን ንምልዓልን ዘካፍል እዩ። **ኣብነት፦** ኣንፃር ኣካል ጉድኣት ዘለዎም ኣሉታዊ ፅልዋታት ንምምካት ኣካል ጉድኣት ከም ውልቀሰባት ዘረኸብዎ ዓወታት ምጉላህ።

ነዞም ፀረ-ስጉምትታት ብምጥቃም ውልቀሰባትን ማሕበረሰባትን ንፅልዋ ፅልኢ ዘረባ ብዝሓሸ መንገዲ ንክገፈጥዎ ወይ ፅልወኡ ክቕንስ ንምግባር ከጉድሉን ይኽእሉ እዮም። እዚ ብዝበለፀ ንኹሉ ዝሓቁፍን ኣኽብሮታዊን ህዝባዊ ዝርርብ ከዕብዩ ይኽእል እዩ።

መፅናዕቲ ፍፃመ 2፦

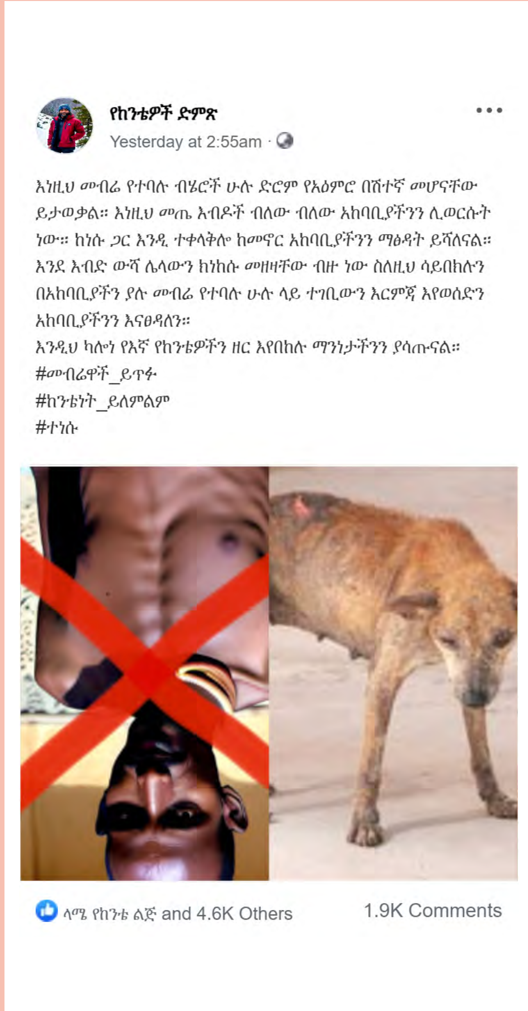

ዓውደ-ፅሑፍ፦ ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ማሕበራዊ መራኸቢታት ዝተዘርግሐ ፅሑፍ ንውሑዳት ጉጅለ ሕማም ኣእምሮ ከም ዘኽትን መሬት ኻልእ ብሄር ከወስዱ ይፍትኑ ከም ዘለዉን ብሓሶት ብምጥቃን ኣብ መርበብ ሓበሬታ ሰፊሕ ናይ ፅልኢ ዘረባን ብገፍ ንገፍ ብምዝርጋሕ ዝፍፀም ድሕሪ እዚ ጥቕዓትን ክስዕብ ንምግባር ዝተጠቀሰ እዩ። እቲ ትሕዝቶ ኣብ ፈስቡክ ብሓደ ፍሉጥ ናይ ማሕበራዊ ሚድያ ተፅዕኖ ፈጣሪ ገፅ ካብ ዝተዘርግሐ እዩ።

ዕዮ፦

- ኣብ ውሽጢ እቲ post [ጥቃዕ] ዘሎ ናይ ፅልኢ ዘረባ ፈሊኻ ነቶም መርኣያታት ኣላልይ
- ብናይ ፅልኢ ዘረባ ማዕቀፍ ተጠቒምኩም ገምግምዎ
- እቲ ዘረባ ብኸመይ ሓደገኛ ክኸውን ከም ዝኽእልን ናብ ጥቕዓት ከምርሕ ከም ዝኽእልን ዘተዩሉ።
- ካብዚ ተላዒልኩም ፀረ/ኣማራጺ ትረኽ ኣማዕብሉ።

4. ምዝባዕ ሓበሬታን ሓቀታት ምፍታሽን

4.1 ምዝባዕ ሓበሬታ

ምዝባዕ ሓበሬታ (information disorder) ንጥዑይ ዘይኾነ ዋሕዚ ሓበሬታ ዘመልክት እዩ። ዝስዕቡ ቃላት ንፍሉያት ግን ድማ ዝተኣሳሰሩ ተርእዮታት ዝውክሉ እዮም፦

ናይ ሓሶት ሓበሬታ [Disinformation]፦ እንትበሃል ኾነ ኢልካ ንምትሳል ወይ ጉድኣት ንምብፃሕ ዝዝርጋሕ ናይ ሓሶት ወይ መደናገሪ ሓበሬታ እዩ። እዚ ድማ ኾነ ኢልካ ዝተቐረፀ ድምፂ፣ ስእልን ትሕዝቶን ብምምሳል ዝፍጠር ውዱታዊ ስራሕ ብምዉሃድ ካልኦት ንምጉዳእ ወይ ድማ ኣብ መንጎ ካልኦት ዘይምትእምማን ንምፍጣር ዝዝርጋሕ ወረታት ወይ ከም ዝተፈብረኸ ኾይኑ ክረአ ይኽእል። ንኣብነት፦ ሓደ ሰብ ኾነ ኢሉ ውልቃዊ ወይ ፖለቲካዊ ረብሓ ንምርካብ ናይ ሓሶት ሓበሬታ ከካፍል ወይ ድማ እቲ ናይ ሓሶት ሓበሬታ ንኻልኦት ክጎድእ ኢሉ ፈሊጡ ከካፍል እንተሎ እዩ።

ግጉይ ሓበሬታ [Misinformation]፦ ግጉይ ሓበሬታ እንትበሃል ንሰባት ንምትሳል ከይሓሰብካ ናይ ዝተሰሓሓተ ሓበሬታ ምክፋል እዩ። ንኣብነት፦ ብሓደ ሓደ ሰባት ዝሕመ፣ ሕሹኽሹኽ ወይ ኣልዕል ኣቢሎም ዉልቀ ሰባት ዘዉግዕዎ ኣዉኡ ቶሎ ከም ሓቂ ገይርኻ ምዉሳድ ወይ እዉን እዚ ከይሓሰብኻዮ፣ ተሳሒትኻ ብትህቦ መጣቐሲ፣ ዕለት፣ ፀብፃብ፣ ትርጓመ፣ ብዕደረ [satire] ዝተገለፀ ፅሑፍ ወይ ሓበሬታ ከም ናይ እማን ወይ ሓቃዊ ተገይሩ እንትዉሰድ ክፍጠር ዝህእል እዩ።

መዛብዒ ሓበሬታ [Malinformation]፦ እዚ ኾነ ተባሂሉ ብሕትመት፣ ቐረፃ ድምፂ ወይ ምስሊ ንዉልቀ፣ ትካላዊ፣ ፖለቲካዊ ወገንተኝነት ወይ ካብ ካልእ ስሙር ህዝባዊ ድልየት ሰባት ሓቃዊ ምኽኒ ክኣምኑ ብምግባርን ንምጥቃዕ ዝግበር ዝኣመስሉ ምስርጫዉ ዝዉዛዕ ሓበሬታ እዩ። ንኣብነት፦ ኣብ ሕነ ምፍዳይ ዝተሞርኮሰ ውልቀ ሰብ ብዘይ ፍቃዱ ፆታዊ ረክቢ እናፈፀመ ዘርኢ ተንቀሳቃሲ ምስሊ (revenge porn) ተመሪፁ ከሾልክ ዝተደለየ ወይ ዝተገበረ መልእክቲ (email) ወይ ድማ ንሕማቅ ዕላማ ክተውዕሎ ዝሓረካዮ ናይ ውልቀ ሰብ ሰነድ ንዘይተገበአ ዓላማ ንክውዕል ናብ ኣደባባይ ብፍኑው ኣገባብ ምውፃእ። ዝምቡዕ ሓበሬታ ካብዚ ብተወሳኺ.ሓቃዊ ንዘይኮነ ሓበሬታ ሓቃዊ ብዘምስል መገዲ ዘይተደለየ መልእክቲ ምምሕልላፍ እውን ዘጠቃልለ እዩ። ካብዘም በዚ ከምዚ ዓይነት ግጉይ ኣካይዳ ተጠቃዕቲ ዝኮኑ ድማ ሰበ ስልጣን እካ እንተኮኑ ግን ድማ ንተራ ጥቅዓት ክበሃል ማንም ሰብ እውን እንተኮነ ግዳይ እዞም ከምዚኦም ዝበሉ ጥቅዓታት ክከውን ተክእሎ ኣለዎ እዩ።

መዘኻኸሪ፦ ነቶም ኣብ ላዕሊ ዝተጠቐሱ ሰለስተ ምድባት ዝተዛብዓ ሓበሬታ ብሓፈሻ ንምጥቃስ ብዝሓሸ ዝጥዕም ወይ ዝቐልል ንምምልካት "ሓሳብ ሓበሬታ" ዝብል ቃል ይጥቀሙ።

4.2 መልክዓት ናይ ሓሶት ሓበሬታ

ናይ ሓሶት ሓበሬታ ብዙሕ ዝተፈላለየ መልክዕ ክሕዝ ይኽእል። ካብቶም ዝተለመዱ ንምጥቃስ ዝኣክል ድማ ዝስዕቡ ይመልከቱ ፦

Satire [ዕደረ] ወይ Parody [ጥርቃን፣ ንፅሑፍ፣ ሙዚቃ፣ ተዋስኦ፣ ብምቕዳሕ ኣካፊእኻ ናብ ህዝቢ ምቕራብ] ጉድኣት ንምብፃሕ ዝዓለመ እኳ እንተዘይብሉ ናይ ምትሳል ዓቕሚ ኣለዎ። እዚ ናይ ሓበሬታ ፀገም ብቐሊሉ ዳግማይ ክካፈል ወይ ክጥምዘዝ እውን ይኽእል እዩ፣ ካብቲ መበቆላዊ፣ ዋዛ ዝመልኦ ኩነታቱ ወፃኢ ክሰርሕ ይኽእል።

ኣብ ኢትዮጵያ ዝርከብ ትካል ኒዩክለር ዝገልፅ ብሓሶት ዝገልፅ ዕደራዊ ሕጫጨ ወይ ሚም የርኢ። ኣብ ክውንነት እቲ ምስሊ ናይ ሓደ ከባቢ ናይ "ኣረቂ" መፅሞቒ መሳርሒኣብ ኢትዮጵያዊ ኣልኮላዊ መስተ ዘርኢ እዩ። ኣብ ትሕቲ ቁፅፅር ሩስያ ኣብ ዩክሬን ዝዓበየ መመንጨዊ ኒዩክለራዊ ሓይሊ ኤሌክትሪክ ኣብ ትሕቲ ቁፅፅር ዝተኻፈለ እዚ ሚም ኣብ ማሕበራዊ መራኸቢታት ኣርእስቲ ዘተ ኾይኑ እዩ። (ንተወሳኺ ሓበሬታ ሓቅታት PesaCheck ዝምርምር ፅሑፍ ርአ።)

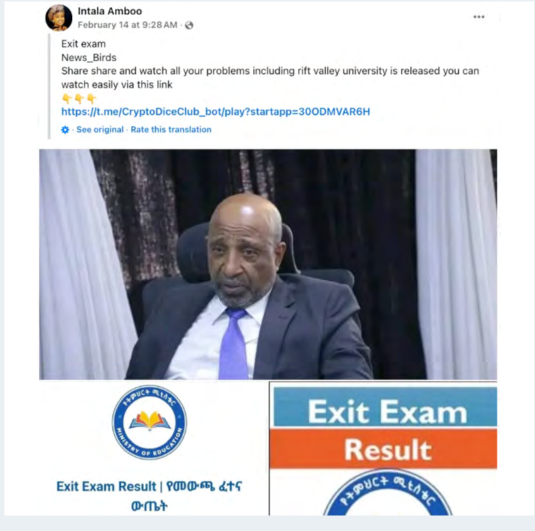

ናይ ሓሶት ምትእስሳር
ኣርእስተ ዜና ምስ ስእላዊ መግለፂታት ወይ መግለፂታት ነቲ ትሕዝቶ ክድግፍ ኣብ ዘይክእለሉ ዝረአ እዩ።

ኣብ መጀመርታ ከምቲ ኣርእስቱ ከምቲ ኣብ ክሊክቤት ዝኣመሰሉ ናይ ሓሶት ምትእስሳራት ብሰፊሕ ኣረኣእያ ከቕጥዑ ጥራሕ እዮም ዝኽእሉ ኢልና ክንሓስብ ንኽእል እኳ እንተኾንና እዚ ተግባር እዚ ኣብ መራኸቢ ማዕኸናት እዉን ዘሎ እምነት ከዳኽምን ፖላራይዘሽን ከስፋሕፍሕን ይኽእል እዩ።

እቲ ስእሊ ስክሪን ውፅኢት ፈተና መውፅኢ ተማሃሮ ንምርኣይ ሊንክ ኣለኒ ዝብል ናይ ፌስቡክ ፅሑፍ የርኢ። እቲ ፅሑፍ ክሊክቤይት ኾይኑ ተጠቀምቲ ብዘደናግር ትሕዝቶን ዝተጋነነ ኣበሃህላታትን ንኽጥውቑ ንምትሳል ዝተዳለወ እዩ። እቲ ሊንክ ናብ ውፅኢት ፈተና መውፅኢ ዘይመርሕ ኣብ ክንድኡ ናብ ዝኾነ ኣገዳሲ ሓበሬታ ዘይብሉ ቴሌግራም ቻነል ይቕይር። (ንተወሳኺ ሓበሬታ ብ PesaCheck ዝተፃሕፈ ሓቅታት ዝምርምር ፅሑፍ ርአ።)

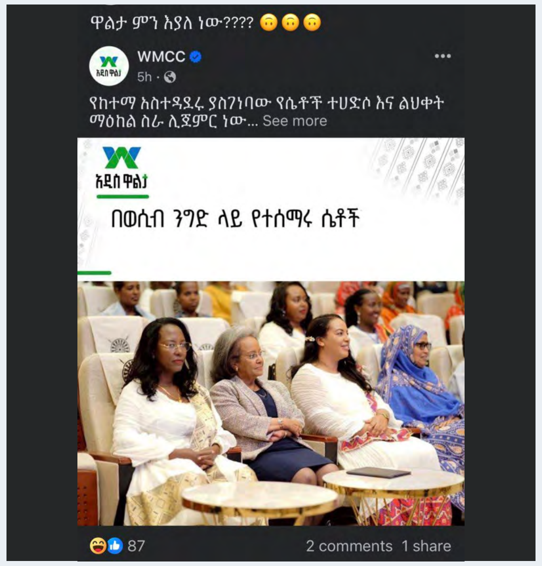

መደናገሪ ትሕዝቶ

ንሓደ ጉዳይ ወይ ንሓደ ውልቀሰብ ብፍሉይ መንገዲ ንምቕራፅ ሓበሬታ ብጌጋ ምጥቃም እዩ። ስእልታት ብመምረፂ ምቑራፅ ወይ ንሓደ ክትዕ ዝድግፍ ጥቕስታት ወይ ስታቲስቲክስ ምምራፅ እዩ።

እቶም ስእልታት ስክሪን ፅብፃብ ዜና ብዋልታ ሚድያን ኮሚዩኒኬሽን ኮርፖሬትን ዝተርኣየ እዩ። እተን ኣብ ስእሊ ዝርከባ ደቂ ኣንስትዮ ከንቲባ ኣዲስ ኣበባ ኣዳነች ኣበቤ፣ ፕሬዚደንት ሳህለወርቅ ዘውዲ፣ ከምኡ እውን ሚኒስትር ደቂ ኣንስትዮን ማሕበራዊ ጉዳያትን ኤርጎጊ ተስፋየ (ካብ ፀጋም ናብ የማን) ን ካልኦትን እየን። ኣርእስቲ ናይቲ ብዋልታ ዝተዳለወ ዜና "ብምምሕዳር እታ ከተማ ዝተሃንፀ ማእከል ምሕዋይን ብሉፅነትን ደቂ ኣንስትዮ ስራሕ ክጅምር ቀሪቡ ኣሎ።"

ይኹን እምበር እቶም ኣብ ስእልታት ዚርከቡ መግለጺታት እተፈልየ ታሪኽ እዮም ዚነግሩ። እቲ ቀዳማይ ስክሪን ሾት (ኣብ ፀጋም ዘሎ ስእሊ) ሓደ ሰብ "ዋልታ እንታይ ይብል ኣሎ?" እቲ ፅሑፍ "ደቂ ኣንስትዮ ሰራሕተኛታት ፆታዊ ርክብ" ስለ ዝብል እዩ። እታ ካልኣይቲ ስእሊ ብባዕላ ዋልታ ሚድያ ዝተለጠፈት ኮይና "ንህይወት ደቂ ኣንስትዮ ሰራሕተኛታት ፆታዊ ርክብ ንምቕያር ዝተዳለወ ማእከል ስርሒታት ክጅምር ቀሪቡ ኣሎ" ዝብል ክኸውን ከሎ። እቲ ቀዳማይ ፅሑፍ ምድንጋር ዝፈጥር እዩ ምኽንያቱ እቲ ጥቕሲ ዝተፈለየ ትርጉም ንምትሕልላፍ ስለዝተቖፃፀረ እዩ።

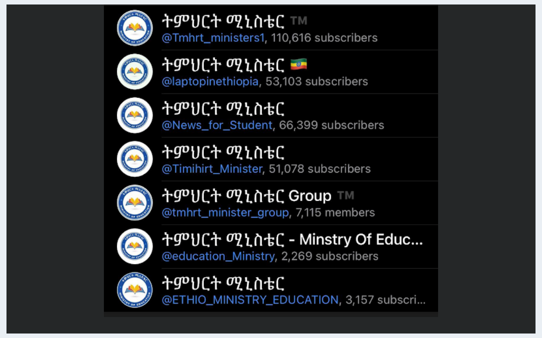

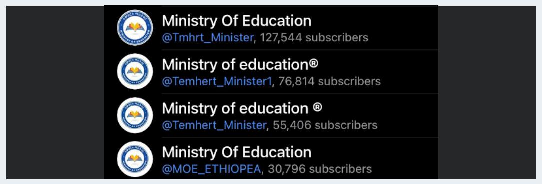

ትሕዝቶ መታለሊ

ንሓቀኛ ምንጪ ምምሳል እዩ። እዚ ናይ ሓሶት ሓበሬታ ኣብ ሓደ ፍሉይ ትካል ሰብ ምልክት ንግዲ ወይ ኻልእ ኣካል ዘለካ እምነት ይምዝምዝ።

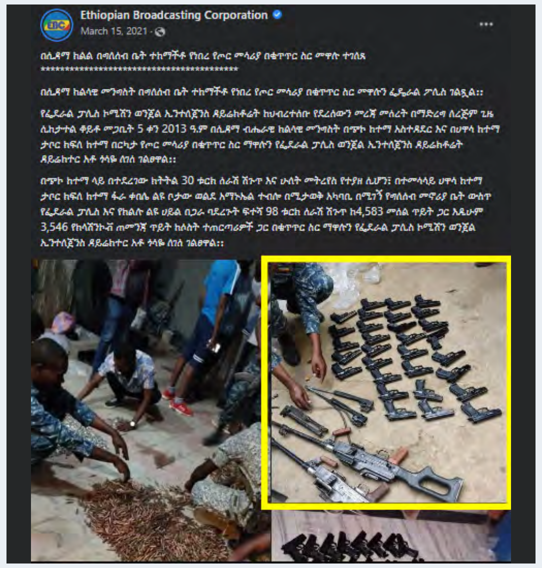

ናይ ሓሶት ዓውደ-ፅሑፍ

ናይ ሓሶት ዓውደ-ፅሑፍ ዝፍጠር ሓቀኛ ትሕዝቶ ምስ ዘደናግር ወይ ዘይትኽክል ዓውደ-ፅሑፍ ሓበሬታ ክካፈል እንተሎ እዩ።

ኣብዚ ኣብነት ምስ ሓድሽ ትረኻ ንኽሰማማዕ ዳግማይ ዝተኻፈለ ስእሊ ምኾነ። እቲ ዝጥቀመሉ ትሕዝቶ ሓቀኛ ስለዝኾነ፣ ስለዚ ድማ ክኽሕድ ስለዘይክእል ሓያል መልክዕ ናይ ሓበሬታ ምዝባዕ እዩ እንተኾነ ግን ንሓደ ዝተወሰነ ነጥቢ ንምድጋፍ ብሓደገኛ መንገዲ ዳግማይ ተቐሪፁ ኣሎ።

የእቲ ቀዳማይ ፅሑፍ (ኣብ ፀጋም ዘሎ ስክሪን ሾት) ኣብ 2023 "እዚ (ንኣፅዋር ብምጥቃስ) ኣብ ቀፅሪ ሓደ ቤተክርስትያን ሻሸመኔ ተረኺቡ" ዝብል ፅሑፍ ተዘርጊሑ። ይኹን እምበር እቲ ምስሊ ካብ ዓውደ-ፅሑፍ ወፃኢ እዩ ቀሪቡ። እቲ ካልኣይ ፅሑፍ (ኣብ የማን ዘሎ ስክሪን ሾት) ብሓቂ እቲ ስእሊ ናይ 2021 ምኺኑ ዘነፅር ኮይኑ ኣብ ክልል ሲዳማ ኣብ ገዛ ሓደ ውልቀ ሰብ ዝተረኽበ ኣፅዋር ዘርኢ ምኺኑ ኣብቲ እዋን'ቲ ብኮርፖሬሽን ብሮድካስቲንግ ኢትዮጵያ ዝፀብፀቦ እዩ።

ዝተተሓሓዘ ትሕዝቶ

ሓቀኛ ሓበሬታ ወይ ምስሊ ንምትላል ክዕንቀፍ እንተሎ ብተለምዶ ስእልታትን ቪድዮታትን ሓቀኛታት ንኽመስሉ ምቕያር የካትት። ሓዚ እውን እንተኾነ እቲ ሓቀኛ ትሕዝቶ እቲ ሓፈሻዊ ትርጉም ካብቲ እተሓሰበ ይፍለ እዩ።

ቀዳመይቲ ስእሊ (ብፀጋም) ናይ ኢትዮጵያ እያ እትበሃል መርከብ የርኢ። እንተኾነ ግን እተን ባንዴራታት ፎቶሾፕ ተገይረን ኣብታ ኦሪጅናል ስእሊ (ኣብ የማን) ተወሰኸላ፣ ንሳ ድማ ዝኾነ ባንዴራ ኣይነበራን።

ብAI ዝተፈጠረ ምስሊ ዶናልድ ትራምፕ ካብ ኣባላት ፖሊስ ክሃድምን ድሕሪኡ ክእሰርን ዘርኢ እዩ። ይኹን እምበር እዞም ስእልታት ብኣርቲፊሻል ኢንተለጀንስ ዝተሰርሑ ኮይኖም ኣብ ሓቀኛ ህይወት ኣጋጢሞም ዘይፈልጡ ፍፃመታት ዝገልጹ እዮም።

ዝተፈብረኸ ትሕዝቶ

እዚ ዓይነት ትሕዝቶ 100% ሓሶትን ዘየለ ባዕሎም ዝፈጠርዎ ትሕዝቶ ኾይኑ ንምትላልን ንጉድኣት ንምፍፃምን ዝተዳለወ እዩ።

እቲ ትሕዝቶ ሙሉእ ብሙሉእ ሓሶት ክኸውን እንተሎ እቲ እንኮ ደረት ናይቶም ፈጠርቲ ከምዚ ዓይነት ትሕዝቶ ደርቱነት ጥራሕ እዩ። ኣብ መንጎ ጭቡጥን ዝተፈብረኸን ትሕዝቶ ምፍላይ ብዓይኒ ኣዝዩ ከቢድ እዩ። ዝኾነ "ዓሚቕ ሓሶት" ርኢኹም እንተኾይንኩም መብዛሕትኡ ግዜ "ዝተፈብረኸ ትሕዝቶ" ተባሂሉ ክምደብ ዝኽእል ኣብቲ እንርእዮ መልእኽትታት ዘለና እምነት ክሳብ ክንደይ ከም ዝፀልዎ ትፈልጡ ኢኹም።

4.3 ኣገባባት ምፍታሽን ምቁራፅን ሓቀታት

ሓቂታት ምፍታሽ [Fact-checking] ንሓበሬታ ንምርግጋፅን ትኽክለኛነቱን ተኣማንነቱን ንምግምጋምን ናይ ክኢላታት እታዎታትን ሓቀኛ ናይ ደገ መረዳእታን ይጥቀም። ሓቂታት ምፍታሽን ናይ ሓሶት ሓበሬታ ምፍራስን ህዝቢ ብግቡእ ዝተሰነየ ውሳነ ንኽወስድ ይሕግዝ።

ብጭቡጥ ክምርመር ዝኽእል ክሲ ብመርትዖን መርትዖን ክረጋገፅ ዝኽእል ሓበሬታ እዩ። ብጭብጢ ዘይፍተሽ ኣበሃህላታት ርእይቶታት መብፅዓታትን ትንበያታትን ዘካተተ ሓበሬታ እዩ።

ሓቂታት ምፍታሽ ስጉምትታት

- **ነቲ ኣበሃህላ ኣለልዮ፦** 'WH' ዝብል ሕቶታት (መን፣ እንታይ፣ መኣዝ፣ ኣበይ፣ ስለምንታይ፣ ኸመይ ወዘተ) ብምጥቃም
- ቃላትን ስርወ ቃሎምን ግለፅ፣
- *መረዳእታ ምርካብ፦ መርትዖን መርትዖን ምልላይ፣*
- **ንክኢላታት ኣቀራርባ፦**ንኽትገልፅ ንኽሕግዘካ፣
- *መረዳእታ ምርግጋፅ፦ እዋናዊ ንዘተኣማምን መረዳእታ ምኻኑ ምርግጋፅ፣*
- *ሪኢቶ ኣዳግግ፦ ካልኦት ምንጭታት ድለ*

ውልቀሰባት ምስ ጎንፅታት ዝተኣሳሰር ሓበሬታ ብኸመይ ብጭቡጥ ክምርምሩ ከም ዝኽእሉ ንኣብነት ዝኣክል ኣብዚ እኒሆ፦ ኣብዚ ቀረባ እዋን ኣብ ሓደ ዞባ ንዝተፈፀመ ጥቕዓትቲ ጎንፅታት ሓደ ፍሉይ ብሄር ተሓታቲ ምዃኑ ዝገልፅፅሑፍ ኣብ ማሕበራዊ መራኸቢታት ክትዕዘብ ከም ዘለኻ ሕሰብ እሞ ኸመይ ገይርኻ ሓቂ ምኻኑ ወይ ዘይምኻኑ ክትምርምሮ ትኽእል ኢኻ፦

- **ምንጪ ምፍታሽ፦** ዝና ዘለዎ ትካል ዜና ድዩ ተኣማንነት ዘለዎ ናይ ዓይኒ ምስክር ፀብፃብ ድዩ ወይስ ካብ እሙን ትካል ዝወፀ ወግዓዊ መግለፂ?
- **ብብዙሓት ምንጭታት ምርግጋፅ፦** ነቲ ሓበሬታ ምስ ፀብፃባት ካልኦት እሙናት ማዕኸናት ዜና ኣህጉራውያን ትካላት ወይ ነፃ ተዓዘብቲ መስቀላዊ ምፍታሽ። ኣብ መንጎ ብዙሓት ምንጭታት ትኽክልነት ምህላው ተኣማንነት ክውስኽ ይገብሮ እዩ።
- **ዓውድን ድሕረ ባይታን ድለ፦** ታሪኻዊ ኹነታትን መሰረታዊ ምኽንያታት ናይቲ ጎንፂ ንምርዳእ ከብቲ ኣርእስተ ዜና ጠሊቕካ ንምንባብ ፈትን።
- **ስእላዊ መርትዖ መርምሩ፦** ምስልታት ወይ ቪድዮታት ምስቲ ዝብሃል እንተ ኾይኖም ሓቂነቶም ንምርግጋፅ ንመሳርሒታት ምድላይ ምስሊ ብግልባጡ ዝጠቐም እዩ። መደናገሪ ስእላዊ ስእልታት ወይ ኣረጊት ተንቀሳቓሲ ስእሊ ነቲ ትረኻ ክጥምዝዞ ይኽእል።
- **ትንተና ክኢላታት ድለዩ፦** ምስቲ ዞባ ዝፋለጡ ክኢላታት ወይ ንዝኾነ ዝምልከቶ ኣካል ከም ፖሊስ ተወከሱ። ርድኢቶም ንኡስ ኣረኣእያታት ክህብ ይኽእል እዩ።
- **ወገናውነትን ኣጀንዳን ኣብ ግምት ኣእትው፦** ልክዕነትን ተኣማንነትን ንምርግጋፅ ምንጪ ወይፀሓፊ ክህልዎ ዝኽእል ወገናውነት ምግምጋም። ሓበሬታ ብዕላማ ድዮም ዘቕርቡ ዘለዉ ወይስ ሓደ ፍሉይ ኣጀንዳ ወይ ወገናውነት ነቲ ትረኻ ይፀልዎ ኣሎ?

- **እዋናዊ ሓበሬታ እንተሃልዩ መርምር፦** ኹነታት ጎንፂ ብቕልጡፍ ይምዕብል። ነቲ ናይ መጀመርታ ርድኢት ፍፃመታት ክቕይር ዝኽእል ሓድሽ ሓበሬታ ተቐልቂሉ እንተኾይኑ ንምርኣይ ሓድሽ ሓበሬታ ወይ ስዒቡ ዝመፅእ ፀብፃባት ድለ ኢኻ።

ነዞም ስጉምትታት ብምትግባር ውልቀሰባት ምስ ጎንፂ ዝተኣሳሰር ሓበሬታ ብነቐፌታዊ መንገዲ ክግምግሙ ይኽእሉ ግጉይ ሓበሬታ ወይ ነድሪ ዝፈጥር ትሕዝቶ ካብ ምዝርጋሕ ክቘጠቡን ኣብ ተሃዋስን ዝተሓላለኹን ጉዳያት ኣዝዩ ሓበሬታ ዘለዎ ህዝባዊ ዲስኩር ንኽህሉ ኣበርክቶ ክገብሩ ይኽእሉ እዮም።

4.4 ናይ ግጉይ ሓበሬታ ዝርዝር መፈተሺ

- [ ] ምንጪ ምፍታሽ
- [ ] ሙሉእ ትሕዝቶኡ መርምሩ
- [ ] ፀሓፊኡ መርምሩ
- [ ] ነቲ ምስሊ መርምሮ
- [ ] ኻልኦት ፀብፃባት ኣብቲ ኣርእስቲ ርአ
- [ ] ወገናውነቱ መርምሮ

ቅድመ-ምድቃስ፦ ሰባት ብመጀመርታ ብኽመይ ኣብ ግጉይ ሓበሬታ ከይወድቁ ክከላኸሉ ከምዝኽእሉ ዝድህስስ እዩ። ህዝቢ ኣንፃር ትፅቢት ዝግበረሉ ትረኻታት ኣቐዲምኻ ምኽታብ እዩ።

ተመራመርቲ ሓቂ ምፍታሽ ምልክታት ሓደ ሕማም ምሕካምን ቅድመ-ምድቃስ ምስ ክታበት ምውድዳርን እዩ ይብሉ።

ሓቂታት ንምፍታሽ ዝሕግዙ መሳርሒታት

ትኽክለኛነት ትሕዝቶ ንምርግጋፅ ዝሕግዙኻ ብዙሓት ክፉት ምንጪ ዘለዎም ናይ መርመራ መሳርሒታት ኣለዉ። ገለ ካብቶም መሰረታዊ መሳርሒታት ምፍታሽ ሓቂን ምፅራይን ንርኣ።

ናይ ምስሊ ምርግጋፅ መሳርሒታት

- ጎግል ሌንስ ንድሕሪት ምስሊ ምድላይ
- ቲን-ኣይ
- ቢንግ
- ያንዴክስ
- ኢንቪድ

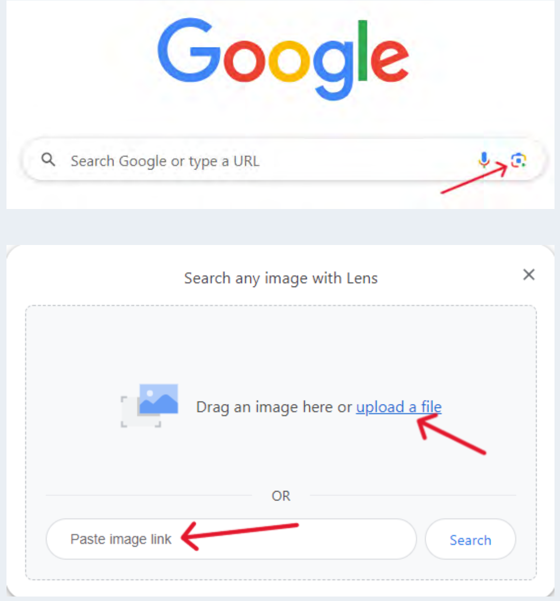

መሳርሒታት ጂኦሎኬሽን

- ናይ ጎግልካርታ፣ ናይ ጽርጊያ ካርታ
- ጎግል ኧርዝ
- ወርልድ ኢሜጅሪ ዌይ ባክ

ናይ ኤኣይ መመርመሪ ወይ መፈተሺ መሳርሒታት

- www.fakeimagedetector.com
- www.deepware.ai

መፅናዕቲ ፍፃመ 3፦

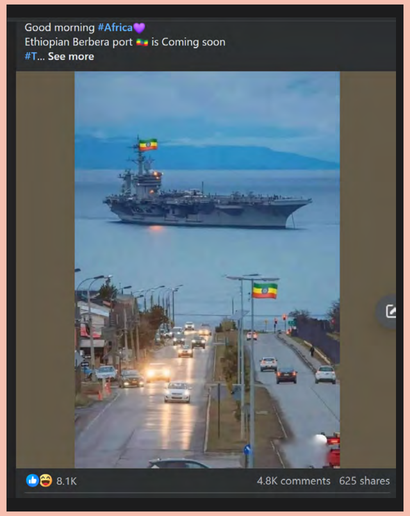

ዓውደ-ፅሑፍ፦ ኣብ ፌስቡክ ዝተዘርግሐ ፅሑፍ እቲ ምስሊ "ወደብ በርበራ ኢትዮጵያ" ከም ዘርኢ ይገልፅ።

ዕዮ፦

- ነዚ ኣበሃህላ እዚ ነቲ ሓቂ ንምፍታሽ ዝሕግዙ ስጉምትታት ተጠቒምካ መርምሮ
- ነቲ ትሕዝቶ ተንቲንካ ነቲ ሓበሬታ ንምርግጋፅ እሙናት ምንጭታት ተጠቐም
- ንማሕበራዊ መራኸቢታት ዝርዝር ፀብፃብ ፅሓፍ ነቲ ክሲ ምፍራስ

03

ስነ-ጥበብ ንህንፀት ሰላም

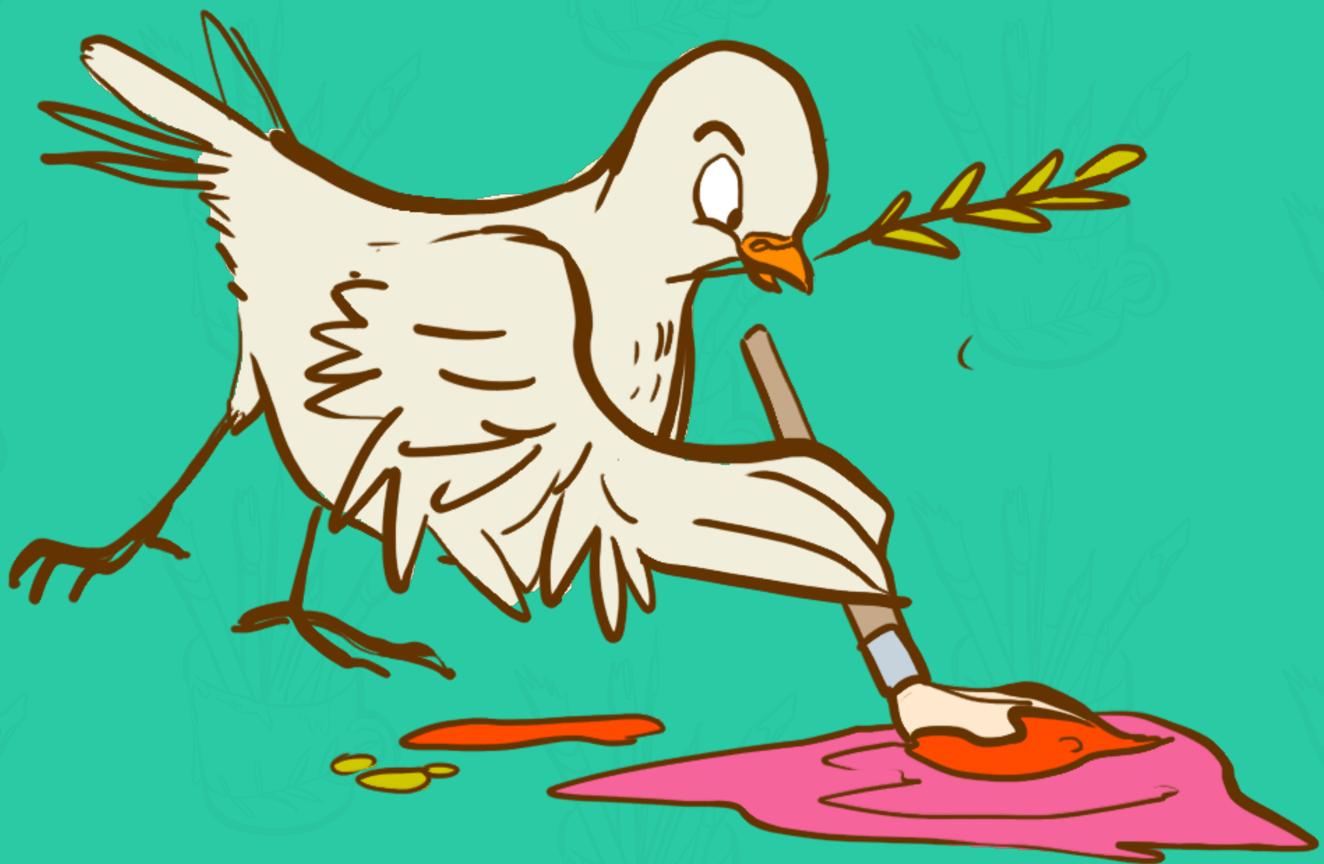

ስነ-ጥበባዊነት ኣብ ኢትዮጵያዊ ኩነታት

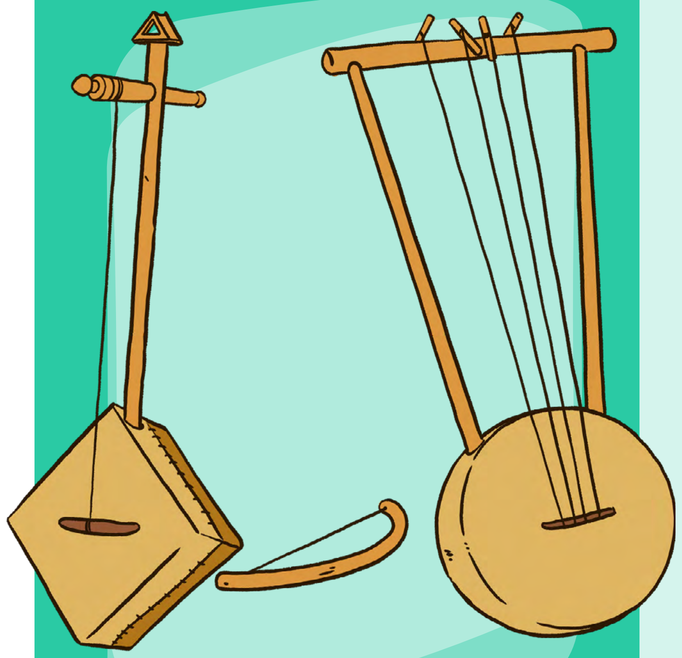

ትሕዝቶ

56 ዕላማ

57 መእተዊን ትርጉማትን

63 ስነ ጥበብ ንሓድነትን በዓላት ብዙሃነትን

68 ስነ-ጥበብ ከም መበገሲ ማሕበራዊ ለውጢ

74 እዚ ንገበር

ናይዚ ምዕራፍ ዕላማ

ኣብዚ ምዕራፍ እዚስነ-ጥበብ ኣብ ህንፀት ሰላም ክህልዎ ዝኽእል ዕሙቕ ኣበርክቶ ዝድህስስ ኮይኑ ኣብ ኩነታት ኢትዮጵያ ትኹረት ዝገበረ እዩ። ኣብዚ ምዕራፍ ስነ-ጥበብ ኣብ ህንፀት ሰላም ከም መልቀ ነቶም ፀገማት ንምልዓል ንኽእል ዝበሉ ዓሞቕቲ ሕቶታት ትለዓሉ ወይ #Artivism ኸመይ ጌርና ንሓድነት፣ ማሕበራዊ ለውጢ፣ ድሕሪ ጎንፂ ዝመፅእ ሕዉየት ከስርፅ ክንገብር ንኽእል? ኢትዮጵያውያን ስነ-ጥበባውያንን ንማሕበረሰቦም ኸመይ ገይሮም ፈጠራኦም ተጠቒሞም ነባሪን ፍትሓውን ናይ ሰላም መንገዲ ዝፀርግ ወሳኒ ምይጣት ከለዓዕሉ ይጋባእ ኣብ ዝብሉ ቐንዲ ነጥብታት ትኹረት ሂብና ክንድህስስ ኢና።

፲. መእተዊን ትርጉማትን

ናይ ኢትዮጵያ ሃፍቲ ስነ-ጥበባዊ ቕርሲ ቕድሚ ኣሽሓት ዓመታት ዝፍልም ኮይኑ ብዝተፈላለዩ ባህላውን ታሪኻውን መግለፂታት ምስ ማሕበራዊ ምዕባለ ሃገር ብዕምቆት ዝተኣሳሰረ እዩ። እዚ መግለፂታት እዚ ንመዘናግዒ ጥራሕ ኣይነኮነን። ናይ ኢትዮጵያ ሃፍቲ ስነ-ጥበባዊ ቕርሲ ናይቶም ጥንታዉያን ገዛእቲ ሕጋውነትን ውሕስነት ዝህቡ፣ ዝጨበጥዎም ዓወታት ዝምዝግብሉ፣ ባዕሎም ብኣምላኽ ዝተሓረዩ ይቐፅሩ ስለዝነበሩ ንኹነታትን ንባዕሉ ኣምላኽን ክነቕፉን ከመስግኑን ስነ-ጥበብ ከም መሳርሒ ገይሮም ይጥቀሙ ብምንባሮም እዩ። ካብዚ ብተወሳኺ እዞም ስነ-ጥበባዊ መግለፂታት ኣብ ዝተፈላለዩ ኸባቢታት ኢትዮጵያ ናይ ሃገራዊ መንነት ስምዒት ንምፍጣርን ንምዕባይን ሓጊዙዎም እዮ።

ሃገርና ኢትዮጵያ ሃፍታም ባህላዊ ብዙሃንነት ዝሓዘት፣ ልዕሊ 80 ብሄራት ሕድሕዶም ፍሉይ ልምድታት ቋንቋታትን ስነ-ጥበባዊ መግለፂታትን ዘለዎም እዮም። እዚ ብዙሃነት ሓይሊ እኳ እንተኾነ ሓደ ሓደግዜ ግን ፀጋታት መሰረት ዝገበረ ብሄራዊ ወጥሪ ጎንፅታትን ፖለቲካዊ ክርክርን ሓዊሱ ታሪኻውን እዋናውን ፀገማትናብ ማሕበራዊ ምብትታን የስዕብ እዮ።

ኣብ ኢትዮጵያ መድረኽ ስነ-ጥበብ ኣብ ክንዲ ኣፍ ሰላምን ሓድነትን ዘዕብይ ዝኸዉን ንቓልሲ ወይ ተጋድሎዝዕድምን ካብ ሙዚቃንካልኦት ስነ-ጥበባዊ ስርሕቲ ኩሉ ግዜ ተለዋዋጢ እዩ ነይሩ። ስነ-ጥበብ ካብ ነዊሕ እዋን ኣትሒዙ ኣብ ማሕበረሰብ ኢትዮጵያ ከም መሳርሒ ምዝንታው ዛንታ ምዕቃብ፣ ባህሊ፣ ንማሕበራዊ ሓተታ ዓቢይግደ ተፃዊቱ እዩ። ካብ ስነ ቃል ግጥምን ሙዚቃን ክሳብትያት ፣ ኣብ መንደቕ ዝስኣሉ ስእልታት፣ ዲጂታላዊ መራኸቢ ብዙሃንን ዝበፅሕ ባህላውን ዘመናውን ስነ-ጥበባዊ ቅርፅታት ንዘተ ዕርቅን ህንፀት ሰላምን ብዝግባእ ኣብ ረብሓ እንተዉዒሎም ወሰንቲ፣ ሓገዝቲ መሳርሒታት ክኾኑ ይኽእሉ እዮም።

እዚ ምዕራፍ ብመምርሒ መረዳእታ ኣከብቲ ስነ-ጥበባዊ ቅርስታት ኢትዮጵያ ተጠቒምካ ጎንፅታት ንምቕናስ ማሕበራዊ ስኒት ንምዕባይን ዝሕግዙ ኣገባባት ንምቕራብ ዝዓለመ እዩ። እዚ መምርሒ #Artivism ሓድነት፣ ማሕበራዊ ለውጢ፣ ድሕሪ ጎንፂ ዝግበር ኸይዲ ሕዉየት ዘበረታትዕ እዩ።

እቲ ስነ-ጥበብ ኣብ ልዕሌኻ ክዛረብ ኣይትፍቀደሉ – ምርዳእ #Artivism Talk
[ዘረባ መንቃሕቲ ወይ ድማ ሃርበኛታት ብርዒ ተረዳኣዮ!]

- **ስነ-ጥበብ፦** ኣብ ዝተፈላለዩ መራኸቢ ብዙሃን እዉን ኣብ ስእላዊ ስነ-ጥበብ ስነ-ጥበብ ምርኢትን ስነ-ፅሑፍን ናይ ሰብኣዊ ፈጠራዊ ክእለትን ምናኔን መግለፂ ወይ ምትግባር ውፅኢቱ ድማ ስነ-ፅባቐዊ ዋጋ ዘለዎም ስምዒታት ዘበራብሩ ወይ ዛንታ ዝነግሩ ስራሕቲ ይኸውን።
- **ኣክቲቪዝም፦** ማሕበራዊ ይኹን ፖለቲካዊ ለውጢ ንምምዝጋብ ስጉምቲ ምውሳድን ብሓያል ጎስጓስ ምክያድን እዩ።
- **#ኣርቲቪዝም፦** ስነ-ጥበብ ከም መሳርሒ ወይ መድረኽ ንማሕበራዊ ወይ ፖለቲካዊ ምንቅስቓስ ምጥቃም እዩ።
- **ተቓውሞ ስነ-ጥበብ፦** ኣብ ሓደ ፍሉይ ማሕበራዊ ወይ ፖለቲካዊ ጉዳይ ዘይዕግበት ንምግላፅ ዝፍጠር ስነ-ጥበብ እዩ።
- **ተሃድሶስነ-ጥበብ፦** ውልቀሰባትን ማሕበረሰባትን ካብ ኣካላዊ፣ ስምዒታውን ስነ-ኣእምሮኣውን ጉድኣታት፣ ድንጋፀ ንኽሓውዩ ዝሕግዝ ቅዲታት ስነ-ጥበብ ምጥቃም እዩ።

መዛተዩ ሕቶታት

- ብውልቅኻ ንኣርቲቪዝም ካብቲ እቲ ዝተዋህበ ትርጉማት ብተወሳኺ ብኸመይ ክትገልፆ ትኽእል?
  - *ስነ-ጥበባዊነት ንማሕበራዊ በደላት ንምፍታሕን ንምፍታሕን ወይ ለውጢ ንምልዕዓል ከም ሙዚቃ ስእሊ ግጥሚ ወይ ሳዕስዒት ዝኣመሰሉ ፈጠራዊ መግለፂታት ምጥቃም ክግለፅ ይከኣል እዩ።*
- ኣብ ህይወትኻ ናይ ኣርቲቪዝም ኣብነታት ኣጋጢሙካ ድዩ? ከምኡ እንተገጢሙኻ ኣብ ልዕሌኻ እንታይ ፅልዋ ኣሕዲሩ?
  - *ኢትዮጵያኣብ ዘመነ ደርጊ ዝነበሩ ናይ ተቓውሞ ደርፍታት ወይ እዋናዊ ፅሑፍ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ንሓድነት ብዝጣበቕ መልክዑ ይግለፁ ነይሮም።*
  - *ካብ ዓለምለኽ ስኣልቲ ኣብነታት ንምጥቃስ ናይ ባንክሲ ጎደናታት ስራሕቲ ስነ - ጥበብ ወይ ምርኢታት ከም በዓል ፈላ ኩቲ ዝኣመሰሉ ስነ - ጥበባውያን ሙዚቃኦም ንፖለቲካዊ ግዕዝይና ዝገልፅ እዩ።*

- 3 . ኣርቲቪዝም ካብ ባህላዊ መልክዕ ተቓውሞ ብኸመይ ይፍለ?
  - *ባህላዊ ኣክቲቪዝም መብዛሕትኡ ግዜ ቀጥታዊ ሜላታት ከም ተቓውሞ፣ ጥርዓን ወይ ፖለቲካዊ ጎስጓሳት ይጥቀም። ብኻልእ ወገን ድማ ኣክቲቪዝም ብስምዒትን ብዓይንን ብዝድመፅ መንገዲ መልእኽቲ ንምትሕልላፍ ፈጠራዊ መራኸቢታት ይጥቀም።*
  - *ምራቆት፦ ብዛዕባ ሙዚቃ ወይ ስእሊ ሕሰብ፤ ብምቅፃል እቲ ካብዚ እትረክቦ ምክንያታዊ ስምዒት ብከመይ ካብ ዝኮነ ማኒፌስቶ ብምንባብ እትረክቦ ሓሳብ ይኩን ኣብ ዝኮነ ሰልፊ ምስታፍካ ዝፈጥረልካ ስምዒት ይፍለ ትብል?*

ስነ-ጥበብ ኣብ ውሽጢ ዘርኢ ወዲ ሰብ ብዙሕ ስምዒታት ናይ ምልዕዓል ዓቕሚ ኣለዎ። ኹሉም ዓይነት ስነ-ጥበብ ማለት እዉን ሙዚቃ፣ ስእሊ፣ ትያትራዊ ምርኢታት ንሰብኣዊ ፍጡር ኹሉ በቲ ፍሉይ ህርመቱ ሓሊፉ ምስ ልቢ ቀጥታዊ ምትእስሳር ይገብር እዩ።

ስነ-ጥበብ ሰላም ንምልዕዓል ዘለዎ ዓቀሚ ዝቃወሙ ሓይሊታት ውሑዳት እዮም። ብዙሓት ስነ-ጥበባውያን ነዚ ፅባቐ ስነ-ጥበብ ተጠቂሞም ኣብ ኢትዮጵያ ሰላም ክድልድል፣ ኣብ ምህናፅ ስሙር ርክብ ማሕበረሰብ ኣገዳስነቱ ኣጉሊሖም ሰሪሖምሉ እዮም። ንኣብነት እታ ሰላም （ሰላም） ኣብ ኹሉ ሰብ እዝኒ ዝበፅሓት፣ ዉሩይቲ ናይ ማሓሙድ ኣሕመድ ዜማ ብግዜ ዘይስዕሮ ግጥምታት ንኹሉ ሰብ ኣብ ወለዶታት ክትድመፅ ንሰምዕ ኢና። ኻልእ ቐንዲ ኣብነት ዝኾነ （እስከ መቼ） ዝኾል ብእጅጋየሁ ሽባባው ካልእ ብሓባር ምኺንን ምፍቓርን ርህሩሃን ህዝቢ ዝገልፅ ዜማ እዩ።

2. ስነ ጥበብን ታሪካዊ ኩነታትን

ናይ ኢትዮጵያ ስነ-ጥበባዊ ውርሻ ኣብ ሃብታም ታሪኻ ሱር ዝሰደደ እዩ። ንፖለቲካውን ሃይማኖታውን መግለፂ ከም መሳርሒ ስልጣን ከምኡ ውን ከም መስኮት ናብ ነፍሲ ሓደ ህዝቢ ተጠቒሙ እዩ። ኢትዮጵያ ዘለዋ ስነ-ጥበባዊ ቅርሲ ንድሕሪት ሚለንየማት ዝኸይድ ምስ ማሕበራዊ ምዕባለ እታ ሃገር ብዕምቆት ዝተኣሳሰረ እዩ። እዚ ፈጠራዊ መግለፂ እዚ ሽልማት ጥራሕ ዘይኾነስ ንዛንታ ምዝንታው ሃይማኖታዊ መግለፂን ምድልዳል ስልጣንን ሓያል መሳርሒ እዩ ነይሩ።

2.1 ስነ ጥበብን ሃይማኖትን ኣብ ኢትዮጵያ

ስርወ-መንግስቲ ኣኽሱም (4ይ ክፍለ ዘመን ቅድሚ ልደተ ክርስቶስ – 8ይ ክፍለ ዘመን ድ.ክ) መሰረት ዘንበረ ካብቶም መበቆል ስልጣነ ዓለም ሓደ እንትኾዉን ምልክታት ዝተቐርፁ ዕምቆት ምስጢራዊ ሓወልታት፣ ናይ ንጉሳት መቓብርን ካልኦት ፅምብል ብራኾኦም ዘመለኽቱ እዮም። እዚኦም ሃፍትታትና ከም ታሪኻውን ስነ-ጥበባውን መዛግብቲ ዓቂብና ክንሰርሖሎም ይግባእ።

ንመሃሃር፡- ብተለምዶ መዘከርታ ፅሑፍ ወይ ዲዛይን ዘለዎ ትኽ ዝበለ ፅላት ወይ ዓምዲ እምኒ ኾይኑ መብዛሕትኡ ግዜ ከም እምኒ መቓብር ኾይኑዘገልግል ሓወልቲ እዩ።

ክርስትናን እስልምናን ናብ ኢትዮጵያ ድሕሪ ልደተ ክርስቶስ ኣብ 4ይን 7ይን ክፍለ ዘመን ዝኣተወ ኾይኑ ኣብ ስነ-ጥበባዊ ታሪኽ እታ ሃገር ትርጉም ዘለዎ ሓድሽ ምዕራፍ ብምምዝጋብ ብድሙቕ ስእልታት ሃይማኖታዊ ፅውፅዋያት ዝተሰለሙ ሕብራዊ ኢደ-ፅሑፋት ህያው ኾይኖም እዮም። ካብዞም ታሪኻውን ሃይማኖታውን ቦታታት ከም ሓወልታት ኣኽሱም፣ ካብ ከዉሒ ዝተፈልደፈሉ ዉቅር ኣብያተ ቤተ-ክርስትያን ላሊበላ፣ ኣብ ሃረር ዝርከብ መንደቕ ጀጎል፣ ቤተ መንግስቲ ኣባ ጅፋርን ካልኦት ብዙሓትን ፍሉይ ውህደት ስነ ህንፃዊ ምህዞን መንፈሳዊ ኣምልኾን ዘርእዩ እዮም። እዞም መሓውራት እዚኦም ከም ናይ ኣምልኾ ቦታታትን ስነ-ጥበባዊ መርትዖ ናይቲ ንማሕበረሰብ ኢትዮጵያ ዝቐረፀ እምነትን ኾይኖም የገልግሉ እዮም።

ካብ ከዉሒ ዝተፈልፈለ ቤተክርስትያን ላሊበላ

ሃረር ሓፂርዋ ዝርከብ መንደቕ ጀጎል

2.2 ንጉሰዊ ኣብያተ ፍርዳን ምዕምባብ ስነ ጥበብን

ምልዓል ተኸታተልቲ ሃፀያዊ ግዝኣታት ኢትዮጵያ ኣዝዩ ስነ-ጥበባዊ መግለፂ ክደምቕ ገይሩእዩ። ንጉሳውያን ኣብያተ ፍርዲ ንጡፋት ሓገዝቲ ማእከላት ክኾኑ፣ ሙዚቃን ስነ-ፅሑፍን እናዓምበቡ ብ ከም ክራር ዝበሉ ናይ ሙሙዚቃ መሳርሒታት እናተዓጀቡ ኣዝየምቲ ቅንያት ፣ ምልካተ ህይወት ካልኦት ታሪኻት ኣዚሞም እዮም። እዚ መግለፂታት ሙዑዝ መዘናግዒ ጥራሕ ኣይኮነን። የግዳስ ካብ ጥንቲ ጀሚሩ ነቶም ገዛእቲ ሕጋውነት፣ ሓያልነቶም ዘረጋግፅሉ፣ ዓወታቶም ዝምዝግቡሉ ንባዕሎም ብኣምላኽ ዝተሓረዩ ከም ዝኮኑ ይኾፅሩ ስለ ዝነበሩ ንኹነታትን ንባዕሉ ኣምላኽን ክነቕፉን ከመስግኑን ስነ-ጥበብ ከም መሳርሒ ገይሮም ይጥቀሙ ብምንባሮም እዩ። ካብዚ ብተወሳኺ እዞም ስነ-ጥበባዊ መግለፂታት ኣብ ዝተፈላለዩ ኸባቢታት ኢትዮጵያ ናይ ሃገራዊ መንነት ስምዒት ንምፍጣርን ንምዕባይን ሓጊዞዎም እዮ።

2.3 ጥበብ እና የማህበረሰብ ግርግር

ስነ-ጥበብ ንሕብረተሰባዊ ናዕቢ ዝረኣየሉ እዋናት እውን ምስክር ኾይኑ የገልግል ነይሩ። ኣብ እዋን ዕግርግርን ኲናትን ማለት እዉን ንኣብነት ኢትዮጵያ ኣብ ወራሪ ፋሽሽቲ ጣልያን ዝኣተወትሉን ካልኦት ተፈጥሮኣዊ ሓደጋታትን ኣብ ዘጋጠማሉ እዋን ስነ-ጥበባዊ መግለፂ ናይቲ ዘመን ብፀገማት ብዘንፀባርቕ ይዳሎ ነይሩ እዩ። ሃይማኖታዊ ስእልታት ዝፀልመተ ቃና ሒዞ ውግኣትን ትብዓትን እምነትን ህዝቢ ኣብ ቅድሚ ፀገም ዝገልፅ እዩ። "ሰቆቃዉ ጴጥሮስ" ብዝብል ኣርእስቲ ብሎሬት ፀጋየ ገብረመድህን ዝተፃሕፈት ብሙዚቃዊ መልክዕ ዝገበሮ ግጥሚ ኢትዮጵያ ኣንፃር ወራሪ ፋሽስቲ ጥልያን ህዝብታት ኢትዮጵያ ዝበፅሖም ግፍታትን ዝገበርዎ መሪር ተጋድሎን እቲ ዝነበረ ኹነታት ብዕምቆት ዝገልፅ ኣበርክቶ ስነ-ጥበብ ኾይኑ ንረኽቦ።

ኣብ መበል 20 ክፍለ ዘመን ሓድሽ ዘመን ከም በዓል ገብረ ክርስቶስ ደስታ ዝኣመሰሉ ኢትዮጵያውያን ስነ-ጥበባውያን ባህላውን ዘመናውን ባእታታት ብምውህሃድ ብኤውሮፓዊ ስነ-ጥበባዊ ቅዲታት ክፍትኑ ጀሚሮም ዝነበርሉ እዋናት እዩ። እዚ እዋን እዚ ድማ ኣብ ኢትዮጵያ ፈጠርቲ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ንፖለቲካዊ ስርዓታትን ማሕበራዊ በደልን ንምንቃፍ ዝጥቀሙሉ ናይ ተቓውሞ ስነ-ጥበብ ወሊዱ እዩ።

ናይ ኢትዮጵያ ስነ-ጥበባዊ ጉዕዞ እናወደቐ እናተልዓለ ብዝተሓላለኸ ኽይዲ እናተጉዓዘ ህያው ኾይኑ በቢግዚኡ ሰባት ክሳብ ሐዚ ኣብ ከም ስፌትን ስራሕቲ ሽኽላን ዝኣመሰሉ ባህላዊ ንጥፈታት ክሰርሑ እንተለዉ እዋናውያን ስነጥበባውያን ድማ መንነታት ዓለምለኻውነትን ዝተሓላለኸ ታሪኽ እታ ሃገርን ምድህሳስ ይቕፅሉ ኣለዉ።

መዛተዪ ሕቶታት

- ሎሚ ኣብ ምዕቃብ ስነ-ጥበባዊ ቅርስታት ኢትዮጵያ ካብ ዘጋጥሙ ዘለዉ ዓበይቲ ፀገማት እንታይ እንታይ እዮም?
  - *መብዛሕትኡ ግዜ ከተማነትን ዘመናዊ ኣብ ምግባር ምስራሕን ታሪኻዊ ቦታታትን ቅርስታትን ዕሽሽ ክበሃሉ ወይ ክዓንዉ ይገብር እዩ።*
  - *ንባህላዊ ምዕቃብ ዝኸውን ገንዘብ ስለዘየለ ወይ ውሱን ስለዝኾነ ኣብ ከውሒ ዝተሰርሑ ኣብያተ ክርስቲያናት ኢደ-ፅሑፋትን ጥንታዊ መሳርሒታትን ኢትዮጵያ ንምሕላው ኣፀጋሚ ይገብሮ*
  - *ንባህላዊ ቅርስታት ብደቂ ዓዲ ዝግመት ዋጋ ዘይምህላው፣*
- ኣብ መዓልታዊ ህይወትኻ ዝኾነ ናይ ኢትዮጵያ ታሪኻዊ ስነ-ጥበብ ኣጋጢሙካ ድዩ? ካብኡ እንታይ ተማሂርካ?
  - *ኣብ ኣብያተ ክርስቲያናት ወይ ኣብ ገዛውቲ ዝቕመጥ ቅዱስነት ዝገልፅ ወይ መፅሓፍ ቅዱሳዊ ዛንታታት ሃይማኖታዊ ስእልታት*
  - *ከም ዝተሰፍየ መሶብ፣ ሽኽላን ዓለባን ዝኣመሰሉ ባህላዊ ስራሕቲ ኢደ ጥበብ*
- ናይ ኢትዮጵያ ስነ-ጥበባዊ ቅርስታት ዘርኢ ኤግዚቢሽን ትሰርሕ ኣለኻ እሞ ሕሰብ። ኣብ ምንታይ ዓይነት ስነ-ጥበብ መትኮርካ? ስለምንታይ?

3. ስነ ጥበብ ንሓድነትን በዓለት ብዙሃነትን

ጥንኩር ሓድነት ዘለዎ ማሕበረሰብ ኣብ ዝተፈላለዮ ስነ-ጥበባዊ መግለፂታት የማዕብል እዩ። እዚ ስነ-ጥበብ ዝተፈላለዩ ባህልታት ብሄራትን ድሕረ ባይታታትን ንምውፋር ሓያል መሳርሒ ኾይኑ ፈጠራዊ ድምፆም ከለቓቕሑን ናይ ሓባር ሰብኣውነትን ምርድዳእን ክገልፁን የኽእሎምን እዩ። እዚ ብስነ-ጥበብ ኣቢልካ ዝግበር ሓድነት ብፍላይ ኣብ ኢትዮጵያ ገላፂ ስነ-ጥበባዊ ቅርሲ ነቲ ዝተፈላለየን ሕብረ-ባህላዊን ዲሞግራፊ እታ ሃገር ዘንፀባርቕ እዩ።

ኣብ ኢትዮጵያ ባህላውን ዘመናውን ስነ-ጥበብ ኣብ ዝተፈላለዩ መራኸቢ ብዙሃን ብሓባር ይነብሩ። ካብዚ ዝነቐለ ድማ ዝተፈላለዩ ዉቁባት ቅጥዕታት ዘለዎም ጨርቅታት ኣብ መዓልታዊ ህይወትን ፍሉይ በዓላት፣ ዝተፈላለዩ ስነ-ስርዓት ዝኽደንዎም ክዳውንቲ ከምኡ ውን ካብ መፅሓፍ ቅዱስ ብዛንታታት ዝተመልኡ ኣኻውሕ ዝተቐርፁ ኣብያተ-ክርስትያናት ኣብ ጎኒ ከም ስነ-ጥበብ ጎደናታት ስእልን ስነ-ጥበብ ምርኢትን ዝኣመሰሉ ዘመናዊ መግለፂታት ፅባቐ ስነ-ጥበብ ንርኢ ኢና። እዚኦም ካብቶም ተጠቀስቲ

ውሑዳት ኣብነታት ናይቲ ኢትዮጵያ እተስተማኽቕሮ ስነ-ጥበባዊ ብዙሃነት እዮም።

በኢትዮጵያ ማህበራዊ-ፖለቲካ ፍኖተ ካርታ። በአንድ በኩል ያሉት የሚስማሙበት የብሄር ፌደራሊዝም የተውሰኑትን በሄሮች ገፍቴ የሚውጡ ጥያቄዎቸውን መልሶል፣ ከነዚህም ውስጥ እራስን በራስ የማስተዳደር፣ የባህል እና ፖለቲካ ተሳትፎ፣ የስልጣን ክፍፍል እንደ ማሳያ ሊቆጠሩ ይችላሉ። በሌላ መንግድ ደግሞ የብሄር ፌደራሊዝም በጋራ ካሉን አንድነቶች ይልቅ ልዩነቶቻችንን በማጉላት በዘር የተደራጀን ግጭት በአገሪታ አምጥቷል ብለው የሚቀበሉም አሉ።

ስነ-ጥበብ ምፍልላይ ስዒሩ ድልድል ይሃንፅ - እዚ ከመይ ይኸዉን እንተይልና ድማ፦

- **ሓባራዊ ሰብኣውነት፦** ስነ-ጥበብ ኣድማሳዊ ቋንቋ ስምዒታትን ዛንታታትን ይዘረብ ኣብ ፀገማት፣ ምትሕልላይ ርህራሄን ምትእስሳርን ስለዘ ዘዕቢ፣
- **ብርኪ ህላወን በዓል ቤትነትን፦** ስነ-ጥበብ ናይ ሓባር ኽብርታትን ታሪኽን ብምጉላህ ናይ ዋንነት ስምዒት ይፈጥርን ሕብረተሰባዊ ሓድነት ስለዘደልድል፣
- **ዘተ ምልዕዓል፦** ማሕበራዊ ጉዳያት ዝግበር ዝርዝርብ ኣብ ምግባር ስነ-ጥበብ መቀራረቢ ስርዓት ፈጢሩሓድነት የድልድልን መፃኢ መንገዲ ይፀርግን፣
- **ብዙሃነት ምኽባር፦** ስነ-ጥበብ ፅባቐ ዝተፈላለዩ ባህልታት ዘርኢን ንኹሉ ዝሓቑፍ ምትእስሳር ዘተባብዕን ብምኻኑ ከም ህያው ሞዛይክ ኾይኑ የገልግል፣
- **ህንፀት ማሕበረሰብ፦** ናይ ሓባር ፕሮጀክትታት ስነ-ጥበብ ናይ ሓባር ዕላማ ስምዒት የዕብዩ፣ ንሓፁራት ይፈርሱን ዝሓየሉ ማሕበረሰባት ይሃንፁን።

እዞም ቐንዲኽብርታት እዚኦም ንህንፀት ሰላምን ሓድነት ንምዕባይን ሓያላት መሳርሒታት ክኾኑ ዝኽእሉ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ንምልላይ ከም ኣንፈት መፃኢኾይኖም የገልግሉ እዮም።

3.1 ቅርፀታት ስነ-ጥበብ

ኣብ ፅርግ መንደቕ ዝስኣሉ ስእልታት፦ ህዝባዊ ስነ-ጥበብ ብናይ ሓባር ኽብርታትን ዛንታታትን ኣብ መንጎ ማሕበረሰብ ዝርርብ የዕቢ።

ሓድነት ይደምቕ፦- ኣብ ሳርቤት ኣዲስ ኣበባ ኢትዮጵያ ብኣዲስ ዝተጠቅዓ ናይ ፅርጊያ ምስልኡኽ ሕብረት ኤውሮፓ ኣብ ሕብረት ኣፍሪካ ብምትሕብባር ዝተሰርሐ ስእሊ ፅርግያ።

ስእሊ፦- ኢሳቕ ሚደቀሳ

ሰሰናዩ ንዝራእ፦- ኣብ ሳርቤት ኣዲስ ኣበባ ኢትዮጵያ ዝተጠቅዓ ስእሊ ፅርግያ ብጎደና ኣዲስ። ስነ ጥበብ ምስ ኖርወጅያን ቸርች ኤይድ ኢትዮጵያ ብምትሕብባር

ሳዕሪ ምሓዝ ምልክት ሰላም እዩ።፤

ሽማግለታት ጋሞ ኣብ ልዕሊ ሓደ ብኦሮሞ ዝውነን ትካል ንግዲ ዝፍፀም ዝነበረ መጥቃዕቲ ዕስለ ደው ብምባል ሃገራዊ ጀጋኑ ኮይኖም እዮም። እዞም ሽግለታት፣ ዓበይቲ ዓዲ ጋሞ ናይ ሰላማዊ ተግባሮም ዘርኢይ ምስልታትን ቪድዮታትን ብበዝሒ ተዘርጊሑ እዮ። ሓድሽ ዝተቐርፀ ሳዕሪ ሒዞም ኣብ ቅድሚ እቶም ዕስለ ተንበርኪኾም ንመንእሰያት ብምምሕን ነቲ ተሓሲቡ ዝነበረ ጥቕኣት ተኸላኺሎም እዮም።

ሽማግለታት ጋሞ ስእሊ መንደቕ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ኢትዮጵያ ብ ኣዲስ ስትሪት ኣርት ምስ ኤምባሲ ብራዚል ኣብ ኢትዮጵያ ብምትሕብባር | ኣሲደምፕሮጀክት።

ስእሊ፦- አዲስ ስትሪት አርት

ስነ ጥበባዊ መን እዩ?

መላእ ጎደናታት ኣዲስ ኣበባ ሓድነት፣ ፍቕሪ፣ ሰላምን ዘንፀባርቑ ዓበይቲ ስእልታት መንደቕ ስነ ጥበብ ብምፍጣር ዝፍለጥ እዩ። ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዘለዉ ሓድነት፣ ፍቕሪ፣ ሰላምን ዘንፀባርቑ ዓበይቲ ስእልታት ማሕበረሰባዊ ምትእስሳርን ሰላማዊ መፃኢን ዝረኣየላ ቦታ ክትከውን ትፅዕር ምኟና ኩሉ ስእሊ መንደቕ ረኣይ ህዝቢ ዘኻኽሩ እዮም።

ስነ-ጥበብ ዓለባ፡- ባህላዊ ጨርቂ ንሰባት ምስ ቅርሲ የራኽብን ብናይ ሓባር መግለፂ ማሕበረሰብ ይሃንፅን እዩ።

ስነ ጥበባዊ መን እዩ?
ስነ-ጥበባውያን ሽሮ ሜዳ፡- ሽሮ ሜዳ ዕዳጋ ጥራሕ ኣይኮነትን። የግዳስ ሽሮ ሜዳ ብባህላዊ ቅርስታት ህያው ዝኾነት-ምርኢት ዝተፈላለየ ብሄራዊ መንነት ኢትዮጵያ እያ ክብሉ ብስነ ጥበብ ይገልፅዋ እዮም። ናይ ውሽጢ ዓድን ወፃእን በፃሕቲ ኣብ ዝተፈላለየ ክዳውንትን መሳርሒታትን ይዘሩ እዮም። ሕድሕዶም ድማ ምስክር ሃብታም ልምድታት ብዙሓት ማሕበረሰባት እዮም። ብወለዶታት ደቀባት ክእለት ብዘለዎም ስነ-ጥበባውያን ዝተሰርሑ ስራሕቲ ብሉፃት እዮም። እዚ መስርሕ እዚ ካብ ምዕቃብ ባህሎም ብተወሳኺ ኣብ ዝተፈላለየ ባህላዊ ድሕረ ባይታ ዝመፁ ስነ ጥበባውያን ምክብባርን ንቕሓትን የዕቢ እዩ። እቶም ብሽልማት ፈትሊ፣ ሕብሪ ስነ-ጥበባዉያን ዘግየፁ ክዳውንቲ ቅጥዕታትን ምልክታትን ብቐረባ ምዕዛብ ዝዓበየ ትርጉሙ ንምፍላጥ ምፍታን ሽዉሃት ዓይኒ ዝኸፍት እዩ። እዚ ተመክሮ እዚ ተጓዓዝቲ ኣብ ሃብታም ቅርስታት ኢትዮጵያ ኣድህቦ ክህብሉ ይገብሮም እዩ።

ሙዚቃን ሳዕስዒትን፡- ባህላዊ ሙዚቃን ምርኢት ሳዕስዒትን ሓድነት ዘዕቢይን ንፅልእን ምፍልላይን ዝርሕቕ ናይ ሓባር ስምዒት ዘዕቢን እዩ። ባህላዊ ወይ ናይ ምትሕብባር ቅርፅታት ሳዕስዒት ነዚ ምትእስሳር ኣዝዩ ዘደንፍዕ፣ ባህላዊ ውርሻታት ዘርእይ፣ ብዙሕነት የብዕሉን ምርድዳእ የስፍሑን እዮም። እዚ ፈጠራዊ መግለፂ እዚ ሽልማት ጥራሕ ዘይኾነስ ንዛንታ ምዝንታው ሃይማኖታዊ መግለፂን ምድልዳል ጥምረትን ሓድነትናን ሓያል መሳርሒታት እዮም።

ስነ ጥበባዊ መን እዩ?
ስነ-ጥበብ ብሉፅ መሳርሒ እዩ። ንኣብነት መስራቲ ዳይረክተር ማእከል ባህሊ ፈንደቃ ዝኾኑ ኣይተ መላኩ በላይ ሳዕሳዒት ጥራሕ ኣይኮነን ዓለምለኻዊ ኣምባሳደር ሙዚቃን ሳዕስዒትን ኢትዮጵያ እዩ። ንፋዕ ተርጓሚ ናይቲ ንጡፍ ቅዲ እስክስታ ወይ ሳዕሳዒ ብምኳኑ ድማ ነዚ ፍሉይ ክእለቱ ከም "ተጉዓዛይ ራዕዲመሬት"ን "ንጉስ ሳዕስዒት"ን ዝበሉ ብኻልኦት ሳጓታት ይፅዋዕ። ፍቕሪ ሳዕስዒ ሜላኩ ኣብ ጎደናታት 1980ታት ኢትዮጵያ ዝጀመረ ኾይኑ ሙዚቃን ሳዕስዒትን ዘይነፃፀል ኣካል መዓልታዊ ህይወት ኣብ ዝነበረሉ እዋን እዩ። መላኩ ኣብ ከም በዓል ጥምቀት ዝኣመሰሉ ሃይማኖታዊ በዓላት ክሳብ ህዝባዊ

ስነ-ስርዓት ኣብ መላእ ኢትዮጵያ እናዘረ ነቲ ዝተፈላለየ ዞባዊ ትልሂታት ዘንፀባርቕ ንጉስ ትልሂት እዩ። መልኣኩ ንስስዒት ዘለዎ ተወፋይነቱ ዕሙቕ ብምንባሩ ስዕስት ምርኣይ ጥራሕ ከይኮነስ ናይ ኹሉም 80 ዓልየታተት ኢትዮጵያ ሓደ ብሓደ እናተምሃረ ባህላዊ ውርሻኦም ብሳዕስዒት ከም ዝነብር ይገልፅ ነይሩ እዩ።

ፅውፅዋያትን ነበርያ ነበርያታትን፡- ፅውፅዋያትን ነበርያ ነበርያታትን ካብ ወለዶ ናብ ወለዶታት ዝመሓላለፍ ሓያል ፈትሊ ሓድነት እዮም። ፅውፅዋያትን ነበርያ ነበርያታት ንመብዛሕትኡ ግዜ ፅቡቕ ኣንፃር ክፋእ ወይ ንፀገማት ከመይ ከም ትሓልፎ ዝብል ሓባራዊ መምሃሪ ጭብጢ ዝሓዙ ናይ ሓባር ዛንታታት ንብሄራዊ ዕንቅፋታት ዝሳግሩ ሃፍቲና እዮም።

ስነ ጥበባዊ እንታይ እዩ?
ሃለቃ ገብረሃና ወይ ኣባ ገብረሃና እናተብሃሉ ዝፍለጡ ኣብ መበል 19 ክፍለ ዘመን ዝነበሩ ኢትዮጵያ ብኣምሓርኛዊ ግጥምታቱን ብዛዕባ ሃይማኖት ብዝሃቦ ትምህርትን ዝፍለጡ፣ ብከም ዋዛ ቁምነገሮም፣ ስነ ጥበባዊ ኣዘራርብኦም ምንባሮም ዝፍለጥ እዩ። ከምኡ ዉን ኣባ ገብርሃና ብባህላዊ ቅዲ ግጥሚ "ቅኔ" ብሉፅ ብምንባሩ ንቤተክርስትያን ኢትዮጵያ ሓድሽ መልክዕ ስነ-ስርዓት ሳዕስዒት ከይተረፈ ኣተኣታትዎም ነይሮም እዮም።

መዛተዪ ሕቶታት

- ብኣንፃር እዚ ኣብ ላዕሊ ዘሎ ክፍሊ ስነ-ጥበብ ንፅልኢ ንምልዕዓልን ጎንፂ ንምልዕዓልን ዝተጠቕመሉ ኣጋጣሚታት ክተቕርብ ትኽእል ዶ?
  - *ኣብ ግዜ ስርዓት ደርጊ ኣብ ኢትዮጵያ ብዙሕ ግዜ ንመንግስቲ ዘሞጉስ፣ ዘኽብር ንተቓወምቲ ዘፀልም ፖለቲካዊ ፕሮፖጋንዳ፣*
  - *ማሕበራዊ መራኸቢታት ሜምን ዲጂታላዊ ስነ-ጥበብን ሓደ ሓደ ግዜ ከፋፋሊ ትረኻታት ወይ ግጉይ ሓበሬታ ክዝርግሑ ይኽእሉ።*
- ስነ-ጥበብ ኣብ መንጎ ዝተፈላለየ ባህሊ ዘለዎም ማሕበረሰባት ዝሓሸ ምርድዳእ ንምምዕባል ባህላዊ ምክፍፋል ንምድልዳል ብኸመይ ክውዕል ይኽእል?
  - *ከም ስራሕቲ መላኩ በላይ ሙዚቃን ሳዕስዒትን ናይ ምትሕብባር ፅባቐ ዝተፈላለየ ባህላዊ ውርሻታት ኢትዮጵያ ዘርኢ እዩ።*

ሕተት፦ 10 ደቂቃ ወሲድካ ብመስልሳል ሃገረሰባዊ ዕድላት ስነጥበብ ከም መስርሕ ምጥንካር ርክብ ኣብ ማሕበረሰብት ከምኡ ውን ኣብ መንጎመ ከጋጥም ዝክእል ዘይምርዳእ ባህልታቶምን።

- ማሕበረሰብ ንምህናፅ ናብ መፃኢ ክትጥምት ትሓስብ እንተለኻ እንታይ ዝመሓይሽሉ ወይ ዝቐርፍ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ክትሰርሕ ትሓስብ?
  - *ዲጂታላዊ ስነ-ጥበብን ቨርቹዋል ሪኣሊቲን ተመኩሮታት ርህራሄን ምርድዳእን ዘስፋሕፍሑ ምጥሓል ዛንታታት ክፈጥሩ ይኽእሉ።*
  - *መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ ፅርግያ ናይ ምስኣልን ምፅሓፍን ስነ-ጥበብ ኣብ መንእሰያት ወለዶታት ዝድመፅኹይኑ ከም መድረኽ ሓድነትን ማሕበራዊ ፍትሕን ኾይኑ ከገልግል ይኽእል። ስነ-ጥበባዊ መስተጋብራዊ ቦታታት ምትካል ወይ ማሕበረሰብ ሓቀፍ ስነ -ጥበብ ንሰባት ምቅርራብን ምምዕባል ሰላምን ክዘራረቡ፣ ክሳተፉ የኽእሉ እዮም።*

4. ስነ-ጥበብ ከም መበገሲ ማሕበራዊ ለውጢ

ስነ-ጥበብ ንፅባቐ ጥራሕ ዘይኾነስን ጭቡጥ ማሕበራዊ ለውጢ እውን ብኣግባቡ ኣብ ረብሓ እንተዉዒሉ ብርቱዕ መሳርሒ እዩ። ኣርትቪዝም ዝብል ናይ እንግሊዝኛ ብትግርኛ ስነ- ጥበባዊነት ዝብል ፍታሕ ክዉሃቦ ዝኽእል "ስነ-ጥበብ"ን "ኣክቲቪዝም" ዝብሉ ናይ ቃላት ውህደት ወይ ምድቓል ዝመፀ እዩ። ኣገደስቲ ስእልታትን ቅርፃታትን ይኹን ወይ ድምፂ፣ ሙዚቃን ምርኢታትን ስነ-ጥበባውያን ነቶም ክዛረቡ ዘይክእሉ ዛንታታት ናይ ምንጋር ዓቕሚ ኣለዎም። ትሕዝቶኦም እውን ናብ ወሳኒ ማሕበራዊ ጉዳያት ኣቓልቦ ዝስሕብ ኾይኑ ዝርርብ ዘነቓቕሕን ኣብ ኹለና ንዝሓሸ ዓለም ክንዋሳእን ክንሰርሕን ከም ደወል ዘንቅሕ እዩ።

ይኹን እምበር ስነ-ጥበብ ብዘይግቡእ ንፕሮፖጋንዳ ወይ ኣብ መንጎ ዝተፈላለዩ ማሕበረሰባት ምፍልላይን ጥቕዓትን ንምልዕዓል ክውዕል ከም ዝኽእል እውን ክነስተውዕል ይግባእ።

ብርቱዕ መሳርሒ ንኣክቲቪዝም - ከምዚ እዩ

ንቕሓት ምዕባይ፦ ስነ-ጥበባውያን ስርሖም ሓድሽ ኣተሓሳስባ ንምልዕዓልን ካብ ትኹረት ወፃኢ ንዘሎ ክውንነት ንምቅላዕን ክጥቀሙሉ ይኽእሉ እዮም። እዚ ከምዚ እናሃለወ ግን ኣብ ወሳኒ ጉዳያት ኣረኣእያኦም ብጎሃህርን ስምዒታዊ ምላሽ ብዝለዓዓልን መንገዲ ክቕይሩ ይኽእሉ እዮም። ኣብዚ ቀረባ እዋን ኣብ ኢትዮጵያ ኣብ ዝተኻየዱ ማሕበረ-ፖለቲካዊ ምንቅስቓሳት ብዙሓት ስነ-ጥበባውያን ብስነ-ጥበባዊ ክእለቶም ተጠቒሞም ማሕበረሰባት ንሰላማዊ ለውጢ ንምውዳብ ፈቲኖም እዮም። ይኹን እምበር ኣብ ገለ ኹነታት ስነ-ጥበብ ብዘይግቡእ ተጠቒሙ ናይ ፅልኢ ዘረባ ክዝርጋሕን ኣብ መንጎ ብሄራት ምፍልላይ ክፈጥርን እዉን እናተሰርሓሉ ፀኒሑን እናተሰርሓሉን ይርከብ።

ቕፅበታዊተግባር፦ ጥበብ በተፈጥሮ ህዝባዊ ውይይቶች እና ምክክሮችን የማነቃቃት እና ህዝቡን የተለየ ነገር ማድረግ እንዲችል መቀስቀስ ይችላሉ።
ውሑስ ቦታ፦ ስነ-ጥበባዊነት ንተቓውሞን ብቐንዱ ድማ ናፃ ምዝራብ ኣብ ዝተገደበሉ ንምንቃፍ መድረኽ ይህብ እዩ።

ስነ ጥበባዊ ስራሕቲ

ኲናት ደው ምባል፦- ኣብነዉ ኤሚ ዊኒንግ ዝተብሃለ ስነ ስርዓት ሽልማት ፊልም ኣብ ኲናት ኢትዮጵያ ዘስዓቦ ኣዕናዊ ሰብኣዊ ወፃኢታት ኣተኪሩ ዝተስርሓ ፊልሚ ስዓሪ ኾይኑ እዩ። ኣብዚ ፊልሚ ከም ዘመለኻቶ ኣብ ውሽጢ ክልተ ዓመት ጥራሕ ልዕሊ 8 ሚልዮን ኢትዮጵዉያን ዝኸፍኣ ሓደጋ ሞትን ስቓይን ከም ዝበፅሖምን ካብዚኦም ድማ በቲ ጎንፂ ቐዳሞት ተጎዳእቲ ህፃናት ምኻኖም ዘዘንቱ፣ ነዚ ዝተፈጠረ ኹነታት ዘቃልዕ ፊልሚ እዩ። እዚ ድማ ነቲ ኲናት ዘጋጠመ ዘሕዝን ናይ ብዙሓት ህይወት ሕልፈት ሞትን ዋጋን ብምግላፅ ህፁፅ ኣድላይነት ሰላምን ኣበኪሩ ብዘዘኻኽር መልክዑ ቐሪቡ እዩ።

ማሞ ዓሻ (ማሞ ቂሎ) ኣብ ዩቱብ ዝተመስረተት ኢትዮጵያዊት ተኸታታሊት ፊልም ኾይና ኣብ ሓቀኛ ህይወት ማሕበራዊ ጉዳያት ንምፍታሕ ብኣሽሙር፣ ሽምጣጥን እናዋዘየ ዝቐርብ እዩ። እዚ ዉፅኢት ስነ ጥበብ ድማ ኣብ ኢትዮጵያ ምስ ብፀገማት፣ ድኽነት ህይወት ዝቃለስ መዓልታዊ ሰባት ድምፂ ኾይኑ ኣሎ።

ኣብ ምዝንታው እዚ ዛንታ ከም ኣሽሙርን ሽምጣጥን ምውሳኹ እቲ ተኸታታሊት ፊልም ከም ኣብ ጋህዲ ኹነታት ሃገርና መንቀርሳ ኾይኖም ዘለዉ ግዕዝይና፣ ድኽነትን፣ ማሕበራዊ ዘይማዕርነትን ዝኣመሰሉ ተሃዋስቲ ዓርሰ ጉዳያት ንምቕራብ እቲ ፊልሚ ድማ ኣዘናጋዕን ስሓብን ኮይኑ ክትቅፅል ኣኽኢልዎ እዩ። ኾይኑ ግን እቲ መደብ ኣብ ዩቱብ ዝርእይዎ ዉልቀ ሰባት ካብቲ ፊልሚ እናተልዓሉ ኣብ ውሽጢ ማሕበረሰብ ክፋላት ኣብ ዝለዓሉ ጉዳያት ንዝፍጠር ዘይምርድዳእ ንምልዓል ርእይቶ ክህቡ ይኽእሉ እዮም።

ግዳያት ጥምየት፦- ቅድሚ ዉድቀት ሃፀይ ሃይለስላሴ ቀዳማይ ተመሃሮ ስነ-ጥበባዉን በቲ ብስርዓቱ ዝነበሮም ተቓውሞ ይገልፁ ነይሮም እዮም። ሓደ ካብቶም ኣብ ምርኢት ዝቐርቡ ስራሕቲ ስነ ጥበብ "ግዳያት ጥምየት" ብዝብል ብእሸቱ ጥሩነህ ዝቐረበ ኾይኑ ኣብቲ ህዝቢ ዝበፅሖ ፀገም ዘቃልዕ እዩ።

ስርዓት ሶሻሊስት ደርጊ በትረ ስልጣን ምስ ዓተረ ድማ ስነ-ጥበብ ሓያል መሳርሒ ፕሮፖጋንዳ ንክዉን ተገይሩ እዩ። ስነ-ጥበባውያን ብመንግስቲ ንምኽባር ዝተሓላለኹ ጉዳያት ዘቃልል ቅዲ ሶቭየት ሶሻሊስት ሪኣሊዝም ይስልጥኑ ነይሮም እዮም። ነቐፌታዊ፣ ሕቶም ምልዓል ጠፊኡ ኣብ ክንድኡ ብመንግስቲ ዝተዳለዉ መልእኽትታት ተተኪኡ እዩ።

እሸቱ ጥሩነህ፦ "ግዳያት ጥምየት" 1974፣ ሃገራዊ ቤተ መዘክር ኢትዮጵያ ኣዲስ ኣበባ፤

ጌታቸው የሴፍ፦ "ለኣደ ሃገርና ወይ ሞት" 1979/1980፣ ብሄራዊ ቤተ መዘክር ኢትዮጵያ ኣዲስ ኣበባ፤ ብፍቓድ ኬት ካውቸር

መዛተዩ ሕቶታት

- ኣክቲቪዝም ናብ ሰፊሕ ተዓዛቢ ተበፃሕነት ንምርግጋፅን ኣብ ማሕበራዊ ለውጢ ዘለዎ ፅልዋ ንምዕባይን እንታይ ክግበር ይግባእ?
  - *ሕተት፦ ተሳተፍቲ ኣብ ማሕበረሰቦም ብዛዕባ ተበፃሕነት ዝዕንቅፉ ነገራት ከም ሕፅረት ኢንተርኔት ወይ ምወላ ከምኡ ውን መፍትሒታት ሓሳብ ከቕርቡ ሕተቶም።*
  - *ምስ ኣብያተ ትምህርትን ዩኒቨርሲቲታትን ብምትሕብባር ኣርቲቪዝም ምስ ትምህርቲ ምውህሃድ፣ ኣብ ከም ማሕበራዊ መራኸቢታት ዝኣመሰሉ ብሰፊሑ ዝጥቀሙሉ መድረኻት ኣርቲቪዝም ምልላይ፣ ከምኡ ውን ኣብ ማሕበረሰብ ዝተመርኮዘ ምርኢታት፣ ምርኢታትን ዓውደ መፅናዕትታትን ብቋንቋታት ውሽጢ ዓዲ ምውዳብ።*

- ካብ ኣክቲቪዝም ዝመፅእ ማሕበራዊ ለውጢ ዘላቒ ክኸውን ይኽእል ድዩ? እወ! እንተኾይኑ ነዚ ንምርግጋፅ እንታይ ዓይነት ስልትታት ክንጥቀም ንኽእል?
  - *ንመፃኢ ወለዶታት ንምልዕዓል መዝገብ ማሕበራዊ ምንቅስቓሳት ንምዕቃብ ከምኡ ውን ስነ-ጥበባዊ ተበግሶታት ምስ ትምህርታዊ ወፍርታት ብምፅምባር ነባሪ ንቕሓት ንምፍጣር ዝሕግዙ ፕሮጀክትታት ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ሰነድን ማህደርን ምቕማጥ።*

- ፈጠርቲ ስርሖም ንማሕበራዊ ለውጢ ኣብ ግብሪ ከውዕልዎ ከለዉ ኣብ ግምት ከእትውዎ ዘለዎም ዝኾነ ስነ-ምግባራዊ ኣረኣእያታት ክትሓስብ ትኽእል ዲኻ?
  - *ኣብ ስነ-ጥበብ ዝስኣሉ ውልቀሰባት ወይ ማሕበረሰባት ክብርን ብሕታውነትን ምኽባር ንውልቃዊ ረብሓ ወይ ኣፍልጦ ጥራሕ ኢልካ ናይ ውልቀ ሰባት ወይ ማሕበረሰባት ክብሪ ዝትንከፉ ዋኒናት ካብ ምጥቃም ማሕበራዊ ጉዳያት ኣብ ምስኣል ካብ ትሮማ ምቑጣብ ባህላዊ ተሃዋክነት ኣብ ግምት ብምእታውን ካብ ፅልዋታት ምውጋድን።*
- ኣርቲቪዝም ማሕበራዊ ለውጢ ኣብ ምምፃእ ዘለዎ ዝሓሸ ዓቕሚ ሰማዕቲ ሓላፍነት ኣለዎም ድዩ?

  ሕተት፦ 5 ደቓይቕ ወሲድኩም ብዛዕባ ናይ ገዛእ ርእሶም ተመኩሮታት ኣስተንትኑ፤
  - *ምስ ሓደ ስነ-ጥበባዊ ስራሕ ድሕሪ ምውፋርካ ስጉምቲ ክትወስድ ተደሪኽካ ትፈልጥ ዲኻ?*
  - *ተዓዘብቲ ንስነጥበባውያንን ንዕላማታቶምን ብኣዝዩ ውፅኢታዊ መንገዲ ንምድጋፍ እንታይ ክገብሩ ይኽእሉ?*

5. ስነ ጥበብ ንድሕሪ ጎንፂ ዝግበር ሕዉየት ዝህሰዎ ኣስተዋፅኦ

ድሕሪ ጎንፂ ኣካላውን ስምዒታውን በሰላ ክህልዩና ይኽእል እዩ። ስነ-ጥበባዊ ሕዉየት ንቋንቋ ዝበልፅ ሓድሽ ኽይዲ ሕዉየት የምፅእ እዩ። እዚ ድማ ብኩናት ወይ ጥቕዓት ዝተሃስዩ ሰባት ኣብ ውሑስን ተፈጢሩ ዝፀንሓ ሃዋህው ትሮማን ተመኩሮኦምን ንምግላፅ ሓጋዚ እዩ።

ካብቲ ጉድኣት ዝተረፉ ሰባት ብስነ-ጥበብ ኣቢሎም ምፅንናዕ እናረኸቡ ስምዒቶም ክግምግሙን ሓድሽ መንነት ክሃንፁን ኣብ ከም ቅብኣ ስእሊ ወይ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ዝኣመሰሉ ንጥፈታት ክዋፈሩ ምግባር ሓጋዚ እዩ።

5.1 ስነ-ጥበብ በሰላታት ፂእርም - ብኸመይ

- **ዘይርአ ምግላፅ፦** ስነ-ጥበብ ውልቀሰባት ብዘይቃላዊ ኣገባብ ዘለዎም ዉሽጣዊ ምድንጋፅ፣ ቃንዛ፣ ስቓይ ንኽገልፁ ውሑስ ቦታ ይህብ እዩ።
- **ኣገባባት ምፅዋር፦** ስነ-ጥበብ ምፍጣር ንጭንቀት፣ ሕርቃን ጓሂ ጥዑይ መውፅኢ ይህብ። ናይ ስምዒት ምርግጋእ የዕቢ እዩ።

- **ዓርሰ ተኣማንነት ምህናፅ፦** ስነ-ጥበብ ናይ ምዕዋት ስምዒት ዘዕቢን ዓርሰ-ምትእምማን ዳግመ መስርሕ ህንፀት ምፍጣር ዘኽእል እዩ።
- **ሕዉየትን ዕርቅን፦** ፕሮጀክትታት ስነ-ጥበብ ንማሕበረሰባት ኣብ ሓደ ብምርኻብ ርህራሄን ምርድዳእን የማዕብሉ እዮም።
- **ዳግመ ህንፀት ማሕበረሰብ፦** ስነ-ጥበብ ናይ ሓባር ዕላማን ንመፃኢ ተስፋን ዝብል ስምዒት ምትሕብባርን የዕቢ እዩ።

ስጉምቲ ንውሰድ

- **ሓይሊ ምዝንታው ዛንታ ምጥቃም፦** ኢትዮጵያ ብስእላዊ ስነ-ጥበብ ኣቢሎም ልምዲ ምዝንታው ዛንታ ሃፍታም እያ። ብጎንፂ ዝሓለፉ ውልቀሰባት ብስእሊ፣ ቅብኣታት፣ ቅርፃታትን ስእልታትን ኣቢሎም ነቲ ዘጋጠሞም ክገልፁ ምሕጋዝ ነቲ ተመክሮ ከይርሳዕን ከይድገምን ዘውፅእሉ መንገዲ ክህልዎምን የኽእሎም እዩ።
- **ሕዉየት ብሙዚቃን ሳዕስዒትን፦** ሳዕስዒትን ሙዚቃን ኣብ ባህሊ ኢትዮጵያ ዘይነፃፀሉ እዩም። ብሙዚቃ ኣቢልኻ ህዉየት ስምዒታት ንምግላፅ ዝግበር ውሑስ ክኸውን እንትኸዉን ባህላዊ ትልሂታት ድማ ኣብ ኣካላውን ስምዒታውን ሕዉየት ክሕግዝ ይኽእል እዩ።
- **ጉድኣት ንኽይትፈጥር ምኽሪ ክኢላታት ሕተት፦** ድሕሪ ጎንፂ ንዝግበር መስርሕ ምሕዋይ ትሮማ ስነ-ጥበብ ምጥቃም ከምዚ ዓይነት መስራሕቲ ኣዝዩ ተሃዋኪ ክኸውን ስለ ዝኽእልን ሓደ ሓደ ግዜ ድማ ኣብ ልዕሊ ግዳያት ጉድኣት ከልዕል ስለ ዝኽእል ናይ ክኢላታት ሓገዝ ወይ ፍሉይ ስልጠና ከድልዮ ይኽእል።
- **ተንቀሳቐስቲ ኣሃዱታት ስነ-ጥበብ ሕዉየት፦** ናብ ርሑቕ ዓድታት ክጓዓዙ ዝኽእሉ ናይ ስነ-ጥበብ ቀረብ ዝተዓጠቑ ተንቀሳቐስቲ ኣሃዱታት ምምዕባል ኣገልግሎት ስነ-ጥበብ ሕዉየት ብቐጥታ ናብቶም ዘድልዮም ሰባት ምቕራብ ኣገዳሲ እዩ። ኢትዮጵያ ከም ብዙሓት ቦታታት ድሕሪ ጎንፂ ኣብ ዝግበር ፃዕርታት ምሕዋይ ስነ-ጥበባዊ ሕዉየት ብምውህሃድ ልዑል ረብሓ ናይ ምርካብ ዓቕሚ ኣለዋ።

ዘክር፦

ባህላዊ ተነቃፍነት፦ መደባት ስነ-ጥበባዊ ሕዉየት ክትነድፍን ክትትግብርን ከለኻ ኩሉ ግዜ ንባህላዊ ተሃዋክነት ቐዳምነት ምሃብ። ናይቲ ከባቢ ልምድታትን እምነታትን ምኽባር ከምኡ ውን ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ምስቲ ማሕበረሰብ ከም ዝድመፁ ምርግጋፅ።

ዘላቕነት፦ ኣብ ምህናፅ ናይ ነዊሕ ግዜያት መደባት ምስ ናይ ከባቢ ዋንነት ምትኳር የድሊ። ንናይ ከባቢ ስነ -ጥበባውያን ምምልማልን ማሕበረሰባት ንሕዉየትን ፅቡቕ ህይወትን ካብ ስነ-ጥበባዊ ሕዉየት ንኽቅፅልሉ መሳርሕታትን ፀጋታትን ምዕጣቕን።

መዛተዩ ሕቶታት፦

- ብስነ-ጥበብ ወይ ብኻልእ ፈጠራዊ መውፅኢታት ኣቢልካ ስምዒታዊ ብፈታኒ ተመኩሮታት ከተሰላስል ከም ዝኽኣልኻ ትዝክርዶ?
  ሕተት፦ 5 ደቓይቕ ወሲድኻ ብዛዕባ ዓመት ነፀብራቕ ሓሳብ። ኣየናት ፅልግላጋት እዮም ከበድቲ ነይሮም ብኸመይከ ኣሰላሲልካዮም?
- ኣብ ድሕሪ ጎንፂ ኣብ ዝርከብ ከባቢ ናይ ስነ-ጥበብ ቴራፒስት ግደ እንተወሲድና እንታይ ፀገማትን ርኽዓትን ከጋጥሞም ይኽእል?
  - *ፀገማት፦ ቋንቋን ባህላውን ዕንቅፋታት ኣብ መጀመርታ ንምትእስሳር ኣፀጋሚ ክገብሮ ይኽእል እዩ።*
  - *ፀገማት፦ ኣብ ድሕሪ ጎንፂ ኣብ ዝርከቡ ኸባቢታት ውሱን ፀጋታት ሎጂስቲካዊ ፀገማት ክቕርብ ይኽእል እዩ።*
  - *ፀገማት፦ ምስ ትሮማ ዘጋጠሞም ውልቀሰባት ምስራሕ ስምዒታዊ ድኻም ዝፈጥርን ትዕግስትን ፅንዓትን ዝሓትት ክኸውን ይኽእል።*
  - *ርኽዓት፦ ውልቀሰባትን ማሕበረሰባትን ንኽሓውዩ ምሕጋዝ ንምእማኑ ዘፀግም ዕግበት ዝህብ ተመክሮ ክኸውን ይኽእል እዩ።*
  - *ርኽዓት፦ ስነ-ጥበባዊ ሕዉየት ምስ ተሳተፍቲ ዓሚቑ ምትእስሳርን ምትእምማንን ከዕቢ ይኽእል።*
- ሓደ ዘሕዝን ፍፃመ እንተዘጋጥመካ ኣካል ናይ ስነ-ጥበባዊ ሕዉየት ክትከውን ድልዉ ኣእምሮ ምሃለወካ ድዩ?
  - *ዘተ፦ እቶም ተሳተፍቲ እቲ ተመኩሮ ኸመይ ክኸውን እዩ ዝብል ግምት ኣለዎም?*

እዚ ንግበር

ንሰላምን ናይ ፈጠራ መንፈስን ሓቦ፣ ወነ፣ ኒሕ ኣለካ ዶ?

ንሱ ናብ ተግባር ንቕይሮ! ኣብ ማሕበረሰብኩም ህንፀት ሰላም ንምድንፋዕ #ArtForPeace ዝብል ንጥፈትኩም ብኸመይ ከም እትፈጥሩ ኣብዚ ንመርኣይ ቐሪቡልኩም ኣሎ።

1ይ ብርኪ፦ ቐንዲ ጉዳይ ምግላፅ፦ እቲ ቐንዲ ክትፈትሖ እትደሊ ፀገም እንታይ እዩ? ንመን ከተነቓቕሕ ኢኻ? እንታይ ናይ ሰላም ቴማ ኢኻ ክትድህስስ? ዕላማ ጎስጓስካ እንታይ እዩ? ድሕሪኡ በቲ ዘሎካ ፀጋታት (ከም በጀት፣ ግዜን ክእለትን) ተመርኲስካ ንጎስጓስኻ ምረፅ።
ዘክር፦ ምስቲ ስነ-ጥበባዊ ስራሕቲ ዝተኣሳሰሩ ባህላዊ ሃይማኖታዊ ወይ ፖለቲካዊ ተነቃፍነትን ሓደጋታትን ክትግምግሞም ኣለካ።

2ይ ብርኪ፦ ፈጠራዊ ኩን፦ ብኢንተርኔት ዝፍጠሩ ፀገማት ናይ ከባቢ ስነ-ጥበብ ፕሮጀክትታት ስነ-ጥበብ ምርኢት ወይ ዝተጠቐሙ ፍጥረታት ኹሎም ይተባብዑ! ምውጣንን ምውዳብን ማለት ናይ ግዜ ተለላ ምቕማጥ፣ ቦታታትን ንዋትን ምርካብ፣ ፍቓደኛታት ምምዝጋብን ብማሕበራዊ መራኸቢ ብዙሃን፣ ናይ ከባቢ መራኸቢ ብዙሃንን ብበረርቲ ወረቐት ምውዕዋዕ ማለት እዩ።

3ይ ብርኪ፦ ንስራሕካ ዝኸውን መድረኽ ምፍጣር፦ መርበብ ሓበሬታ ማሕበራዊ መራኸቢታት መርበብ ሓበሬታ ወይ ብኣካል ስነ-ጥበብ ንምርኢት ዝቐርብ ቕቡል ቦታ። ካልኦት ክሕጎሱን ክነቓቕሑን ግበሩ! ስነ-ጥበቦምን ናይ ሰላም ዛንታታቶምን ብምክፋል ክፅንበሩ ሕተቶም። ዓበይቲ ዕላላት ዘበገሱ ናይ ስነ-ጥበብ ዝርርባት ዓውደ-መፅናዕትን ምይይጣትን ውጥን። ንኹሉም ተሳተፍቲ ኣመስጊና ዝተፈላለየ ድምፅታት ነኽብር።

4ይ ብርኪ፦ ቐፃልኻ ድማ ናይ ብሓቂ ትርጉም ዘለዎ ለውጢ ኣምፅእ፦ ነቲ ዘገርም ጎስጓስኻ ብስእልታት ቪድዮታትን ውልቃዊ ዛንታታትን ምቕራፅ። ዓወታትካን ኣብ ከባቢኻ ዘሎ ማሕበረሰብ ዘሕደሮ ፅልዋን ኣካፍል። ብዛዕባ ብቴክኖሎጂ ዝተመቻቸወ ፆታዊ ጥቕዓት (TFGBV) ጉዳያት ምትሕብባር ወይ ካልኦት ምንቅስቃስ ምምሃር ሕሰብ።

5ይ ብርኪ፦ ንኻልኦት ነነቓቕሕ #ArtForPeace ዝብል ዝገርም ጎስጓስኻ ኣካፍሉና ፈጠራ ብኸመይ ሰላም ከምፅእ ከም ዝኽእል ድማ ነርኢ!

መዛተዪ ሕቶታት፦

- ፈጠራኻ ሰላም ንምስፋን ክትጥቀመሉ ዝሓሰብካሉ ኣጋጣሚ ነይሩ ዶ?
- ንማሕበረሰብኻ ኣብ ግምት ብምእታው ካብ ንጥፈታት ህንፀት ሰላም ኣዝዩ ረብሓ ዝረክብ መን እዩ? ዕላማ እትገብረሉ ፍሉይ ዲሞግራፊካዊ ወይ ዕድመ ጉጅለ ኣሎ ድዩ?
- ብሓፈሻ ዘለካ ግዜን በጀትን ኣብ ግምት ብምእታው ንምውዳብ ኣዝዩ ግብራዊ ዝኸውን ኣየናይ ፕሮጀክት ስነ-ጥበብ እዩ?

መዘኻኸሪ ኣመሓዳሪ

ትሕዝቶ

76 | ስልጠና ምውዳብ
76 | መደብ ክፍለ ግዜኻ
80 | መሰረታዊ ስልጠና
81 | ምምችቻው ናይቲ ኣኼባ
84 | ሓሳባት ዓርሰ-ነፀብራቕ

1. ስልጠና ምውዳብ

ዓውደ መፅናዕትታት ብዓወት ምቕራብ ኣብ እኹል ምድላውን ንትምህርትን ምዕባለን ሰባት ንምድጋፍ ተወፋይነትን ይምርኮስ።

እዚ መምርሒ እዚ ንዓኻ ዝሕግዙ ሜላታት ምኽርታትን ንጥፈታትን ዘቓልል እዩ።

2. መደብ ክፍለ ግዜኻ

ትኹረት ምምራፅ

ከም ኣሰልጣኒ/ኣመሓዳሪ መጠን ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ሕሰብ፦

- ቐንዲ ትኹረት ናይቲ ስልጠና እንታይ ከም ዝኾውን ውሰድ።
  - *ተሳተፍቲ ክመሃርዎ እትደልይዎ ሓደ ነገር እንታይ እዩ? ትኹረትካ ፍሉይ ክኾውን ይግባእ። ዕላማ ናይቲ ስልጠና ብንፁርን ብቐሊሉን ኣብ ሓደ ሓረግ ክትገልፆ ምስ እትኽእል ዕላማኻ ኣነፂርካዮ ኣለኻ። ነዛ ሓንቲ ሓረግ ፅሓፋ፣ ስለዚ ኣብ ዕላማኻ ንኽትፀንሕ ስልጠናኻ ክትውጥን ከለኻ ክትውከስ ትኽእል ኢኻ።*

- እቲ ሽቶ ምስ ተፃሒፈካ ነዘን ሕቶታት እዚኣተን ኣብ ግምት ኣእትወን፦
  - *እቲ ስልጠና ነቲ ዕላማ ከም ዘማልእ ንምርግጋፅ እንታይ ክትገብር ትኽእል?*
  - *እንታይ ፀገማት ክለዓል ከም ዝኽእል ገሚትካ ኣቐዲምካ ክትፈትሖ ክትፍትን ትኽእል ዲኻ?*
  - *ብዛዕባ እንታይ ተዛመድቲ ኣርእስታት ክትዛረበሉ ክትዳሎ ኣለካ?*
  - *ነገራት ካብ ግዜኦም ንኸይወፁ ኣቐዲምካ እንታይ ሕግታት ከተቐምጥ ኣለካ?*

መዘኻኸሪ ምልኣኽ

- ቅድሚ እቲ ስልጠና ሓሙሽተ መዓልቲ ንኹሉ ኣገዳሲ ሓበሬታ ዘጠቓለለ ኣጀንዳ ንተሳተፍቲ ምልኣኽ፦
  - *ኣንፈታት ናብቲ ስልጠና ዝካየደሉ ቦታ*
  - *እቲ ስልጠና መዓዝ ከም ዝጅምርን እቲ ስልጠና ኣብ ምንታይ ሰዓት ከም ዝውዳእን ልክዕ ሰዓት*
  - *ኣብቲ ስልጠና እንታይ ኣርእስትን ንዋትን ክሸፈን እዩ።*

- ንተሳተፍቲ ዝኾነ ፍሉይ ረቛሒታት እንተሃልዩ ከም መሰረታዊ ርድኢት እንግሊዝኛ ወይ ዝተወሰነ ብርኪ ትምህርቲ ኮምፒተር እንተሃልዩ ንገሮም።
- ቅድሚ ክልተ መዓልቲ ዓውደ መፅናዕቲ ብዛዕባ እቲ ስልጠና ንተሳተፍቲ ኻልእ መዘኻኸሪ ስደዱ።

ትሕዝቶ ምድላው

እቲ ስልጠና ንኽዕወት ነቲ እተምህሮ ትሕዝቶ ክትፈልጦ ኣለካ። ንሕና ንምህር ንኽእል እንፈልጦ ጥራሕ ኢና።

ንምምሃር ድልው ንምኳን ነዞም ዝስዕቡ ምኽርታት ተኸተሉ፦

- ከምቲ ኣብ ላዕሊ ዝተዘተየሉ ቐንዲ ዕላማ ናይቲ ክፍሊ ዳግመ-ግምት ግበር። ድሕሪኡ ነዚ ትኹረት እዚ ተጠቒምካ ነቲ ስልጠና ዝኸውን መደብ ትምህርቲ ፍጠር። እንታይ ከም ዝሸፈንን መዓዝ ከም እትሸፈንን ድልዉ ኩን። ኣብ እዋን ስልጠና ክሸፍና እዩ።
- ኩሉ እቲ ንዋት ኣንቢብካዮ ከም ዘለኻን ፅቡቕ ጌርካ ከም ዝተረዳእካዮን ኣረጋግፅ።
- ተሳተፍቲ እንታይ ሕቶታት ክህልዎም ከም ዝኽእል ሕሰብ እሞ ነዞም ሕቶታት ብኸመይ ከም እትምልሶም ሕሰብ።
- ተሳተፍቲ እንታይ ዓይነት ትሕዝቶ ከደናግር ከም ዝኽእል ኣብ ግምት ብምእታው ሰለስተ መገድታት ንምግላፅ ምሕንፃፅ።
- ኣስተምህሮኻ ምስ ድሌታቶምን ዓቕሞምን ምእንቲ ከተመዓራርዮ ብርኪ ፍልጠትን ክእለትን ተሳተፍቲ ውሰድ።
- ዝኾነ ቪድዮ ወይ ድምፂ ትሕዝቶን ኸመይ ጌርካ ከም እትፃወቶን ከም እትፈልጦ ኣረጋግፅ።
- ቅድሚ እቲ ስልጠና ንኣዕሩኽን ቤተሰብን ኣርእስትታትን ሓሳባትን ምግላፅ ምልምማድ ይሕግዝ። ብዙሕ ግዜ ንሓደ ነገር ኣብ ምግላፅ ብዝሰራሕካ መጠን ዝቐለለ ይኸውን። ስለዚ ቅድሚ እቲ ስልጠና ኣብ ካልኦት ተለማመድ፣ ኣብ መዓልቲ ስልጠና ድማ ኣዝዩ ድሉው ምኳንካ ክስምዓካን ናብ ኣዕሩኽትኻን ኣባላት ስድራቤትካን ጠቓሚ ሓበሬታ ዘርጊሕካ ኣለኻ።

ዘድልዩ ንዋት

- ነቲ ክፍለ ግዜ ዝኾነ ፀጋታት ወይ ንዋት የድልየኩም ድዩ? ሓዚ ኣክብዎም፣ ከም መምርሒ ሜዳ ወይ ኻልእ ኣብ እዋን ስልጠና ክትጥቀመሉ እትደሊ ንዋት።
- እቶም ተሳተፍቲ እንታይ ዓይነት ንዋት ከድልዮም እዩ? ወረቐት? ብርዒታት? ዝኾነ ዝተሓትመ ነገር ኣሎ ድዩ?

ሎጂስቲክስ ናይቲ ኣኼባ

- ነቲ ክፍለ ግዜ ክትውጥን ከለኻ ነቲ ዝገለፅካዮ ሸቶ ኣብ ኣእምሮኻ ምሓዝ። ተሳተፍቲ ክመሃርዎን ሒዘም ክወስዱን ዝኽእሉ ሓንቲ ነገር ጥራሕ እንተትህሉ እንታይ ምኾነ?
- ክንደይ ግዜ ኣለካን የድልየካን? ምውስዋስ ኣካላት ኩሉ ግዜ ካብቲ ትፅቢት ዝግበረሉ ንላዕሊ ግዜ ይወስድ፣ ስለዚ ኣብ እኹል ግዜ ሃነፅ።
- እንታይ ዓይነት ቦታ ወይ መሳርሒታት ኣለካ?
- ክንደይ ተሳተፍቲ ክህልዉ እዮም? ካብቲ ትፅቢት ዝግበረሉ ንላዕሊ ወይ ካብቲ ትፅቢት ዝግበረሉ ዝወሓደ ሰባት እንተሃልዮም ነቲ ስልጠና ንምትዕርራይ መደብ ኣውፅእ።
- እቶም ተሳተፍቲ ቁልፊ ነጥብታትካ ተረዲኦምዎም እንተኾይኖም ምፍታሽ ሕሰብ። ኣብ መወዳእታ ናይቲ ስልጠና እንታይ ዓይነት ንዋት ከም ዝሸፈንካን እቶም ተሳተፍቲ ኣብ ክእለት እንታይ ከም ዝረኸቡን ብሓፂሩ (ኣብ ትሕቲ 5 ደቓይቕ) ኣጠቓልል።

ኣየናይ ዓይነት ቅዲ ኣመሃህራ እዩ ንኣርእስትኻን ንሰማዕትኻን ዝበለፀ ዝሰማማዕ? ውህደት ብዙሕ ዝተፈላለየ ዓይነት ኣስተምህሮ ተጠቐም።

ክትጥቀመሉም እትኽእል ቅርፅታት ኣመሃህራ እነሆ፦

- [ ] **ኣስተምህሮታት** ንሓደ ኣርእስቲ ንምትእትታው ምቹዉ እዩ። ኣስተምህሮታት ክሳብ 30 ደቓይቕ ወይ ትሕቲኡ ምሓዝ ብኣዝዩ መስተጋብራዊ ነገር ተኸተልዎ። ኣስተምህሮ ክትህብ ከለኻ ኣብ መጀመርታን መወዳእታን ዘሎ ኣገዳሲ ነጥብታት ኣጠቓልል።
- [ ] ድሕሪ ኣስተምህሮ **ምይይጥ ሓጋዚ** እዩ። ንዘተ ንምልዕዓል ዝሕግዙ ክፉት ሕቶታት ድሉዋት ይኹኑ። ክፉት ሕቶ ትኽክል እወ/ኣይፋል ዝብል መልሲ የብሉን ግን ድማ ነፀብራቕ ሓሳብ ዘፍቅድ እዩ። ኣብነታት ክፉት ሕቶታት፦

- ነቲ ኣብ ማሕበረሰብካ እተማሃርካዮ ብኸመይ ኣብ ግብሪ ከተውዕሎ ትኽእል?
- ኣየናይ መዳይ ናይቲ ኣርእስቲ እዩ ንምርዳእ ኣዝዩ ኣፀጋሚ?
- ሰባት ብኢንተርኔት ዝራኸብሉ ኣገባብ ብኸመይ ክንቅይሮ ንኽእል ይመስለኩም?

መብዛሕትኡ ግዜ ዘተ ካብቲ ትፅቢት ዝግበረሉ ንላዕሊ ግዜ ይወስድ ። ስለዚ ኣቐዲምካ ናይ ግዜ ገደብ ኣቐምጥ እሞ ንተሳተፍቲ ነዚ ንገሮም። "ሓዚ ነዚ ኣርእስቲ እዚ ን10 ደቓይቕ ክንዛተየሉ ኢና ድሕሪኡ ድማ ክንሰግር ኣለና" ምባል ቐሊል ክኸውን ይኽእል እዩ።

- [ ] ንሓደ ነገር ብኢድኻ ኸመይ ጌርካ ከም እትሰርሖ ከተርኢ ኣብ ዘድልየካ እዋን **ምርኢታት ዝበለፀ ይሰርሑ**። መብዛሕትኡ ግዜ ኣብ ቅድሚ እቲ ጉጅለ ስጉምትታት ምርኣይን ድሕሪኡ ነፍሲ ወከፍ ተማሃራይ ባዕሉ ክገብሮ ክፍትን ምግባር ፅቡቕ ሓሳብ እዩ። በዚ መንገዲ እዚ ተሳተፍቲ ነቲ ንስኻ ዘርኣኻዮ ክደግምዎ ይኽእሉ ድዮምወይስ ሓገዝ ንምርዳእ ዘድልዮም መዳያት እንተሃልዮም ብኡንብኡ ክፈልጡ እዮም።
- [ ] **ብኢንተርኔት ዝግበር ትምህርቲ** ስልጠንቲ ብዛዕባ ፍሉይ ክእለት ክመሃሩ ኣብ ዘድልዮም እዋን ቪድዮ ወይ ድምፂ ንዋት ኣብ ትምህርቲ ክሕግዝ እንተሎ ወይ ድማ ንባዕልኻ ዝፍትን ንጥፈታት (ከም ኲይዝ) ንመስርሕ ትምህርቲ ሓጋዚ ኣብ ዝኾነሉ እዋን ሓጋዚ እዩ።
- [ ] **ግደፀወታ** ኣብ ናይ ምምሳል ሃዋህው ሓድሽ ክእለት ምውሳእን ካብቲ ካብ ካልኦት ተሳተፍቲ ዝመፅእ ግብረ መልሲ ምምሃርን የካትት።
- [ ] ብዙሓት ተሳተፍቲ እንተሃልዮም **ብጉጅለ ስራሕ ፅቡቕ ሓሳብ** እዩ። ነቲ ዓቢ ጉጅለ ኣብ ኣናእሽተይ ጉጅለታት ክትበታትኖ ትኽእል ኢኻ፣ እዚ ድማ ኣዝዩ ክራኸቡን ዝቐለለ ግዜ ንኽዛተዩን ሕቶታት ንኽሓቱን የኽእሎም። ናይ ጉጅለ ስራሕ ኣብ እትጥቀመሉ እዋን ነቶም ተሳተፍቲ ነቲ ዕማማት ንምፍፃም ክንደይ ግዜ ከም ዘለዎም ንገሮምን እቲ ግዜ ዳርጋ ምስ ወድአ ናይ ሰለስተ ደቓይቕ መጠንቀቕታ ሃቦምን።
- [ ] **መፅናዕቲ ፍፃመታት** ተማሃሮ ሓድሽ ሓበሬታ ኣብ ዓውዲ ንምእታው ክሕግዞም ይኽእል። ነቲ መረዳእታ እናሰርሑን ምስ ዝምልከቶ ኹነታት እናተዛመዱን እንከለዉ ድሒሮም ነቲ ሓበሬታ ንኽዝክሩ ዝሕግዞም ኣእምሮኣዊ ምትእስሳር ይፈጥሩ።

3. መሰረታዊ ስልጠና

- [ ] **ከም ኣመሓዳሪ ዘለካ ግደ ኣስተብህል**

እቲ ኣመሓዳሪ ኣብቲ ናይ ትምህርቲ ተመኩሮ ዓቢ ግደ ኣለዎ። ሓደ ኣመሓዳሪ ክገብሮ ዝኽእል ኣገዳሲ ነገራት ሓደ ንተሳተፍቲ ውሑስን ደጋፍን ሃዋህው ምፍጣር እዩ። ተሳተፍቲ ሕቶታት （ዋላ’ ውን ቅኑዓት） ክሓቱ ምቹዉ ክስምዖምን ዋላ’ ውን መልሶም ትኽክል ምኳኑ ርግፀኛታት እንተዘይኾኑ ክዛረቡ ከምዝኽእሉ ክፈልጡን ኣለዎም።

- [ ] **ቃና ምቕማጥ**

ሰባት ኣብ ደጋፊን ምሕዝነታዊን ሃዋህው ብኣዝዩ ውፅኢታዊ መንገዲ ይመሃሩ። ካብ ኣተሓሳስባ ክሳብ ምርጫ ቃላት መግለፂ ገፅን ቃና ድምፅን ኩሉ ነቲ ስልጠና ኣሉታዉን ኣዉንታዉን ተፅዕኖን ይኽእል እዩ። ንውሓት ግዜ ናይቲ ስልጠና ኣብ ኣእምሮኻ ዝኸበደካ ነገር ገዲፍካ ኣብ ኣወንታዊን ደጋፍን ምኳኑ ኣተስተብህል ኢኻ።

- [ ] **ተሳተፍቲ ምውፋር**

ኣብ ሙሉእ እቲ ስልጠና ተሳተፍቲ ምውፋር ኣገዳሲ እዩ። ሰባት ኣብቲ ትምህርቲ ምስ ዝሳተፉ ኣዝዩ ይመሃሩ። ሓደ ካብቲ ተሳትፎ ንምዕባይ ዝሕግዝ መንገዲ ብዙሕ ሕቶታት ምሕታትን ኹሎም ተሳተፍቲ ኣበርክቶ ክገብሩ ምትብባዕን እዩ።

- [ ] **ነቲ ስልጠና ምምራሕ**

ከም ኣመሓዳሪ መጠን ሓላፊ ስልጠና ንስኻ ኢኻ ነቲ ስልጠና ኣብ ዝተመደበሉ ግዜን ኣብ ትሕቲ ቁፅፅርን ምቕማጥ ድማ ናትካ ይምልከት። ምስ ከበድቲ ኩነታት ከበድቲ ተሳተፍትን ዘይተፀበኻዮ ኹነታትን ክትገጥም ክግደድ ይኽእል እዩ። እቲ ፀገም ዝኾነ ይኹን ይኹን ብዘየገድስ ክትቆፃፀሮን ከተመሓድሮን ሓላፍነትካ እዩ።

- [ ] **ግዜ ምምሕዳር**

ተሳተፍቲ ብተለምዶ ናይ ጉጅለ ዘተ ይፈትዉን ሓሳባቶምን ተመኩሮታቶምን ከካፍሉ ይደልዩ። ከም ውፅኢቱ ድማ ምይይጥ ብዙሕ ግዜ ክወስድ ቐሊል እዩ። መዓዝ ሓደ ዘተ ደው ኣቢልካ ናብቲ ዝቕፅል ክፋል ናይቲ ስልጠና ክትሰግር ከም ዘለካ ምፍላጥ ኣገዳሲ እዩ። ኣብ መደብኻ ክትፀንሕ ከምዘለካን ተሳተፍቲ እቲ ስልጠና ምስተዛዘመ ኣዝዩ ክዛተዩ ከምዝኽእሉን ብምግላፅጥራሕ ክገበር ይከኣል እዩ። ተሳተፍቲ ዳርጋ ንኹሉ ንጥፈታት ክንደይ ግዜ ከም ዘለዎም ኣቐዲምካ ምሕባር ከም ዝሕግዝ

ኣስተውዕል። ስለዚ ቅድሚ ኣስተምህሮ ምጅማርካ ሓደ ሰብ ክሳብ መዓዝ ከም ዝዛረብ ንገሮም። ቅድሚ ናይ ጉጅለ ስራሕ ወይገደፀወታ ክንደይ ግዜ ከም ዘለዎም ንገሮም። እዚ ብኣዝዩብዝተሓባበረ መጠን ከምኡ ውን ኣብመደብኻ ብዝሕለፍኻ መጠን እቲ ስልጠና ብኣዝዩ ስሉጥ ክኸውን እዩ።

ኣስተውዕሉ፣-

- #defyhatenow ኣሰልጠንትን ኣቕረብትን ነዚ ሓዚ ዘሎ ጎንፂ ብዝምልከት ፖለቲካዊ ርእይቶ ከካፍሉ የብሎምን።
- ተሳተፍቲ ኣብ ፖለቲካዊ ክትዕ ክዋፈሩ ወይ ፀርፊ ክድርብዩ ኣይግባእን።
  ከም ኣሰልጣኒ ዘለካግደ ዘተ ናብ ፖለቲካ እንተተመሊሱ ደው ምባል እዩ።
- ካብቲ ቐንዲ ኣርእስቲ ዝወፅእ ሰብ ደው ከተብሎ መሰል ኣለካ።

4. ምምችቻው ናዩተ ኣኼባ

- [ ] ናይ ተሳትፎ ወረቐት
- [ ] ናይ መጓዓዝያ መተባብዒ ወረቐት （ኣድላዪ እንተኾይኑ）
- [ ] ቅጥዒ ዳህሳስ ግብረ መልሲ
- [ ] ናይ ንጥፈታት ፀብፃብ ቅጥዒ
- [ ] ስእልታት/ቪድዮታት （ሰነዳ/ሰኣላይ፣ መቕረፂ ድምፂ）
- [ ] ፕሮጀክተር （ኣድላዪ እንተኾይኑ）
- [ ] ፍሊፕቻርትን ብርዕን
- [ ] ተርጎምቲ （ኣድላዪ እንተኾይኑ）
- [ ] ኖት ዝሕዝ

መደብ (ሓንቲ መዓልቲ) [ከም ኣብነት]

ግዜ	ኣርእቲ
08:30 - 09:00	መእተዊ ስልጠናን ዕላማታትን (ኣስተምህሮ)
9:00 - 10:00	ብዛዕባ ፕሮፖጋንዳን ናይ ሓሶት ዜናን (ኣስተምህሮን ኣናእሽተይ ጉጅለ ዘተን)
10:00 - 11:00	ዘተ ብዛዕባ ምቅላል ናይ ፅልኢ ዘረባ ኣብ ማሕበራዊ መራኸቢታት (ጉጅለ ስራሕ)
11:00 - 11:30	ሻሂ ዕረፍቲ
11:30 - 13:00	ማሕበራዊ መራኸቢታት መድረኻት፦ ትዊተር፣ ኤፍ.ቢ፣ ኢንስታግራም፣ ዩቱብ (ሰልፍታት ጉጅለ ስራሕ)
13:00 - 14:00	ናይ ምሳሕ ዕረፍቲ
14:00 - 14:30	ኸመይ ጌርና ናይ ኦንላይን ኀስጓሳት ንፈጥር (ኣስተምህሮ)
14:30 - 15:30	ድልዱል ህላወ ማሕበራዊ መራኸቢታት ንምህናፅ ንምምችቻው ዝሕግዙ ፀገማትን ርድኢታትን (ናይዘተመደብ)
15:30 - 15:45	ዕረፍቲ
15:45 - 17:00	ኣብ ኢንተርኔት ህላወኻ ንምምሕዳር ዝሕግዙ መሳርሒታት (ኣስተምህሮ መርኣያ ናይ ጉጅለ ስራሕ)
17:00 - 17:30	ግብረ መልሲን ንቕድሚት ዘለና መንገድን

ምልሳዩ ክፍለ ግዜ

☐ **ምስ ሰማዕትኻ መተኣታተዊ መድረኽ ፍጠር፤**
ኩሉ ሰብ ምስ መፀእንካዕ ደሓን መፃእኩምኩሉ ሰብ ናብቲ ክፍለ ግዜ ብምእታዉ እቲ ስልጠናን ዕላምኡን የላልየና። ነዚ ግዜ እዚ ትፅቢታት ንምቕማጥን ዝደለኻዮ ሃዋህው ንምፍጣርን ተጠቐመሉ ኢኹም። ኣብቲ ስልጠና ህድኣት ዝተመልአ ክኸዉን ትደሊ ዲኻ? ሙዉቕ ዝበለ ኸ?ቀሊል ድዩ ወይስ ሰላማዉን ዝሑቱልን?እቲ ስሚዒት ኣብ ትሕቲ ቁፅፅርካ እዩ ዘሎ። ኩሉ ሰብ ኣብቲ ናይ ተሳትፎ ወረቐት ከም ዝፈረመ ንምርግጋፅ ሕተት።

☐ **ሎጂስቲክስ**
ኣብ መጀመርታ ናይቲ ዓውደ መፅናዕቲ ንሓፂር እዋን ገለ **ሕግታት ከተቐምጥ** ከም ካልኦት ክዛረቡ ከለዉ ምክብባር ወይ ፖለቲካ ዘይምዝታይ ኣገዳሲ/ ተመራፂ እዩ። ከምኡ ውን ሎጂስቲክስ ዳግመ-ግምት ግበር፣ ከም መሕቢ፣ ኢድን ግልጋሎት ሽቓቕን ወዘተ ኣበይ ከምዘሎ ንሕባር ፈትን።

☐ **ልዕሊ ኣጀንዳ ምኻድ**
ምስ ተሳተፍቲ ብሓባር ኣብ ኣጀንዳ ምጉዓዝ። **ዕላማን ዕላማን ናይቲ ዓውደ መፅናዕቲ ዳግማይ** ምክፋል ኣይትረስዑ። እንታይ ከም ዝመሃሩ ብኣዝዩ ብዝተረድኡ መጠን ኣዝዩ ክዋፈሩ ይኽእሉ። እቲ ቐንዲ ነጥቢ ናይቲ ስልጠና ኹሎም ተሳተፍቲ ንኽርእይዎ ክትፅሕፍዎ ትኽእሉ ኢኹም። ከም "ሎሚ ብዛዕባ x ክመሃር እየ" ዝብል ቐሊል ክኸውን ይኽእል እዩ።

ኣብ እዋን ምኽፋት ክፍለ ግዘ

- ካብቲ **ቐሊል** ጀሚርካ ናብቲ ዝተሓላለኸ ስገር፣ ብፍላይ ሓደሽቲ ሓሳባት ክተተኣታቱ እንተኾይንካ። ኩሉ ሰብ ይርድኦ እንተኾይኑ ኣረጋግፅን ቅድሚ ናብ ሓድሽ ኣርእስቲ ወይ ዝቕፅል ቁልፊ ነጥብኻ ምስጋርካ ተሳተፍቲ ሕቶታት ክሓቱ ፍቐደሎም።
- ንሕቶታት ግዜ ፍቐደሉ፣ ሕቶታትን ምይይጥን ግን ካብቲ መደብ ከይድርብዮ። ኣብ መደብኻ ተጣበቕ።
- ኣብ መወዳእታ ነፍሲ ወከፍ ናይ ግዜ ፍልልይ ነቶም ኣገደስቲ ነጥብታት **ኣጠቓልል**።
- ብዝተኻእለ መጠን **ቐሊል ቋንቋ** ተጠቐም። ኣብ እትምህረሉ እዋን ንፁር ሓሳባትን ቋንቋን ዝበለፀ እዩ።

ዝትግበሩ ስራሕቲ

- ብዛዕባ ጉጅላዊ ስራሕን ኻልእ ንጥፈታትን ንፁር መምርሒታትን ግዘን ሃቡ።
- ካብኡ እንታይ ክረብሑ ከም ዝፅበዩ ግለፅ።
- ካብቲ ንጥፈት ርእይቶን ምክፋልን እንተድኣ ኣድልዩ እንታይ ክትፈልጥ ከም እትደሊን እቲ ጉጅለ ኣብ መጀመርታ ብኸመይ ከም ዘካፍልን ንፁር ኩን። ንኣብነት "ኣብ መወዳእታ ሓደ ኣባል ጉጅለ ሰለስተ ቐንዲ መምሃሪ ነጥብታቱ ከካፍል ይግባእ። ነዚ ምስ ጉጅለ ንምክፋል ዝለዓለ ናይ ሓደ ደቒቕ ግዜ ክህልዎም እዩ።"

3-2-1 ግብረ መልሲ ክፍለ ግዜ

ኣብ መወዳእታ ነፍሲ ወከፍ መዓልቲ ስልጠና ንናይ ግብረ መልሲ ክፍለ ግዜ መደብ ግበር። ነፍሲ ወከፍ ተሳታፊ ወረቐት ይወሃቦ ኣብኡ ድማ ክፅሕፍ ይሕተት፦

- ሰለስተ ዝተምሃርዎም ነገራት
- ክልተ ኣብ ስርሖም ወይ ህይወቶም ክጥቀሙሉ ዝሓሰቡ ነገራት
- ክሳብ ሓዚዘላቶም ሓንቲ ሕቶ

ነዚ ርእይቶ ኣኪብካ ኣንብቦ እሞ ንፅባሒቱ ሕቶታት ንምንፃር ዝሕግዝ እንታይ ክግምገም ከም ዝኽእል ንምርኣይ። ናይ ሓደ መዓልቲ መደብ እንተኾይኑ ነዚ ግብረ መልሲ ተጠቒምካ እንታይ ፅቡቕ ከም ዝኸደን ኣብ ዝቕፅል እዋን እንታይ ክትቅይር ከም ዘለካን ነቲ ስልጠና ንምምሕያሽ ክትፈልጥ።

መዕፀዊ ክፍለ ግዜ

- ኩሉ ሰብ እንታይ ከም ዝተምሃረ እንታይ ክእለት ከም ዝረኸበ ተስፋ ትገብር ኣጠቓሊልካ ነቲ ዝተማህሮ ብኸመይ ኣብ መዓልታዊ ህይወቱ ኣብ ግብሪ ክውዕል ከም ዝኽእል ብሕፅር ዝበለ ተዘራረብ።
- ነቲ ኣብ መጀመርታ ስልጠና ዝፀሓፍካዮ ሓረግ ተመሊስካ ነፅር፦ "ሎሚ x ክመሃር እየ።" እቲ ሓረግ ናብ "ሎሚ x ተማሂረ" ክቕየር ከም ዝኽእል ተሰማሚዖም እንተኾይኖም ነቶም ጉጅለ ሕተቶም።
- ንጉጅለ ነቲ ኣዝዩ ጠቓሚ ኾይኑ ዝረኸብዎ ከስተንትኑን ከካፍሉን ሕተቶም።
- ንኹሉ ስለ ዝመፃእኩም የቐንየልና። ዝኾነ ዝቕፅል ስጉምትታት ኣድላዪ እንተኾይኑ ግለፅ።

5. ሓሳባት ዓርሰ-ነፀብራቕ

ድሕሪ እቲ ስልጠና እቲ ስልጠና ብኸመይ ከም ዝረኸብዎ ዝሃብካዮ ርእይቶን ሓሳባትካን ዳግም መሊስኻ ርአ። ነቲ ኣብ መጀመርታ ዘቐመጥካዮ ሽቶ በፂሕካዮ ዲኻ? እወ እንተኾይኑ ንኽትዕወት

ዝሓገዘካ ኾይኑዝተሰምዓካ ፅሓፍ። ሓደ ፍሉይ ክፍለ ግዜ ድዩ ነይሩ? ሓደ ነገር ብኸመይ ከም ዝቐረበ ቅርፂነይሩድዩ?ቁልፊ ቕፅበታዊ/ወሳኒ ግዘ መዓዝ ነይሩ?

ነቲ ዕላማ እንተዘይበፂሕካዮ ነቲ ስልጠና ዳግም ገምግሞ እሞ እንታይ ከም ዝተጋገየ ውሰድ። እቲ ዕላማ ዘይክውንነታዊ ነይሩድዩ? እቲ ስልጠና ብእኹል መልክዑ ኣይተሓሰበን ድዩ? ገለ ንዋት ድዩ ጎዲሉካ ድዩ ? ብዙሕ ኣስተምህሮታት ተጠቒምካዲኻ? ኣብ ዝቕፅል ግዜ ኣዝዩ ዕዉት ክትኸውን እንታይ ክትቅይር ትኽእል?

መቆፃፀሪ ዝርዝር

ኣብ መወዳእታ እቲ ስልጠና ኹሎም እዞም ዝስዕቡ ኣኪብና ምስታ ጉጅለ ኣካፍሉ፦

- [ ] ኣብቲ ስም ዝርዝርኹም ዘለዎ ናይ ተሳትፎ ስም ዝርዝር ፎርሙ የተሟላ
- [ ] ብዝተማልኣመዳዓዝያ፣ መተባብዒ ኽፍሊት ምልኡ (ኣድላዪ እንተኾይኑ)
- [ ] ብዝተማልኣ ዳህሳስ ግብረ መልሲ ቕጥዒምልኡ
- [ ] ብዝተማልኣ ንጥፈታት ፀብፃብ ምልኡ
- [ ] ስእልታት/ ቪድዮታት
- [ ] ዝኾነ መዘኻኸሪታት ኣብ ፍሊፕ ቻርት ወይ ፖስት-ኢት (ስእሊ ዝተሳእለን ዝተፃሕፈን)
- [ ] ናይ ጉጅለ ዘተ መዘኻኸሪታት ተኣኪቡ
- [ ] ካብ ተሳተፍቲ ብድምፂ ዝረኸብናዮ ግብረ መልሲ

መዝገብ

ሞሰ ንዓኹም

ኣብ ኢትዮጵያ፣ ካሜሩን፣ ደቡብ ሱዳን፣ ኡጋንዳ፣ ኬንያ ኣብ ባይታ ዝካየድ ስጉምቲ ህንፀት ሰላም ምስ ኣብ መላእ ዓለም ዝርከቡ ማሕበረሰባት ኦንላይን ዘተኣሳስር ሓሳባት፣ ግዜ፣ ኣወንታዊ ፀዓት፣ ፈጠራዊ ምትሕብባራት ኣብ #defyhatenow ኣበርክቶ ዝገበርኩም ኩሉኹም ኣዚና ነመስግነኩም ንፈቱ።

#defyhatenow እዚ መምርሒ መረዳእታ ኣከብቲ ነቶም ብዕቱብ ንማሕበረሰብ ሰላም ንክረክብ ብሓባር ዝሰርሑ ዘለዉ ዜጋታት ኢትዮጵያ ንዉነረትኦም ኣበርክቶ ክኸዉን ገይርዎ ኣሎ።

ጋንታ ኢትዮጵያ
ብሩክ ተገኝ
ሜሮን ኣንተነህ
ቻላቸው ወርቁ
ኣህለም ቦጋለ
ናኦል ጌታቸው
ኣብርሃም ሰለሞን
ሓበን ገብረግዚኣብሄር

ጋንታ በርሊን
ስቲፈን ኮቫትስ
ሱዛን በሊንግሃውሰን
ካሎራይን ፓትሪክ
ሴዳ ሱዚንግ
ቫለንቲን ዋስሊው
ብሌን ገብረህይወት ደስታ

ጋንታ ናይሮቢ
ኬንዲ ጂኩንዳ
ዳንኤል ኪንግ ኦሪ
ኒጆኪ ካሪኡኪ

#defyhatenow
https://defyhatenow.org
https://defyhatenow.org/ethiopia/
https://www.facebook.com/defyhatenowethiopia/
https://www.instagram.com/defyhatenow_ethiopia/
https://www.facebook.com/defyhatenow
https://twitter.com/defyhatenow

ኣብ ኢትዮጵያ ነዚ ፕሮጀክት ወግዓዊ ከባብያዊ ምምሕዳራዊ መሻርኽትና ንፖዚቲቭ ፒስ ኢትዮጵያ [Positive Peace Ethiopia] ፍሉይ ምስጋና ክነቕርብ ንፈቱ።

ብ r0g_agency for open culture and critical transformation gGmbH, Berlin ኣብ ኢትዮጵያ ብኢንተርኔት ዝካየድ ናይ ፅልኢ ዘረባን ምልዕዓል ጥቕዓትን ንምምካት ሲቪካውን ዲጂታላውን ስጉምቲ ንምውዳብ ዝዓለመ #defyhatenow ተበግሶ ብሕብረት ኣዉሮፓ ዝምወል እዩ።

Funded by the European Union